

๙๐๘.๐๔๐

๙๕๓๓

๙๖

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีของ เจตนา นาควัชร

ปริญญาโท

ของ

ลัทธิปัญญา อรรถาจารย์

19 ก.ย. 2537

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย

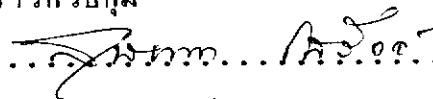
มีนาคม 2537

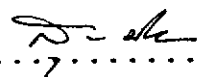
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

190027

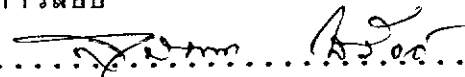
คณะกรรมการการควบคุมและคณะกรรมการการสอบ ได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

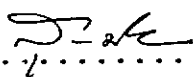
คณะกรรมการควบคุม

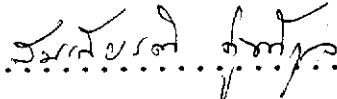
.......... ประธาน
(รองศาสตราจารย์สุนันทา ไสวรัจจ์)

.......... กรรมการ
(อาจารย์สุภา ปานเจริญ)

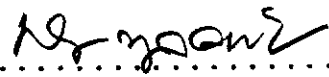
คณะกรรมการสอบ

.......... ประธาน
(รองศาสตราจารย์สุนันทา ไสวรัจจ์)

.......... กรรมการ
(อาจารย์สุภา ปานเจริญ)

.......... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์สมเกียรติ คู่ทวีกุล)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.......... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ดร. ศิริยุภา พูลสุวรรณ)

วันที่...4...เดือน...พฤษภาคม...พ.ศ. 2537

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความรู้ที่อย่างสูงจาก รองศาสตราจารย์ สุนันทา รสรัจจ์ ประธานกรรมการ อาจารย์สุภา ปานเจริญ กรรมการที่ได้ให้แนวคิด คำแนะนำตลอดจนแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเมตตาเอาใจใส่และห่วงใย ด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์สมเกียรติ คูทวีกุล ที่ได้กรุณาเป็นกรรมการสอบเพิ่มเติม และให้ข้อเสนอแนะ ที่ช่วยทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ คุณพร รุ่งนเวช หัวหน้าฝ่ายสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง คุณนิภาพร สุขเกษม หัวหน้างานบรรจุ และ คุณณัฐทริกา ช่วยประคอง ตลอดจนเพื่อนร่วมงานฝ่าย สรรหาและบรรจุแต่งตั้ง กองการเจ้าหน้าที่ กรมสามัญศึกษาที่ให้ความกรุณาและช่วยรับผิดชอบงานในหน้าที่ ตลอดเวลาที่ผู้วิจัยทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณ คุณสุภารัตน์ พิทยชัยกุล ที่ช่วยกรุณาตรวจสอบและแก้ไขบทคัดย่อ คุณวราภรณ์ อุ่มอังกะ ที่ช่วยพิมพ์ปริญญานิพนธ์ด้วยความรับผิดชอบอย่างดียิ่ง และ คุณณัฐ อิมปิวิวงศ์ ที่มีส่วนช่วยเหลือคิดต่อประสานงานและดำเนินการจัดพิมพ์วิทยานิพนธ์จนแล้วเสร็จทันเวลา รวมทั้งดูแลเอาใจใส่และให้กำลังใจในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จ

อนึ่ง คุณประยชนที่พึ่งได้จากปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอขอบให้ พลตำรวจตรี สันญา-ภิรมย์ อรุณธาริ คุณพ่อคุณแม่ที่เห็นความสำคัญของการศึกษา และให้ทุนสนับสนุน การศึกษา ตลอดจนให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด จนผู้วิจัยสำเร็จการศึกษานี้

สันญา-ภิรมย์ อรุณธาริ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า.....	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	3
คานิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	6
ขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า.....	6
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า.....	7
2 แนวคิดทางด้านการศึกษาวรรณคดี.....	22
แนวคิดทางด้านความรู้และทฤษฎีทางวรรณคดี.....	23
ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาวรรณคดี.....	23
วรรณคดีมีความสัมพันธ์กับศิลปะแขนงอื่น.....	24
การสื่อความหมายในวรรณคดี.....	29
โลกของวรรณคดี.....	36
ข้อจำกัดของวรรณคดี.....	37
ความรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณคดี.....	40
ความหมายของวรรณคดีวิจารณ์.....	40
รูปลักษณะของการวิจารณ์วรรณคดี.....	42
ศิลปินวิจารณ์ตนเอง.....	43
ศิลปินวิจารณ์ศิลปิน.....	44
นักวิจารณ์ในฐานะสื่อกลาง.....	45
สภาวะแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการวิจารณ์วรรณคดี.....	46
การสร้างศิลปะร่วมสมัย.....	46
การอนุรักษ์และเผยแพร่ผลงานศิลปะของอดีต.....	46
บุคลากรในสังคม.....	46

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	บทบาทของสื่อมวลชน.....	46
	บทบาทของภาษา.....	47
	วิธีการ เชิงอรรถและปรนัยในวรรณคดีวิจารณ์.....	47
	การวิจารณ์วรรณคดีมีความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่น.....	48
	จิตวิทยากับวรรณคดี.....	49
	ปรัชญากับวรรณคดี.....	53
	สังคมกับวรรณคดี.....	55
	ศิลปวิจารณ์กับวรรณคดี.....	55
	การศึกษากับวรรณคดี.....	56
	เทคโนโลยีกับวรรณคดี.....	57
	แนวคิดทางด้านการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา.....	58
	ปัญหาของการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา.....	58
	บทบาทของผู้สอน.....	59
	วิธีศึกษาของผู้เรียน.....	60
3	แนวความคิดทางด้านการวิจารณ์วรรณคดี.....	61
	ความสัมพันธ์ระหว่างผู้แต่งกับวรรณกรรม.....	62
	วรรณกรรมสะท้อนบุคลิกภาพของผู้แต่ง.....	63
	งาน"วิจารณ์คำพิพากษาของ ชาลี กอมนิจคดี" ของ เจตนา นาควิริยะ.....	64
	งานวิจารณ์ของเจตนา นาควิริยะ ในรวมเรื่องสั้นชุด "ราษฎรทางเครื่อง" ของ อาจินต์ ปิณฑพรรค์	65
	วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนของสังคม.....	66
	ชีวประวัติของผู้แต่งที่มีความสัมพันธ์กับวรรณกรรม.....	70
	แนวคิดด้านกลวิธีการวิจารณ์.....	74

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
การวิจารณ์นวนิยาย.....	75
องค์ประกอบของ เรื่อง.....	76
โครง เรื่อง.....	76
ตัวละคร.....	77
ฉาก.....	79
แนวคิดของ เรื่อง.....	80
กลวิธีการประพันธ์.....	81
คุณค่าของ เรื่อง.....	82
การวิจารณ์เรื่องสั้น.....	83
การ เกริ่นนำเรื่อง.....	84
องค์ประกอบของ เรื่อง.....	85
โครง เรื่อง.....	86
ตัวละคร.....	87
แนวคิดของ เรื่อง.....	88
กลวิธีการแต่ง.....	90
กลวิธีการเล่าเรื่อง.....	92
สำนวนภาษา.....	93
4 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	96
สรุป.....	97
อภิปรายผล.....	102
ข้อเสนอแนะ.....	103
บรรณานุกรม.....	104
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	107

บทที่ 1

บทนำ

บทนำ

ในแวดวงนักวิชาการทางวรรณคดี เจตนา นาควัชรระ จัดได้ว่าเป็นนักเขียนบทความทางวิชาการที่มีผลงานแพร่หลาย และได้รับการยอมรับจากผู้อ่านมากท่านหนึ่ง ท่านได้เสนอแนวคิดที่น่าสนใจไว้หลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทางด้านการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ ด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดด้านการศึกษาวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ ที่ท่านได้นำความรู้และประสบการณ์ของท่านที่ได้สอนและศึกษาวรรณคดีทางประเทศตะวันตก ทั้งอังกฤษ ฝรั่งเศสและเยอรมัน อย่างแตกฉานมาถ่ายทอด โดยนำเสนอหลักการและทฤษฎีทางวรรณคดีของประเทศทางตะวันตกเหล่านั้น มาประยุกต์ให้เข้ากับการศึกษาวรรณคดีไทย พร้อมกับพยายามอธิบายโดยยกตัวอย่างง่าย ๆ ที่คัดมาจากวรรณกรรมไทยประกอบ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายรวมทั้งการนำเอาวรรณคดีของประเทศดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับวรรณคดีไทย เพื่อให้ได้เห็นถึงลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะตัวของวรรณคดีในแต่ละชาติ ให้เด่นชัดขึ้น ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้ผลงานของท่าน สามารถใช้เป็นตำราที่ให้ความรู้ขั้นพื้นฐานสำคัญสำหรับผู้ที่จะศึกษาวรรณคดีได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นวรรณคดีของชาติภาษาใดดังที่ คริสตีย์ บุญจรร (2530 : 93-94) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานของท่านไว้ว่า

ตำราที่เน้นการเสนอทฤษฎีวรรณคดีโดยตรงอีกเล่มหนึ่ง คือ ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดีของ เจตนา นาควัชรระ (2520) ที่มีเนื้อหากล่าวถึง หลักทั่วไปของวรรณคดี การสื่อความหมายและการตีความหมาย สมบัติวรรณศิลป์และวัฒนธรรมทางหนังสือความสัมพันธ์ของวรรณคดีกับศิลปะแขนงอื่น วรรณคดีกับการเมือง ความสมจริงและความลวงในวรรณคดี อารมณ์ขันและอารมณ์เสียดในวรรณคดีและลักษณะของวรรณกรรมเอก อาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎีที่นำเสนอในตำราเล่มนี้เป็นทฤษฎีที่แตกต่างไปจากที่เสนอในตำราเล่มอื่น ซึ่งมักเน้นเรื่ององค์ประกอบ ในตำราเล่มนี้ใช้วิธีเสนอประเด็นที่ควรพิจารณาในการศึกษาวรรณคดีซึ่งเป็นแนวการศึกษาเปรียบเทียบแนวสุนทรียศาสตร์ แนวสังคม แนวปรัชญารวมทั้งเน้นการประเมินค่า จัดเป็นตำรา

ทฤษฎีวรรณคดีที่มีลักษณะ แตกต่างไปจากตำราเล่มอื่น ๆ และเป็นตำราแนวทฤษฎีวรรณคดีเล่มหนึ่งงานจำนวนน้อย เล่มนี้วรรณคดีไทยและผลงานของนักวิชาการท่านนี้ที่นำเสนออีก เล่มหนึ่งก็คือทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ (2524) เป็นหนังสือรวมบทความซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับทฤษฎีวรรณคดี เช่น วิธีการเชิงอรรถและปริยัติวรรณคดีวิจารณ์ ข้อคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา เป็นต้น บทความดังกล่าวนี้เสนอ เนื้อหาเกี่ยวกับทฤษฎีโดยประยุกต์เข้ากับสภาพปัญหาของวงการศึกษาวรรณคดีไทย

จากผลงานดังกล่าวนี้เอง ท่านจึงได้ชื่อว่าเป็นอาจารย์สอนวรรณคดีที่พยายามเปิดทัศนคติใหม่ในการศึกษาวรรณคดีเข้ามาในระบบการศึกษามหาวิทยาลัยของเมืองไทย งานเขียนชิ้นที่เด่นชิ้นหนึ่งของท่านก็คือวรรณทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์และวรรณคดีศึกษาที่เป็นงานที่พยายามจะอธิบายลักษณะ ขอบเขต ประเภทและความสัมพันธ์ของวรรณคดีวิจารณ์ที่มีต่อสาขาวิชาอื่น ๆ เช่น จิตวิทยา การศึกษา ปรัชญาและอื่น ๆ โดยยกตัวอย่างงานวิจารณ์แบบต่าง ๆ มาประกอบกันเพื่ออธิบายเชิงอรรถ โดยแทรกความคิดเห็นส่วนตัวของท่านลงไปด้วย ซึ่ง สดชื่น ชัยประสาธน์ (2526 : 73-74) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับบทความเชิงวิจารณ์ของ เจตนา นาควัชระในฐานะเป็นผู้บุกเบิกงานวรรณกรรมว่า

ข้าพเจ้าเห็นว่า เจตนา นาควัชระ ได้พยายามหาหนทางที่เป็น "สื่อกลาง" ระหว่างนักเขียนกับนักอ่าน พยายามที่จะเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศิลปินกับประชาชนด้วยการตีแผ่อรรถรส และคุณค่าของผลงานวรรณกรรมสร้างสรรค์ชิ้นนี้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้... น่าสังเกตว่า เจตนา ยังคงรักษาความเป็นนักทฤษฎีทางวรรณคดี และความเป็นครูผู้สอนวิชาวรรณคดีอยู่ไม่เสื่อมคลาย เมื่อใดก็ตามที่เขาเห็นข้อดีในงานประพันธ์ เขาก็จะชี้ให้เห็นว่าคืออะไร เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ประพันธ์ และเพื่อสร้างแรงกระตุ้นให้ผู้ประพันธ์สร้างสรรค์ต่อไปนานเท่าเองเดียวกัน หากพบข้อบกพร่อง เจตนา ก็จะวิเคราะห์ให้เห็นโดยชี้แจงว่า บกพร่องเป็นอย่างไร แล้วให้ข้อเสนอแนะหรือทางออกกว้าง ๆ เพื่อให้ นักประพันธ์พิจารณาไปปรับปรุงพัฒนาวิธีการประพันธ์ของตนในครั้งต่อไป นอกจากนี้ เจตนา ยังได้

ให้ความรู้เกี่ยวกับหลัก หรือ "กติกา" การสร้างสรรค์งานวรรณศิลป์ เพื่อสร้าง "รสนิยม" เกี่ยวกับงานวรรณศิลป์ในหมู่ผู้อ่าน ตลอดจนเป็นการปูทางให้แก่งานวรรณกรรมที่มีคุณค่าในอนาคตด้วย

จากคำกล่าวถึงคุณสมบัติและความสามารถของ เจตนา นาควัชร ของท่านผู้รู้ และจากการที่ผู้วิจัยเคยได้ศึกษาผลงานของ เจตนา นาควัชร มาบ้างแล้วผู้วิจัยเห็นว่า งานเขียนของท่านเป็นงานที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง งานเขียนของท่านมีเนื้อหาสาระที่ สุ่มลึก กว้างขวาง และหลากหลาย การนำเสนอทัศนะของท่านมีลักษณะ เฉพาะตัวที่โดดเด่น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์แนวความคิดทางด้านการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีในงานเขียนอย่างละเอียด ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งที่จะใช้ในการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีต่อไป

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีของ เจตนา นาควัชร

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลที่ได้จากการศึกษาแนวคิดทางด้านการศึกษาวรรณคดี และวิจารณ์วรรณคดีที่นำเอาหลักการ และทฤษฎีของประเทศทางตะวันตกมาประยุกต์ใช้เข้ากับวรรณคดีของไทย จะเป็นการขยายโลกทัศน์และ ห่วงของมองใหม่ ๆ ในวงการศึกษาศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษางานเขียนประเภทบทความของ เจตนา นาควัชร ในครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะเรื่องที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นภาษาไทยแล้ว และศึกษาเฉพาะบทความที่นำเสนอแนวคิดทางด้านการศึกษาวรรณคดีและวิจารณ์วรรณคดีเท่านั้น ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 41 เรื่อง โดยตีพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ.2520 ถึง พ.ศ.2531 ที่นำมาพิมพ์รวมเล่มไว้แล้วดังนี้

1. วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี (พิมพ์รวมอยู่ในหนังสือวรรณวิทยาการ พ.ศ. 2520)

- 1.1 ลักษณะทั่วไปและขอบข่ายของวรรณคดีวิจารณ์
- 1.2 วรรณคดีวิจารณ์แบบอิงชีวประวัติ
- 1.3 วรรณคดีวิจารณ์กับจิตวิทยา
- 1.4 วรรณคดีวิจารณ์กับการศึกษาสังคม
- 1.5 วรรณคดีวิจารณ์กับปรัชญา
- 1.6 วรรณคดีวิจารณ์กับศิลปวิจารณ์
- 1.7 วรรณคดีวิจารณ์กับบทบาทของภาษา
- 1.8 ประวัติวรรณคดี
- 1.9 แนวโน้มของวรรณคดีวิจารณ์ในปัจจุบัน
- 1.10 วรรณคดีวิจารณ์กับงานสร้างสรรค์ทางวรรณคดี

2. ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี (พิมพ์ พ.ศ. 2521)

- 2.1 การสื่อความหมายและการตีความหมาย
- 2.2 สมบัติทางวรรณศิลป์
- 2.3 วัฒนธรรมทางหนังสือ
- 2.4 วรรณคดีกับศิลปะแขนงอื่น
- 2.5 ความจริง ความสมจริง และความลวงในวรรณคดี
- 2.6 วรรณคดีกับการเมือง
- 2.7 วรรณคดีเพื่ออะไร
- 2.8 อารมณ์ในวรรณคดี
- 2.9 อารมณ์เสกในวรรณคดี
- 2.10 ลักษณะของวรรณกรรมเอก

3. เรื่อง ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ (พิมพ์ พ.ศ. 2524)

- 3.1 ทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะและการวิจารณ์วรรณคดี
 - 3.1.1 แนวทางร่วมในการวิจารณ์ศิลปะ
 - 3.1.2 บทบาทของศิลปิน นักวิจารณ์ และประชาชน

3.1.3 วิธีการเชิงอักษณัม และปรัญยานวรรณคดีวิจารณ์

3.1.4 ละครกับอักษรศาสตร์

3.1.5 จาก King Lear ผ่าน Woyzeck ไปสู่ Fin de partie:

หรือ วิจารณ์การ "ความโหดเหี้ยมทางปรัชญา" ในละครตะวันตก

3.1.6 ข้อคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา

3.1.7 ข้อคิดบางประการ เกี่ยวกับการสอนวรรณคดีและวัฒนธรรม

ฝรั่งเศสและเยอรมัน

3.1.8 ศิลปะและอักษรศาสตร์

3.2 แนะนำกวีและวรรณกรรม

3.2.1 วิจารณ์ อังคาร กัลยาณพงศ์

3.2.2 แนะนำ "คนนอก" (L'Etranger) ของอัลแบร์ต กามูส์

4. เรื่อง ทางอันไม่รู้จบของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ (พิมพ์ พ.ศ.2530)

4.1 การวิจารณ์วรรณกรรม และการวิจารณ์

4.1.1 ศักดิ์ศรีที่สิ้นเปลือง-แง่มุมหนึ่งของวรรณกรรมไทยร่วมสมัย

4.1.2 บทนำว่าด้วยวรรณคดีวิจารณ์ของ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ

4.1.3 ว่าด้วยความสำเร็จและความล้มเหลวของ ม.ล.บุญเหลือ

4.1.4 วิจารณ์ "คำพิพากษา" ของ ชาคี กอบจิตติ

4.1.5 วิจารณ์รวมเรื่องสั้นชุด "ราษฎรทางเครื่อง" ของ อาจันต์

ปัจจุพรค์

4.1.6 วิจารณ์รวมเรื่องสั้นชุด "ขุนทอง เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง"

ของอัศศิริ ธรรมโชติ

5. เรื่อง ทางรอดของมนุษยศาสตร์ (พิมพ์ พ.ศ.2531)

5.1 ภาษาและวรรณคดี

5.1.1 ความคิดเรื่อง "ความเป็นอื่น" ในการศึกษาวรรณคดี

5.1.2 แนวทางการประเมินคุณค่าวรรณคดีในวรรณคดีวิจารณ์

เยอรมัน ฝรั่งเศส และอังกฤษ-อเมริกัน ในศตวรรษที่ 20

5.1.3 วรรณคดีศึกษากับอุดมศึกษา

5.1.4 ทิศทางของการศึกษาวรรณคดีเปรียบเทียบ

5.1.5 ประสิทธิภาพทางภาษา

รวมทั้งหมด 41 เรื่อง

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

แนวคิด หมายถึง ความคิดเห็นอย่างมีหลักการทางด้านการศึกษาวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ของ เจตนา นาควิธระ ที่ปรากฏในงานเขียน

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรองประกอบกันและเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาชีวประวัติและผลงานของ เจตนา นาควิธระ จากเอกสารและงานเขียนของบุคคลต่าง ๆ ที่กล่าวถึง เจตนา นาควิธระ และผลงานของท่าน
2. วิเคราะห์แนวคิดของ เจตนา นาควิธระ ทางด้านต่าง ๆ ดังนี้
 - 2.1 แนวคิดทางด้านการศึกษาวรรณคดี
 - 2.1.1 ความรู้และทฤษฎีทางวรรณคดี
 - 2.1.2 การเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา
 - 2.2 แนวคิดทางด้านการวิจารณ์วรรณคดี
 - 2.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้แต่งกับวรรณกรรม
 - 2.2.2 กลวิธีการวิจารณ์ของ เจตนา นาควิธระ
 - 2.2.2.1 การวิจารณ์นิยาย
 - 2.2.2.2 การวิจารณ์เรื่องสั้น
3. เสนอผลการศึกษแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยจะขอลำถึง เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวคิดและการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีดังนี้

1. การศึกษาแนวคิด

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2511 : 10) กล่าวถึงทัศนะหรือปรัชญาของผู้ประพันธ์ว่า สิ่งนั้นมิใช่สิ่งที่เลเห็นง่ายนัก ยิ่งถ้าหากผู้ประพันธ์นั้นค่อนข้างมีความคิดเห็นของตนแน่นอน มีที่พรวด ๆ หรือมีไปตามความนึกคิดของผู้อื่น ยิ่งทำให้เลเห็นทัศนะในนวนิยายของนักประพันธ์นั้นยากขึ้นไปอีก บางคราวนักประพันธ์บางคนมีทัศนะที่น่าสนใจ อาจแสดงความคิดเห็นขัดแย้งกันไปในตัว แต่นักอ่านย่อมพยายามจับความคิดเห็นของนักประพันธ์ให้ได้ การอ่านจึงจะออกรส

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร (2514 : 8) ได้แบ่งแนวคิดเป็น 4 ชนิดคือ

1. แนวคิดแสดงทัศนะ คือ แนวคิดที่ผู้ประพันธ์มุ่งเสนอหรือแสดงทัศนะความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
2. แนวคิดแสดงอารมณ์ คือ แนวคิดที่ผู้ประพันธ์มุ่งแสดงอารมณ์และความรู้สึก
3. แนวคิดแสดงพฤติกรรม คือ แนวคิดที่ผู้ประพันธ์มุ่งเสนอพฤติกรรมของตัวละครและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในเรื่อง จะเป็นส่วนสำคัญของเรื่อง อาจเกิดขึ้นจากการคล้อยคลายมาจาก

3.1 ทัศนะต่อค่านิยมหรือคุณธรรมบางประการ

3.2 ความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์

4. แนวคิดแสดงสภาพและเหตุการณ์

เฮมาเลียน และคาร์ล (Hamalian and Karl. 1975 : 323-325)กล่าวถึงหลักเกณฑ์การพิจารณาแนวคิดว่า

ในการพิจารณาแนวคิดอาจจะพิจารณาในปัญหาที่ว่า แนวคิดสำคัญของผู้ประพันธ์ชัดเจนแจ่มแจ้งหรืออ้อม เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับสังคม ศีลธรรม ตัวบุคคล การเมืองใช้แนวคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือรวมหลายประการเข้าด้วยกัน และผู้ประพันธ์มีวิธีเสนอแนวคิดอย่างไร ใช้สัญลักษณ์ บุคลาธิษฐาน ประชดประชัน หรือยั่วล้อและแนวคิดนั้นมีคุณค่าสำคัญ

เพียงใดต่อผู้อ่านหรือมีความหมายเฉพาะตัวผู้แต่งเท่านั้น และการสร้างโครงเรื่อง ตัวละคร บรรยายภาพ ฉาก และกลวิธี เป็นผลสนับสนุนแนวคิดที่ผู้แต่งต้องการ

กระแสร่วมสมัย (2522 : 22) กล่าวถึงแนวคิดและจุดมุ่งหมายในการเขียนไว้ว่า

จุดมุ่งหมายและแนวคิดให้ผู้อ่าน 4 ประการ คือ ความรู้ ความคิด ความเห็นและความน่าสนใจ แนวคิดนั้นมาก่อนจุดมุ่งหมาย แต่ค้นหายากกว่า แบ่งได้ 2 ประการ คือ แนวคิดส่วนตัวและแนวคิดสากล แนวคิดส่วนตัวนั้น ถ้าพิจารณาไปแล้วมีคนคิดแบบนั้นมากขึ้น ๆ ก็กลายเป็นแนวคิดสากล ถ้ายังไม่เป็นที่ยอมรับหรือคิดกันทั่วไปแล้ว ก็ยังคงเป็นแนวคิดส่วนตัวอยู่ แนวคิดทั่วไปหรือสากลนั้น โดยปกติคนมักจะไม่รู้สึกรู้สีก่อนว่ามีแนวคิดนี้อยู่ หากแต่ถ้าถ้ามีใครแนะนำใครบอก คนก็อาจรู้สึกขึ้นมาว่าความจริงคนก็คิดอย่างนี้เหมือนกัน หนังสือสุภาษิตต่าง ๆ อาจจะเป็นแนวทางศึกษาแนวคิดสากลได้

จากการศึกษาความหมายของคำว่า "แนวคิด" และหลักเกณฑ์การวิเคราะห์แนวคิดของผู้รู้ดังกล่าวแล้วข้างต้นพอสรุปได้ว่า แนวคิด หมายถึง ความคิดหรือทัศนะของผู้เขียนที่มีต่อมนุษย์และสังคมในด้านต่าง ๆ ที่ผู้เขียนต้องการที่จะสื่อมายังผู้อ่านโดยผ่านตัวหนังสือ ซึ่งอาจจะเป็นแนวคิดส่วนตัวของผู้เขียนเอง หรืออาจจะเป็นแนวคิดสากลก็ได้

2. การศึกษาวรรณคดี

สิทธา หินจุฑาล และคนอื่น ๆ (2515 : 36) ได้กล่าวถึงลักษณะการศึกษาวรรณคดีในสมัยโบราณว่า

การศึกษาวรรณคดีในสมัยโบราณมีจุดมุ่งหมายเพื่อหาความรู้จักเท่านั้นเอง วิธีการศึกษาก็ใช้วิธีพิจารณาด้วยตนเอง (Introspection) เป็นส่วนใหญ่...ขอบเขตของการหาความรู้ก็อยู่ในวงแคบ ๆ คือหาเหตุเนื่องเรื่องราวที่เกิดขึ้นอย่างไรแล้วมี

เหตุการณ์คล้ายต่อไปอย่างไร จบลงอย่างไร นอกจากนั้นก็สนใจเรื่องการเรียน
เรียงถ้อยคำตามหลักไวยากรณ์ สนใจถ้อยคำและการแต่งาให้อีกตามแบบแผนที่วาง
เอาไว้ การศึกษาวรรณคดีสมัยโบราณในมุมมองที่จะเข้าใจองค์ประกอบต่างๆ ของ เรื่อง

ม.ล. บุญเหลือ เทษสุวรรณ (2517 : 18) กล่าวถึงการศึกษาวรรณคดีใน
ประเทศไทยว่า

ในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยนับตั้งแต่มีการสอนวรรณคดีกันมา ครูอาจารย์มิได้สอน
ให้นักเรียนวิจารณ์วรรณคดีกันมากนัก ครูอาจารย์วิจารณ์ให้ฟังและผู้สนใจวรรณคดี
บางคนนอกช่วยการศึกษาที่วิจารณ์วรรณคดี...วิธีการวิจารณ์ของครูอาจารย์นั้นทำ
ให้เกิดความสนใจกับวรรณคดีในแง่ศีลธรรมประเพณี และความรู้ศัพท์เป็นส่วนใหญ่
ฝ่ายนักวิจารณ์ หรือนักศึกษาวรรณคดีนอกสถานศึกษามักสนใจกับการวิจารณ์เชิง
ประวัติและภาษา

ดร. วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2514 : 2) ให้ความเห็นว่า

การศึกษาวรรณคดีที่แท้จริง คือ การพยายามทำความเข้าใจกับบทประพันธ์ให้ทะลุ
ปรุปรัง เราควรทำความเข้าใจและมองชีวิตหลากหลายในวรรณคดี ในฐานะที่
ช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์ของชีวิต ขณะเดียวกันเรายังต้องศึกษาวรรณคดีในฐานะที่
เป็นศิลปะเป็นของงามอีกด้วย นั่นคือ ต้องรู้กฎเกณฑ์ธรรมชาติและ เทคนิคของการ
ประพันธ์วรรณคดีชนิดนั้น ๆ ด้วย และหากจะต้องการประเมินค่าวรรณคดีให้อีกต้อง
และให้ผลดียิ่งขึ้นแล้ว เราจำเป็นต้องรู้ว่าวิถีบรรลุผลสำเร็จของความมุ่งหมาย
หรือมุ่ง และต้องรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และศิลปะในเวลา
ประพันธ์เรื่องนั้น ๆ ด้วย

๕ เจือ สตะเวทิน (2502 : 194-195) กล่าวถึงการเรียนวรรณคดีว่า มีความ
มุ่งหมายอยู่ 3 ประการ คือ

1. ความมุ่งหมายในด้านสุนทรีย์ การศึกษาวรรณคดีย่อมทำให้ผู้ศึกษาเห็นความงดงามทางหนังสือ ความไพเราะของบทประพันธ์ย่อมจรรโลงใจให้อ่าน ผู้ฟัง เกิดความปีติยินดี ทำให้ผู้ศึกษารักความงาม และเกิดความเพลิดเพลินจากศิลปะที่วิไลและนักประพันธ์สร้างสรรค์ขึ้นไว้ นับว่าเป็นคุณแก่ผู้ศึกษาเป็นอย่างยิ่งในด้านสุนทรีย์

2. ความมุ่งหมายทางด้านการศึกษารอบรู้ การศึกษาวรรณคดีทำให้จิตใจของคนสูงขึ้น วรณคดีนั้นแม้วัตถุประสงค์ส่วนใหญ่มาได้อยู่ที่การสอนก็จริง แต่ก็มิมีอิทธิพลที่จะกล่อมเกลาคำความรู้สึกนึกคิดของคนให้ดีขึ้นได้ เพราะจากวรรณคดีย่อมเกิดอารมณ์หวนไหวและฝันแปรได้ วรณคดีคือหนังสือที่ย่อมยกระดับจิตใจของคนให้สูงขึ้นได้อย่างไม่มีปัญหา

3. ความมุ่งหมายทางวัฒนธรรม ได้กล่าวแล้วว่า วรรณคดีคือที่รวมแห่งวัฒนธรรมของชาติ การศึกษาวรรณคดีจึงมีความมุ่งหมายที่จะให้เข้าใจวัฒนธรรม ภาควิชาในวัฒนธรรมของวัฒนธรรม และมีใจที่จะถนอมรักษาไว้มิให้ขาดตอน

3. การวิจารณ์วรรณคดี

ความหมายของการวิจารณ์วรรณคดี ให้นิพนธ์วิชาการให้ความหมายของการวิจารณ์วรรณคดีไว้ดังนี้

กระแสร มาลาภรณ์ (2512 : 119) ให้ความหมายของการวิจารณ์วรรณคดีไว้ว่า "การวิจารณ์วรรณคดีก็คือ การวิจารณ์เรื่องนั้นในทุก ๆ ด้านอย่างมีใจเป็นธรรมหรือเป็นกลางที่สุด ว่าดีไม่ดี หรือว่า อย่างไร"

เจือ สตะเวทิน (2517 : 11) กล่าวถึงการวิจารณ์วรรณคดีว่า

การวิจารณ์วรรณคดี คือ ความพยายามหาหลักเกณฑ์ทางการประพันธ์ของผู้แต่งสถานที่หนึ่ง การค้นหาความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจของเขาอีกสถานที่หนึ่งและวิธีสื่อสารของเขาต่อผู้อ่านอีกสถานที่หนึ่ง แล้วจึงประเมินคุณค่าของเรื่องนั้น ให้ผู้อ่านเห็นและเข้าใจหน้าที่ของนิเวศวรรณคดีวิจารณ์จึงอยู่ที่สมรรถภาพเชิงวิวินิจฉัยแล้วจึงตัดสินหรือวิพากษ์

สายทิพย์ นกุลกิจ (2523 : 50) ได้ให้ความหมายของการวิจารณ์วรรณคดีว่า

การวิจารณ์วรรณคดี คือ การแสดงความรู้สึกลึกซึ้งของผู้วิจารณ์ที่มีต่อ หนังสือที่ตนได้อ่านว่าดีไม่ดี ชอบหรือไม่ชอบ เพราะเหตุใด ผู้วิจารณ์ต้องหาเหตุผลมาอธิบายให้ได้ทุกครั้ง และก่อนที่จะประเมินคุณค่าของหนังสือว่าดี ไม่ดีดังกล่าวนี้นี้ ผู้วิจารณ์ควรจะได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะโครงสร้างต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นวรรณคดีแต่ละประเภทว่ามีลักษณะอย่างไร เหตุใดจึงมีลักษณะเช่นนั้น โดยอาศัยความรู้ทางหลักวิชาการต่าง ๆ มาช่วยอธิบายเสียก่อน เช่น ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา จิตวิทยา มานุษยวิทยาและภาษาศาสตร์ เป็นต้น เพราะความรู้ดังกล่าวนี้นี้จะช่วยให้ผู้วิจารณ์ได้เข้าใจและ "เข้าถึง" วรรณคดีอันจะมีผลทำให้การประเมินคุณค่าของวรรณคดีนั้น ๆ เป็นไปด้วยความถูกต้องและเที่ยงธรรมยิ่งขึ้น

กุหลาบ มีลิมะมาส (2517 : 10) ได้กล่าวสรุปว่า "การวิจารณ์วรรณคดี คือ การให้หรืออธิบายในแง่ต่าง ๆ เกี่ยวกับลักษณะ ของวรรณคดีที่นำมาวิจารณ์พร้อมทั้งประเมินคุณค่าของวรรณคดีนั้น โดยชี้ให้เห็น อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างใดอย่างไม่มีอคติ"

๕ สิทธา หินจุฑาล (2520 : 55) ได้ให้ความหมายของวรรณคดีวิจารณ์ไว้อย่างน่าสนใจว่า

วรรณคดีวิจารณ์ หมายถึง การศึกษาวิเคราะห์และประเมินค่าวรรณคดี โดยจะมีการตัดสินหรือไม่นั้นก็ได้ ถ้ามีการตัดสินวรรณคดีก็จะตัดสินว่าดีหรือไม่ดีโดย ให้นำเหตุผลประกอบ เหตุผลนั้นมักจะเป็นไปตามทฤษฎีวรรณคดีตามแนวทางที่นักวรรณคดีสมัยต่าง ๆ วางแนวทางไว้และมีการปรับปรุงขัดเกลาหลายยุคสมัย การวิจารณ์วรรณคดีจะช่วยให้ผู้ศึกษาวรรณคดีได้เห็นคุณค่าอย่างแท้จริง และรอบคอบทุกมิติของวรรณคดี ก่อให้เกิดความเข้าใจที่แจ่มแจ้งทุกแง่มุมเป็นหนทางไปสู่ความซาบซึ้งในวรรณคดี

และได้แบ่งระดับความยากง่ายของการวิจารณ์วรรณคดีเป็น 3 ระดับคือ

ระดับต้น

เป็นการวิจารณ์เพื่อแนะนำหนังสือ เหมาะสำหรับผู้เริ่มอ่าน หรือเพื่อให้อ่าน รู้จักหนังสือใหม่ ๆ ที่เพิ่งพิมพ์จำหน่าย เรียกว่า บรรณนิทัศน์

ระดับกลาง

เป็นการวิจารณ์ระดับที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ช่วยให้อ่านรู้จักหนังสืออย่างชัดเจน เกิดทัศนคติต่าง ๆ เกี่ยวกับหนังสือนั้น อาจมีการวิจารณ์เฉพาะเปลี่ยนความคิดเห็นในหมู่อ่าน เพื่อความคิดที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

ระดับสูง

เป็นการวิจารณ์วรรณคดีที่ลึกซึ้ง ใช้ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์เป็นเครื่องมือในการ "เจาะ" ถึงที่สุดในทหุมิติของวรรณคดี การวิจารณ์ระดับนี้ใช้ทั้งศาสตร์และศิลปะอย่างเต็มกำลัง ความรู้ ความคิดของผู้วิจารณ์ บทวิจารณ์ของแต่ละคนอาจแตกต่างกันได้ แต่หากผู้วิจารณ์ใช้ความรู้และคุณธรรมอย่างบริสุทธิ์ใจ มุ่งวิจารณ์เพื่อความเจริญก้าวหน้าในการวิจารณ์วรรณคดีแล้วก็มีคุณค่าการศึกษาทั้งสิ้น เพราะการวิจารณ์วรรณคดีเป็นสิ่งจำเป็นในการศึกษาวรรณคดี ช่วยพัฒนาความรู้ลึกซึ้ง และ เป็นประโยชน์โดยตรงต่อการสอนภาษาไทย

ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2517 : 7-15) กล่าวถึงหลักใหญ่สำหรับวรรณคดีวิจารณ์เป็นชั้น ๆ ดังนี้

1. วิเคราะห์ ได้แก่ การแยกแยะส่วนต่าง ๆ ออกมาให้ได้ว่าส่วนที่สุดที่จะทำได้โดยคำนึงถึงรูปแบบของงานนั้น ๆ ด้วย เช่น ถ้าเป็นบทละครรา บทละครนอก ก็จะต้องดูว่าเนื้อเรื่องเป็นอย่างไร ลักษณะนิสัยของตัวละครแต่ละตัวเป็นอย่างไร วิธีบรรยายเรื่องอาศัยแบบฉบับใด กลอนดีหรือไม่ ที่ว่าดีนั้นเพราะเหตุใด มีอะไรที่น่าประทับใจบ้าง เราไม่พอใจตอนไหน หรือตัวละครตัวไหน น่าพอใจการกระทำอันใดในเรื่องบ้าง เป็นต้น

2. วินิจฉัยสาร หรือ วินิจฉัยสาร ได้แก่ การตีความ (Interpretation) ในภาษาอังกฤษนั่นเอง ธรรมชาติของผู้ที่จะสื่อสารแก่กันจะต้องมีอะไรบางอย่างเหมือนกัน เช่น ความรู้ วัย ประสบการณ์ จินตนาการ ถ้าผู้ส่งสารห่างไกลจากผู้รับสารเป็นอันมาก การสื่อสารย่อมมีขึ้นไม่ได้ เหมือนพูดคนละภาษา ดังนั้นผู้รับสารจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับชนบทประเพณีเชิงวรรณคดีของชุมชนและทำความเข้าใจกับพื้นหลังของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหนังสือเล่มหนึ่ง ๆ

3. วิจารย์ หมายถึง พิจารณานัยที่ซ่อนเร้นซึ่งยากนักอยู่นี้ หมายถึง การพิจารณากลวิธีการแต่งของผู้แต่งเป็นประการสำคัญ นอกเหนือจากการพิจารณาเนื้อหาและการตีความ

4. วิพากษ์ ได้แก่การประเมินคุณค่าของหนังสือว่า ดีนักได้อย่างไร เพราะเหตุใด โดยอาศัยข้อมูลและ เหตุการณ์แวดล้อมมาประกอบการพิจารณา

จากการที่ได้ศึกษาข้อคิดและความเห็นต่าง ๆ ของผู้รู้ดังกล่าวมาข้างต้น พอสรุปแนวทางการจัดลำดับขั้นตอนของการวิจารณ์ได้ดังนี้คือ

1. ต้องอธิบายลักษณะของหนังสือ (Interpretation) อย่างละเอียดทุกแห่งทุกมุม ทั้งในด้านเนื้อหาและกลวิธีการแต่ง

2. ต้องประเมินคุณค่าของหนังสือ (Evaluation) ว่าดีหรือเลวอย่างไร ที่ว่าดีหรือเลวนั้น เป็นเพราะเหตุใด ต้องให้เหตุผลให้รัดกุม

ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2517 : 52) กล่าวถึงผู้เกี่ยวข้องกับการวิจารณ์วรรณคดีว่า

การวิจารณ์วรรณกรรมนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ในทุกระดับของการประพันธ์ ผู้แต่ง นักเขียน นักประพันธ์ทุกคน เราอาจกล่าวได้ว่า เป็นนักวิจารณ์อยู่ในตัวเองทั้งสิ้น เพราะว่านักประพันธ์หรือนักเขียน ในการเขียนนั้น จำเป็นจะต้อง เลือก เห็น จำเป็นจะต้อง เลือกคัดถ้อยคำ และจำเป็นจะต้อง เรียบเรียงสำนวนโวหารลำดับความคิดของตัวเอง เพื่อให้เป็นที่เข้าใจซาบซึ้งแก่ผู้อ่าน ส่วนผู้อ่านทุกคนก็เป็นผู้วิจารณ์อยู่ในตัว แม้ผู้อ่านซึ่งน่าจะ เป็นนักวิจารณ์อาชีพ อ่านแล้วไม่ได้เขียนคำวิจารณ์เลข

ลัทธิคำเดียวก็เป็นผู้วิจารณ์เหมือนกัน แม้ผู้อ่านที่อ่านแล้วจะไม่ได้บอกความคิดเห็นว่า หนังสือเล่มนั้นดี เล่มนั้นเลว แต่ว่าอ่านแล้วก็ทวนนอนหรือว่าขำขำหนังสือทั้งเล่มจบ การทวนนอน หรือการที่ขำขำหนังสือทั้งเล่มนั้นก็เป็นการวิจารณ์อีกเหมือนกัน ที่ผู้จัดพิมพ์ ผู้จัดพิมพ์เป็นผู้วิจารณ์ เขาจะรับต้นฉบับของนักเขียนหรือว่าไม่ หรือเขาจะทิ้งลงตะกร้าไป นี่ก็เป็นการวิจารณ์อยู่ในตัว แต่ว่าเป็นการวิจารณ์ซึ่งเราอาจจะกล่าวได้ว่ามีอคติแอบแฝงอยู่เป็นอันมาก เพราะว่าผู้จัดพิมพ์ย่อมมีกติกาสากลเป็นส่วนาใหญ่ แม้ว่าหนังสือนั้นจะดี ตัวเองจะมีกว่าหนังสือเล่มนี้เข้าหามาก แต่ว่าตลาดมีนิยม ฉะนั้นก็ต้องลงตะกร้าไป แต่ว่าก็หนีไม่พ้นผู้จัดพิมพ์ เป็นผู้วิจารณ์เหมือนกัน

ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2517 : 2-3) กล่าวถึงขอบข่ายของการวิจารณ์วรรณคดีว่า

การเรียนวรรณคดีวิจารณ์ก็คือการเรียนเรื่องชีวิตมนุษย์ แต่ถ้ากล่าวเพียงนั้นยังไม่สมบูรณ์ เรายังต้องกล่าวต่อไปอีกด้วยว่า นอกจากชีวิตมนุษย์แล้วเรายังต้องเรียนศิลปะชนิดหนึ่งมากเข้าไปด้วย คือ ศิลปะการสร้างสรรควรรณคดี... ด้วยเหตุที่วรรณคดีเป็นศิลปะที่ซับซ้อน แต่มองดูเผิน ๆ เหมือนกับว่าเป็นศิลปกรรมที่คนอ่านหนังสือออกก็อาจจะเข้าใจได้ มีลักษณะลวงตา จึงเกิดความสับสนเกี่ยวกับวรรณคดีกันมาก เช่น คำว่า ‘เข้าใจ’ เป็นต้น คนที่ว่ ามว่า ‘เข้าใจวรรณคดี’ หมายความว่าอย่างไร เราจึงต้องทำให้ผู้อ่านและผู้เขียนหนังสือเล่มนี้

(ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ) เห็นความหมายตรงกัน กล่าวคือเข้าใจส่วนต่าง ๆ ว่า ประกอบกันขึ้นเป็นงานเขียนแบบหนึ่ง ๆ อย่างไร เข้าใจภาษาที่ใช้ คำและสำนวนหนักเบา จริงจังหรือประชด เข้าใจสารที่เขียนส่งไปให้ผู้อ่าน และเข้าใจความไพเราะอีกทั้งแลเห็นความบกพร่องของงานเขียนอันหนึ่ง ๆ และอื่น ๆ อีกหลายอย่าง

จากทัศนะของผู้รู้ดังกล่าวข้างต้น พอเป็นแนวทางให้สรุปถึงขอบข่ายของการวิจารณ์วรรณคดีได้ 3 ประเด็น คือ

ประเด็นแรก ใครเป็นผู้วิจารณ์หนังสือ สำหรับประเด็นนี้ อาจสรุปสั้น ๆ ได้ว่า บุคคลในทุกระดับและทุกวงการเป็นผู้วิจารณ์หนังสือ เพราะน่าว่าจะเป็นนักเขียน นักอ่าน นักวิจารณ์ นักหนังสือพิมพ์ หรือผู้จัดพิมพ์หนังสือก็ตาม ล้วนแต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจารณ์ทั้งสิ้น อาจจะเกี่ยวข้องโดยตรงเพราะเป็นนักวิจารณ์ หรือเกี่ยวข้องโดยทางอ้อม ในฐานะผู้อ่านหนังสือ ผู้ซื้อหนังสือหรือเกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและทางอ้อมในฐานะที่เป็นทั้งนักเขียน นักวิจารณ์ และนักอ่านด้วยก็ได้

ประเด็นที่สอง ที่ว่า จะวิจารณ์อะไรนั้น ขึ้นกับผู้วิจารณ์ควรจะได้เข้าใจถึงความแตกต่างของลักษณะงานเขียนแต่ละประเภทหรือแต่ละรูปแบบเสียก่อน ขึ้นกับปัจจัยแยกพิจารณาถึงองค์ประกอบของงานเขียนแต่ละชนิดนั้นว่า ตอนใดมีลักษณะเด่นหรือค้อยบ้างและลักษณะ เหล่านี้ช่วยเสริมให้หนังสือเล่มนั้นมีลักษณะเด่นหรือค้อยอย่างใดหรือไม่เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้วิจารณ์ควรอธิบายเกี่ยวกับรูปแบบ เนื้อหา แนวคิด และกลวิธีการแต่งของหนังสือที่จะวิจารณ์ให้ถูกต้องตรงตามหลักวิชา พร้อมทั้งมีเหตุผลประกอบเป็นอันดับแรก แล้วจึงวินิจฉัยลงความเห็นอันกับสรุปท้ายว่า หนังสือเล่มนั้นดีหรือไม่ดี

ประเด็นที่สาม คือ จะวิจารณ์อย่างไรนั้น หมายถึงว่าในการวิจารณ์แต่ละครั้งผู้วิจารณ์ควรจะมีหลักเกณฑ์ใดบ้าง เป็นเครื่องมือในการตัดสินประเมินคุณค่าของวรรณกรรม สำหรับประเด็นนี้อาจกล่าวสรุปได้ว่า ยังมีหลักเกณฑ์การวิจารณ์แนวคิดที่เข้าเป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวสำหรับการวิจารณ์หนังสือทุกรูปแบบ ในการวิจารณ์ครั้งหนึ่ง ๆ นักวิจารณ์จึงนิยมใช้หลักเกณฑ์การวิจารณ์หลาย ๆ แนวประกอบกัน ดังนั้นการวิจารณ์แต่ละครั้งจะเข้าใช้เกณฑ์ใดบ้าง และจะมีประโยชน์มากน้อยเพียงไรจึงขึ้นอยู่กับลักษณะของหนังสือและความรู้ความสามารถของผู้วิจารณ์แต่ละคนเป็นประการสำคัญ

วิทยากร เชียงกูล (2513 : 21) กล่าวว่า

งานวิจารณ์นั้นในสังคมที่เจริญด้วยศิลปวัฒนธรรม ถือว่าเป็นงานที่มีคุณค่าควบคู่ไปกับงานเขียน อาจจะไม่ได้เท่า แต่ก็มีส่วนต่างกันอย่างยิ่งขนาดที่นักเขียนจะหมั่นนักวิจารณ์ได้ มีงานวิจารณ์ตีพิมพ์มากมายซึ่งเป็นที่ยกย่องและอยู่มาจนถึงปัจจุบัน และไม่น่าแปลกใจเลยที่ว่าเป็นความจริงอย่างยิ่งที่นักวิจารณ์ผู้สามารถบางคนสามารถมอง

งานบางชิ้นได้ลึกซึ้งและอธิบายออกมาได้ดีกว่าผู้สร้างงานนั่นเอง เสียอีก และนี่เองคือหัวใจและคุณค่าแท้แท้ของงานวิจารณ์ซึ่งมีขึ้นเพื่อจะจรรโลงและสร้างสรรค์ วัฒนธรรมให้หลาย

วิสา คัญทัพ (2516 : 27) แสดงความคิดเห็นว่า

นักวิจารณ์คือคนที่มีความประสงค์ทางด้านการอ่านมากพอสมควร มีความสามารถในการที่จะวิเคราะห์และแยกแยะงานเขียนของนักเขียนแต่ละคนว่า เขาได้เสนอแนวความคิดอะไรมาให้ผู้อ่าน ด้วยวิธีสื่อสารอย่างไหน นักวิจารณ์จึงนับว่าทำหน้าที่อันเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านอย่างมาก โดยเฉพาะงานของนักวิจารณ์ และนักเขียนที่มีความรู้สึกว่าคุณเองรับผิดชอบต่อผลงาน...นักวิจารณ์เปรียบเสมือนผู้แนะนำแนวทางในการทำความเข้าใจแก่ผู้อ่าน ตลอดจนข้อสังเกตบางอย่างแน่นอนจะเห็นได้ว่าการระหว่างการเรียกร้องให้นักเขียนหันมาเขียนเรื่อง ง่ายต่อการทำความเข้าใจอย่างเฉียบพลันไปกับการวิพากษ์และการทำงานสร้างสรรค์ของนักเขียนภายใต้ความสันทัดรับผิดชอบที่แต่ละคนมีอยู่ โดยเราให้นักวิจารณ์เข้ามาช่วยอีกแรงหนึ่ง ในลักษณะหลังนี้ผู้เขียน(วิสา คัญทัพ)ก็ถือว่าอยู่ในรูปของวิวัฒนาการมากกว่าอย่างแรก

ณรงค์ จันทน์เรือง (2513 : 155) กล่าวสนับสนุนว่า

การวิจารณ์เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมี ไม่ว่าเป็นงานอะไรก็ตามที่เกี่ยวกับประชาชนโดยเฉพาะงานเขียนหนังสือ เพราะคนเรานั้นว่ากันตามจริงแล้วไม่มีใครรู้จักตัวเอง ก็แสดงว่าเขาคนนั้นคงจะม่เคยถูกระงับตลอดชีวิต นักวิจารณ์ที่ดีเปรียบเสมือนกระจกเงาอันใสสะอาด ที่วิเศษยิ่งกว่านั้นก็คือสามารถสะท้อนภาพอันลึกซึ้งออกมาได้อย่างกระฉ่างแจ่มและไม่มีอะไรเหลือให้เคลือบเคลงเลยยิ่งไปกว่านั้น นักวิจารณ์ยังเป็นส่วนหนึ่งที่พาให้งานของนักเขียนดีขึ้น...เปล่าไม่ใช่เพราะนักวิจารณ์สามารถสั่งสอนการประพันธ์ให้นักเขียนหรอก แต่เพราะการติชม ทำให้คนเราระมัดระวังตัว ยิ่งรู้ตัวมีคนคอยจ้องมองอยู่ จะชมเมื่อเรา 'ดี' และจะติเมื่อเรา 'พลาด' เกอะ

อย่างน้อยก็หวังไว้อย่างนั้นก่อน มันทำให้คนเราเพิ่มความประสิดานผลงานมากขึ้น...
...ประโยชน์ที่แตกแขนงออกไปว่านั่นก็คือ ทำให้คนอ่านให้ความสนใจกับนักเขียน
มากขึ้น แนวทางของการอ่านขยายมากขึ้น

การวิจารณ์นวนิยาย

ในเรื่องเกี่ยวกับการอ่านและพิจารณาประเมินค่านวนิยายนั้น เฮเลน อี. เฮนส์ (Helen E. Haines 1963 : 247-252) ได้เสนอแนะไว้ว่า ในการวิจารณ์นวนิยายนั้น จุดสำคัญที่ผู้วิจารณ์ควรจะต้องพิจารณาถึงมีดังนี้ คือ

1. แก่นของเรื่อง เนื้อหาและโครงเรื่อง (Theme , Subject and Plot) ผู้วิจารณ์ควรจะต้องอธิบายได้ว่า แก่นของเรื่อง เนื้อหา และโครงเรื่อง ของนวนิยายที่วิจารณ์นั้นเป็นอย่างไร

2. ฉากและช่วงเวลา (Setting and Period) ผู้วิจารณ์ควรจะพิจารณาว่า เนื้อเรื่อง ของนวนิยายเรื่องที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาใด ถูกต้อง ครบตามความเป็นจริงหรือไม่ และดำเนินเรื่องไปตามลำดับเวลาหรือไม่ ส่วนฉากนั้นให้พิจารณาในแง่ที่ว่าฉากที่ปรากฏในเรื่องสมจริงหรือไม่ และมีอิทธิพลต่อตัวละครหรือไม่ อย่างไร

๕ 3. การสร้างตัวละคร(Characterization)ผู้วิจารณ์ควรพิจารณาว่าตัวละครมีลักษณะอย่างไร ผู้แต่งมีวิธีการสร้างตัวละครให้ดูสมจริงตามธรรมชาติของมนุษย์หรือไม่

4. โครงสร้าง (Structure) ผู้วิจารณ์ควรพิจารณาว่า องค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญของนวนิยาย ซึ่งได้แก่ แก่นของเรื่อง เนื้อหา โครงเรื่อง ฉาก และการสร้างตัวละครนั้นมีลักษณะประสมประสานกันอย่างมีเอกภาพหรือไม่

5. รูปแบบและประเภท (Form and Type) ผู้วิจารณ์ควรพิจารณาว่า นวนิยายเรื่องที่มีการวิจารณ์มีรูปแบบอย่างไร เช่น เป็นอัตชีวประวัติ ความทรงจำ บันทึกจดหมาย รูปแบบประสมหรือรูปแบบอื่น ๆ และให้พิจารณาถึงประเภทของนวนิยายด้วยว่าเป็น นวนิยายรัก อาชญนิยาย นวนิยายการเมืองหรือนวนิยายอิงประวัติศาสตร์

6. ศิลปะการแต่ง (Treatment) ผู้วิจารณ์ควรพิจารณาถึงกลวิธีต่าง ๆ และ สไตส์ในการแต่งของผู้เขียนว่าใช้แบบใดบ้าง เช่น ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องย้อนหลังหรือกลวิธีการเล่าเรื่องแบบกระแสดังประหวัดบ้างหรือไม่ ผู้แต่งเอาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับตัวหรือ

นพ และเป็นการแต่งแบบลงจริงหรือแบบเห่อพัน เป็นต้น

7. สำระสำคัญ (Significance) ในที่นี้หมายถึง ำให้ผู้วิจารณ์พิจารณาว่า นวนิยายนั้นว มีสำระสำคัญอะไรบ้าง ทั้งในด้านที่เกียข้องกับตัวละคร จาก ความมุ่งหมาย และ เนื้อหาของนวนิยาย

การวิจารณ์เรื่องสั้น

วนการอ่านและประเมินค่าเรื่องสั้น ผู้อ่านควรพิจารณาประเด็นสำคัญต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

1. วิเคราะห์รูปแบบของเรื่องสั้น
2. วิเคราะห์จุดมุ่งหมายในการแต่ง
3. วิเคราะห์เนื้อเรื่อง
4. วิเคราะห์ศิลปะการแต่ง
5. วิเคราะห์คุณค่าของเรื่องสั้น

1. วิเคราะห์รูปแบบของเรื่องสั้น ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์ว่าเรื่องสั้นนั้นมีรูปแบบการเขียนเป็นแบบใด เป็นแบบเก่าที่นิยมใช้เหตุการณ์เป็นหลัก หรือเป็นแบบใหม่ ที่นิยมใช้ความคิดความรู้สึก ของตัวละครที่มีต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นหลักนอกจากนี้ก็อาจจะวิเคราะห์ย่อยต่อไปอีกว่า เรื่องสั้นที่ยึดเหตุการณ์เป็นหลัก หรือที่เรียกว่าเป็นเรื่องสั้นประเภทมีโครง เรื่องนั้นมีแนวการเขียนเน้นด้านใดมากที่สุด เช่น เน้นโครงเรื่องตัวละคร จากและบรรยากาศหรือแนวคิด และเรื่องสั้นที่ยึดเอาความคิดความรู้สึก ของตัวละครเป็น หลัก หรือที่เรียกว่าเป็นเรื่องสั้นประเภทมีโครง เรื่องนั้นมีแนวการเขียนแบบใดปรากฏ อย่างเด่นชัด เช่น การเขียนแบบอัตถนิยม การเขียนแบบลี้ขลล การเขียนแบบเห็นจริง หรือการเขียนแบบใช้สัญลักษณ์ ฯลฯ การที่แนะนำให้ผู้อ่านพิจารณารูปแบบของเรื่องสั้นอย่างละเอียดนั้นเป็นเพราะว่า การแบ่งประเภทของเรื่องสั้น จะช่วยให้ผู้อ่านพิจารณาเรื่อง เนื้อหา และกลวิธีการแต่งให้ถูกต้องและรวดเร็วยิ่งขึ้น ว่ามีลักษณะสอดคล้องกันหรือไม่ และเพราะเหตุใด

2. วิเคราะห์จุดมุ่งหมายในการแต่ง ได้แก่ การพิจารณาหาเจตนาของผู้แต่งว่าแต่งเรื่องนั้นมา ขึ้นอยู่กับผู้แต่งจะให้ผู้อ่านเห็นธรรมชาติ เห็นชีวิตคนแง่ใดหรือโลกทัศน์ด้านไหน เพราะผู้แต่งย่อมมีเจตนาที่จะแสดงถึงอะไรสักอย่างหนึ่งอยู่เสมอ และความมุ่งหมายดังกล่าวนี้ก็คือสิ่งที่ปรากฏในรูปของสารัตถะ (Theme) หรือแก่นของเรื่องนั่นเอง

นอกจากผู้แต่งจะมุ่งหมายสื่ออะไรสักอย่างมาให้อ่าน ซึ่งปรากฏในรูปของสารัตถะของเรื่อง (Theme) แล้ว บางครั้งผู้แต่งก็อาจจะแสดงแนวความคิดหรือปรัชญาในการแต่งเรื่องนั้น ๆ ให้ปรากฏอีกด้วยว่า ผู้แต่งมีความเชื่อมั่นในแนวคิดหรือปรัชญาใด เช่น แนวคิดแบบอุดมคตินิยม (Idealism) แนวคิดแบบธรรมชาตินิยม (Naturalism) หรือแนวคิดแบบอัตถิภาวนิยม (Existentialism) เป็นต้น ผู้อ่านและผู้วิจารณ์จึงควรวิเคราะห์ให้ได้ว่าผู้แต่งแสดงแนวคิดหรือปรัชญาใดไว้ในเรื่อง และแนวคิดดังกล่าวนี้ เหมาะกับเนื้อเรื่องหรือไม่ เพราะเหตุใด

3. วิเคราะห์เนื้อเรื่อง ได้แก่ การพิจารณาว่าองค์ประกอบของเรื่องสั้นนั้นมีความสมจริงมากน้อยเพียงไร องค์ประกอบของเรื่องสั้นที่ควรพิจารณาหาค่า ได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก บรรยากาศ แก่นของเรื่อง

๕ - การวิเคราะห์โครงเรื่อง ได้แก่ การพิจารณาว่า เนื้อของเรื่องคืออะไร จุดสุดยอดของเรื่องอยู่ตรงไหน คอนทราสต์เรื่องคือคอนทราสต์ ผู้แต่งคลายบทของเรื่องไว้ในตอนไหน ผู้แต่งใช้วิธีการเปิด-ปิดเรื่องอย่างไร ผู้แต่งผูกเรื่องได้สมเหตุสมผลและมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันหรือไม่ ผู้แต่งสามารถสะท้อนภาพสังคมร่วมสมัยได้ลึกซึ้ง กว้างขวาง และสมจริงเพียงไร ผู้อ่านได้ประสบการณ์จากการอ่านมากน้อยเพียงไร หรือเกิดความรู้สึกมาร่วมกับตัวละครในค่านิยมบ้าง เป็นต้น

- การวิเคราะห์ตัวละคร ได้แก่ การพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของตัวละครได้ว่า ตัวละครตัวใดเป็นตัวเอก ตัวละครตัวใดเป็นตัวประกอบ และวิเคราะห์ลักษณะนิสัยตัวละครเหล่านี้ได้ว่า มีอุปนิสัยคงที่หรือไม่ ถ้าตัวละครมีอุปนิสัยไม่คงที่ ควรพิจารณาด้วยว่าการเปลี่ยนแปลงนิสัยของตัวละคร สมเหตุสมผล หรือไม่สอดคล้องกับโครงเรื่องมากน้อยเพียงไร และตัวละครเหล่านี้มีลักษณะสมจริงหรือไม่ อย่างไร เป็นต้น

- การวิเคราะห์บทสนทนา ได้แก่ การพิจารณาคำพูดของตัวละครแต่ละตัวว่า สอดคล้องกับบุคลิกของตัวละคร (อันได้แก่ ชာติกาเนติ การอบรมเลี้ยงดูการศึกษา ประสบการณ์ ฯลฯ) ที่ผู้เขียนกำหนดไว้ในเรื่องหรือไม่นั้นและมีความสมจริงเพียงไรบทสนทนานั้นช่วยบอกลักษณะนิสัยใจคอตัวละครได้มากน้อยเพียงไรหรือช่วยให้เรื่องดำเนินไปได้ อย่างไร และช่วยสร้างบรรยากาศของเรื่องให้ดูสมจริงยิ่งขึ้นหรือไม่ เป็นต้น

- การวิเคราะห์ฉาก ได้แก่ การพิจารณาว่าสถานที่และเวลาที่เกิดเรื่องนั้น ๆ มีอิทธิพลต่อตัวละครหรือไม่อย่างไร ผู้แต่งพรรณนาฉากได้ถูกต้องชัดเจนและสมจริงหรือไม่ ฉากที่พรรณนานั้นก่อให้เกิดบรรยากาศอะไร ฉากช่วยสื่อแนวคิดของผู้แต่งไว้ด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด

- การวิเคราะห์บรรยากาศ ได้แก่ การพิจารณาว่าบรรยากาศที่ผู้แต่งบรรยายไว้ดูสมจริงและสอดคล้องกับฉากหรือไม่

- การวิเคราะห์แก่นเรื่อง ได้แก่ การวิเคราะห์หาจุดมุ่งหมายของผู้แต่ง ที่ต้องการจะสื่อไปยังผู้อ่าน ดังได้กล่าวไว้ว่าหัวข้อจุดมุ่งหมายของผู้แต่งแล้ว

๕ 4. วิเคราะห์ศิลปะการแต่ง ศิลปะการแต่งนับเป็นส่วนสำคัญยิ่งของการเขียนเรื่องสั้น เพราะศิลปะการแต่งจะแสดงให้เห็นถึงฝีมือและความสามารถเฉพาะตัวของผู้แต่งแต่ละคน ซึ่งยากที่จะเลียนแบบกันได้ ผู้อ่านจะสังเกตศิลปะการแต่งของผู้แต่งแต่ละคนได้จากสิ่งต่อไปนี้ คือ

ก. กลวิธีการแต่ง (Technique)

ข. ท่วงทำนองการแต่ง (Style)

ดังนั้น การวิเคราะห์ศิลปะการแต่ง จึงหมายถึงการวิเคราะห์กลวิธีการแต่งและการวิเคราะห์ท่วงทำนองการแต่ง นั้นเอง

4.1 การวิเคราะห์กลวิธีการแต่ง คือ การพิจารณาว่าผู้แต่งมีวิธีการที่หาทำงานเขียนของเขามีลักษณะเด่น แปลก มีคุณค่าน่าสนใจและชวนให้ติดตามอ่านอย่างไร และใช้ได้ผลมากน้อยเพียงไร กลวิธีการแต่งที่ควรพิจารณาจึงได้แก่ กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง , กลวิธีการเล่าเรื่อง , กลวิธีการเปิด-ปิดเรื่อง , กลวิธีการเรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่อง, กลวิธีการสร้างความสนใจใคร่รู้ , กลวิธีการสร้างตัวละครและฉาก เป็นต้น

4.2 การวิเคราะห์ท่วงท่าของการแต่งของผู้แต่ง ได้แก่ การพิจารณาเรื่อง การใช้คำ การใช้สำนวนโวหาร วิธีการเรียบเรียงประโยคและทัศนคติของผู้แต่งว่ามีลักษณะเฉพาะตัวอย่างไร มีข้อดีหรือข้อด้อยในด้านใดบ้าง และลักษณะดังกล่าวนี้มีส่วนช่วยเสริมการทำงานของผู้แต่งมีความดีเด่นยิ่งขึ้นหรือไม่ เพราะเหตุใด เป็นต้น

5. วิเคราะห์คุณค่าของเรื่องสั้น ได้แก่ การพิจารณาว่าผู้อ่านได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินจากการอ่านเรื่องนั้นๆ มากน้อยเพียงไร เพราะเหตุใด ได้แนวคิดหรือคติในการดำเนินชีวิตหรือไม่ อย่างไร หรือได้แนวคิดไปพร้อมกับความเพลิดเพลินอย่างไร เป็นต้น

บทที่ 2

แนวคิดทางด้านการศึกษาวรรณคดี

การศึกษาวรรณคดีในสมัยก่อนมีขอบเขตจำกัดอยู่ในวงแคบ กล่าวคือเป็นการศึกษาวรรณคดีเพื่อหาความรู้เกี่ยวกับที่มาของเรื่อง เนื้อเรื่อง การใช้ถ้อยคำภาษา และกฎเกณฑ์ทางด้านหลักเกณฑ์ เพื่อให้ทราบถึงวิธีการแต่งให้ถูกต้องตามธรรมเนียมของวรรณคดีไทย ผู้ศึกษามีหน้าที่เพียงท่องจำ "บทอาขยาน" ที่ผู้สอนกำหนดค่าให้ โดยที่ไม่นำได้กระหนักราคคุณค่าของการศึกษาวรรณคดี ดังที่สาทิพย์ บุญสิง (2523:2) กล่าวว่า "การศึกษาวรรณคดีไทยในสมัยก่อน ผู้ศึกษาจึงมีได้เป็นผู้ที่เข้าถึงวรรณคดีด้วยตนเองหากแต่เป็นเพียงผู้จำคาบอกเล่าของท่านผู้รู้ในอดีตมากล่าวไว้อย่างครุ่นถ้วนเท่านั้น"

ในปัจจุบัน การศึกษาวรรณคดีได้พัฒนาขึ้นมาจนเป็นศาสตร์เช่นเดียวกับวิชาการแขนงอื่น และเป็นวิชาการที่กำหนดว่าในการศึกษาทุกระดับโดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษานั้น มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งได้จัดหลักสูตรปริญญาตรีศึกษาวรรณคดีไว้ให้ผู้เรียนได้ศึกษาหลายระดับ เริ่มตั้งแต่การทำให้ผู้เรียนซาบซึ้งกับวรรณคดีในระดับวรรณคดีวิจารณ์ ก่อนที่จะศึกษาขั้นต่อไปในระดับวรรณคดีวิเคราะห์ ซึ่งเป็นระดับที่ให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาแยกแยะองค์ประกอบต่างๆของวรรณคดีได้แล้ว จึงมาศึกษาในระดับวรรณคดีวิจารณ์ผู้เรียนสามารถแสดงความคิดเห็น ความหลักการตีความวรรณคดี เรื่องหนึ่งว่า ได้ว่าดีหรือไม่ อย่างไร และเพราะเหตุใด สำหรับแนวทางการศึกษาวรรณคดีในระดับสุดท้าย คือวรรณคดีเปรียบเทียบซึ่งเป็นการศึกษาวรรณคดีในระดับลึกซึ้งมากที่สุด เพราะเป็นการศึกษาถึงบ่อเกิดและอิทธิพลของวรรณคดีแต่ละฉบับ แต่ละชาติ ในแต่ละยุคสมัย แต่การศึกษาวรรณคดีที่ผ่านมายังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะเรายังไม่มีหนังสือ คาราคำนาเสนอแนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาวรรณคดีของประเทศทางตะวันตกที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาวรรณคดี ไทยได้อย่างสมบูรณ์ ดังที่ศรีศิลป์ บุญจอร์ (2530 : 137) กล่าวว่า "ในส่วนของคาราคำนาวรรณคดี คาราคำแนบที่มีลักษณะ เสนอวัตรกรรม นวทัศน์ และข้อมูลตีวิเคราะห์วิจารณ์จากทัศนะของคนยังมิอยู่ค่อนข้างน้อย นอกจากนี้คาราคำนาวรรณคดีศึกษาและวรรณคดีเปรียบเทียบ ซึ่งจะนำการศึกษาวรรณคดีให้ก้าวหน้าขึ้นขอบเขตของเนื้อหาไปสู่ความเป็นสากลยิ่งขาดแคลน"

เจตนา นาควัชร เป็นผู้ที่ได้ศึกษาและนำเสนอความคิดรวมทั้งทฤษฎีทางประเทศตะวันตกมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการศึกษาวรรณคดีไทยจนเป็นที่ยอมรับกัน ในแวดวงนักวิชาการทางวรรณคดี หนังสือตำราทางวรรณคดีของท่านมีการนำเสนอทัศนะที่เป็นแบบเฉพาะตัว และโดดเด่นแตกต่างจากตำราเล่มอื่นๆ จะเห็นได้จากการที่ท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาวรรณคดีไว้ในหนังสือ "ทางรอดของมนุษยศาสตร์" (2532 : 381) ว่า "การศึกษาวรรณคดีเฉพาะที่เป็นวรรณคดีของชาติหนึ่ง หรือการศึกษาวรรณคดีโดยมุ่งสนใจความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับศิลปะแขนงอื่น หรือการถือว่าวรรณคดีศึกษาเป็นกิจกรรมทางปัญญา ที่ไม่จำเป็นต้องเชื่อมร้อยกับวิทยาการแขนงอื่นนั้น เป็นทางตันที่นักวิชาการยุคปัจจุบันพึงหลีกเลี่ยง"

ในบทนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์แนวคิดทางด้านการศึกษาวรรณคดีของ เจตนา นาควัชร ใน 2 ประเด็น คือ ด้านความรู้และทฤษฎีทางวรรณคดี และด้านการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา

1. แนวคิดทางด้านความรู้และทฤษฎีทางวรรณคดี

ในการศึกษาวรรณคดี พื้นฐานความรู้ของผู้ศึกษาวรรณคดีเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพราะในการอ่านหนังสือวรรณคดีเล่มเดียวกัน คนที่มีความรู้และประสบการณ์ต่างกัน ย่อมจะมีความเข้าใจและเข้าใจวรรณคดีในระดับต่างกัน ดังนั้น ผู้ที่ศึกษาวรรณคดี จึงควรมีความรู้ความเข้าใจในระดับพื้นฐาน เกี่ยวกับวรรณคดี ก่อนที่จะศึกษาวรรณคดีในระดับลึกซึ้งต่อไป จากการศึกษางานเขียนของ เจตนา นาควัชรพบว่า มีการนำเสนอแนวคิดทางด้านความรู้และทฤษฎีทางวรรณคดีออกเป็น 2 แนว คือ ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาวรรณคดี และความรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณคดี

1.1 ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาวรรณคดี

โดยทั่วไป วรรณคดีจะหมายถึง บทประพันธ์ที่มุ่งให้เกิดความเพลิดเพลินให้เกิดความนึกคิด (Imagination) และอารมณ์ต่างๆ ตามผู้เขียน ทั้งนี้ต้องเป็นงานเขียนที่มีสำนวนดี เหมาะสม และเขียนอย่างมีศิลปะ

วรรณคดี เป็นศิลปะประเภทหนึ่งที่เกิดจากจินตนาการของมนุษย์ วรรณคดีจึงมีลักษณะเป็นนามธรรมมากกว่ารูปธรรม ในการแสวงหาคำค่าของวรรณคดีนั้น เจตนา นาควิธระ ได้แสดงความคิดเห็นที่น่าสนใจไว้บทความเรื่อง "วรรณคดีเพื่ออะไร" (2521: 76-77) ว่า แท้จริงแล้ว คำค่าของวรรณคดีนั้นเป็นคำค่าที่มีอยู่ในตัวของวรรณกรรมเอง น่าจะเป็นต้องพึงคำค่าจากภายนอก ดังนั้น ไม่ว่าผู้แต่งจะมีจุดประสงค์ในการสร้างวรรณกรรมขึ้นมาเพื่ออะไรก็ตาม วรรณกรรมนั้นย่อมผ่านการกลั่นกรองจากโลกทัศน์อันสูงส่ง และกว้างไกลของผู้แต่งมาแล้ว โดยที่วรรณคดีจัดเป็นงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากจินตนาการอันกว้างไกล และอารมณ์อันละเอียดอ่อนของผู้แต่ง ที่สามารถนำเอาประสบการณ์ในชีวิตมนุษย์มาถ่ายทอดทางวรรณศิลป์แก่ผู้อ่าน วรรณคดีจึงมีลักษณะทั้งความเป็นสากล และลักษณะเฉพาะตัวของวรรณคดี จากการศึกษางานเขียนของ เจตนา นาควิธระ พบว่า เจตนา นาควิธระ ได้กล่าวถึงลักษณะทั้ง 2 ประการของวรรณคดีไว้ดังนี้ คือ วรรณคดี มีความสัมพันธ์กับศิลปะแขนงอื่น การสื่อความหมายในวรรณคดี โลกของวรรณคดี และข้อจำกัดของวรรณคดี

1.1.1 วรรณคดีมีความสัมพันธ์กับศิลปะแขนงอื่น

เจตนา นาควิธระ ได้เสนอแนวคิดที่ว่า วรรณคดีมีความสัมพันธ์กับศิลปะแขนงอื่นไว้ใน "หนังสือทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี" (2521 : 42-43) ว่า วรรณคดีจะอยู่โดดเดี่ยวไม่ได้ วรรณคดีมีลักษณะเป็นศิลปะร่วม คือ มีความเกี่ยวข้องกับอยู่กับศิลปะแขนงอื่น อาจเป็นแบบลักษณะที่วรรณคดีต้องอิงศิลปะแขนงอื่น หรือศิลปะแขนงอื่นต้องอิงวรรณคดีเช่นกัน สำหรับศิลปะแขนงอื่นที่มีความสัมพันธ์กับวรรณคดี ได้แก่ จิตรกรรม คีตกศิลป์ และนาฏศิลป์

ด้านจิตรกรรม

จิตรกรรม เป็นศิลปะแขนงหนึ่งซึ่งจัดเป็นทัศนศิลป์เช่นเดียวกับประติมากรรม และสถาปัตยกรรม แต่จิตรกรรมจะเป็นการแสดงออกของศิลปินในคำนำภาพวาดและภาพเขียน ในขณะที่ประติมากรรมจะเป็นการปั้นและแกะสลักรูป ส่วนสถาปัตยกรรมจะเป็นเรื่องของการออกแบบโครงสร้าง สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างจิตรกรรมกับวรรณคดีนั้น เจตนา นาควิธระ มีความเห็นว่า วรรณคดีมีความสัมพันธ์กับจิตรกรรมในแง่ที่

ว่า จิตรกรรมดั้งเดิมของไทยนั้นมีลักษณะเป็น "ศิลปะการเล่าเรื่อง" (Narrative Art) ดังนั้น จึงมักนำเอาเรื่องราวจากวรรณคดีไม่ว่าจะเป็นเรื่อง พุทธประวัติ ไตรภูมิ ชาดก รามเกียรติ์มาวาดลงในสมุดข่อยบ้าง บนผาผนังบ้าง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ มีการวาดภาพจากวรรณคดี เรื่องรามเกียรติ์ ตามผนังวัดวาอารามหลายแห่ง ที่สำคัญคือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งนอกจากจะมีภาพเขียนฝาผนังระบียงพระอุโบสถแล้วยังมีโคลงซึ่งบรรยายภาพประกอบโดยตลอด จึงอาจกล่าวได้ว่า จิตรกรรมมีส่วนช่วยเผยแพร่วรรณคดีให้แพร่หลายยิ่งขึ้น เพราะจิตรกรรมใช้ภาพเป็นสื่อ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนต่างถิ่นต่างสมัย เข้าใจและชื่นชมได้ง่ายกว่าวรรณคดี เพราะสิ่งที่ต่างกันวรรณศิลป์ คือ ภาษาที่ใช้เป็นสื่อกลาง เมื่อผู้อ่านอ่านภาษานั้น ๆ ไม่ได้ แต่ก็สามารถดูภาพได้ นอกจากนี้ในวรรณคดีไทยบางเรื่อง เช่น อิเหนา รามเกียรติ์ อนิรุทธคำฉันท์และสมุทรโฆษคำฉันท์ จิตรกรรมยังมีบทบาทโดยตรงต่อโครงเรื่องหรือเนื้อเรื่อง เช่น การวาดรูปหาตัวผู้ที่เทพารักษ์อุ้มสมาหิณเรื่อง อนิรุทธคำฉันท์และสมุทรโฆษคำฉันท์ การวาดรูปขุขานในเรื่องอิเหนา และการที่นางสีดาวาดรูปทศกัณฐ์ในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นต้น

ด้านคีตศิลป์

คีตศิลป์เป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่ใช้ดนตรีและเสียง เพลง เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร วรรณคดีมีความสัมพันธ์กับคีตศิลป์อย่างไรวินั้น เจตนา นาควัชระได้แสดงความเห็นว่า วรรณคดีไทยแต่เดิมถ่ายทอดกันด้วยปากและ เนื่องจากคนไทยเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน จึงนิยมแต่งโคลงกลอนให้มีสัมผัสคล้องจองกัน และนำมาขับร้อง เป็นทำนองหรือนำมาร้อง เป็นเพลง เช่น ลิเก ลำตัด และเพลงพื้นเมืองประเภทต่าง ๆ เป็นต้น หรือในบางครั้งก็นำเอาข้อความในวรรณคดีที่เห็นว่าไพเราะมาอ่านทำนองเสนาะ และนำมาใส่ทำนอง เพลงไทยสากล ตัวอย่างเช่น เพลงคำนันสัจญ์เป็นการนำเนื้อร้องมาจากวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ ซึ่งมีเนื้อร้องดังนี้

ถึงมีวชิรณีนท้าวหาสมุทร	ไม่สิ้นสุดความรักสมัครสมาน
แม่นึกในนาโคฟ้าสุธาธาร	ขอพบพานพิศวาสันต์คลาคลา
แม่เนื้อเย็นเป็นห้วงมหรธ	พี่ขอพบศรีสวัสดิ์เป็นมัจฉา
แม่เป็นบัวคว่ำที่เป็นบุษรา	เซมพกาภิรมย์ประทุมทอง
เจ้าเป็นก้าอาโพหาให้พี่	เป็นราชสิทธิ์สมสู่เป็นคู่สอง
จะคิดตามทรมสงวนนวลละออง	เป็นคู่ครองพิศวาสทุกชาติไป

และตัวอย่างที่เห็นได้ชัดอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึง

ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับคีตกวีก็คือ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์กลอนบทละครเรื่อง เงาะป่า นั้น เจ้าจอมลับ ซึ่งเป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดได้เล่าว่า พระองค์ทรงใช้เวลาถึงปีครึ่งในการทรงพระราชนิพนธ์อยู่นานมาก ถึงกับให้นักร้องและนักดนตรีมาบรรเลง และขับร้องถวายเพื่อให้เข้ากับเนื้อความในเรื่อง อยู่หลายครั้ง กว่าที่จะเป็นที่พอพระราชหฤทัย นอกจากนี้ในวรรณกรรมไทยหลายเรื่อง คีตกวียังเข้าไปมีบทบาทโดยตรงต่อโครงเรื่องและเนื้อเรื่อง เช่น การขับขอชมโฉมในเรื่อง ลิลิตพระลอ เพลงปี่ในเรื่องพระอภัยมณี เป็นต้น จากตัวอย่างที่ยกมานี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ศิลปะทั้งสองแขนงนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมาโดยตลอดในลักษณะที่เป็น การส่งเสริมความงามทางสุนทรียศาสตร์ของกันและกัน

ก้านนางพินิจ

นางพินิจนั้นเป็นศิลปะแขนงหนึ่ง ซึ่งแสดงออกด้วยท่าทางจึงเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมละครมากที่สุด เจตนา นาควิริยะ มีความเห็นว่าวรรณคดีมีความสัมพันธ์กับนาฏศิลป์มาตั้งแต่สมัยอดีต จะเห็นได้จากวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น รามเกียรติ์ บทละครในและบทละครนอกที่วันคังไว้เพื่อการแสดง ซึ่งถ้านำไปแสดงแล้ว คัดผิด ไม่สมจริง กวีก็ต้องแก้ไขบทประพันธ์นั้นใหม่ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ ในวรรณคดีเรื่อง รามเกียรติ์ ตอนที่นางสีดาถูกสอบ บทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเห็นว่ายาวไปใช้แสดง ได้ไม่สมจริง เพราะกว่าที่นางจะมาช่วย นางสีดา ก็คงจะสิ้นลมไปเสียก่อน จึงได้ปรับปรุง

แก้ไขหม่อมเพื่อให้กระษัตริย์คบคิดคดากล่อนให้สิ้นลง เหมาะกับการแสวงยังขึ้น ดังกลอนต่อไปนี้

เปรียบเทียบกลอนบทละครใน

เรื่องรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2

คอนนางจิตาผูกศอ

ฉบับพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1

เอาภูษาผูกศอให้มัน	แล้วพันกับทั้งเศหาญ
หลับเนตรงานงบลวงใจ	อรทัยก็โจนลงมา
๖ 2 คำ ๖ เช็ดฉิ่ง	
บัดนั้น	วามุตรวฤดีกราจกล่า
ครั้นเห็นองค์อัครกัณษา	ผูกศอโจนมาก็ตกใจ
ตัวสั่นแข็งลิ้นซีวค	ร้อนจิตคั่งหนึ่งเพลิงไหม้
โศกพนงจนตรงลงใบ	ตัวยกาลังว่องไวทันที
๖ 4 คำ ๖ เช็ด	
ครั้นถึงจึงแก้ภูษาทรง	ที่ผูกศอองค์พระลักษณ์
หย่อนลงยังพื้นไม้ตี	ขุนกระบี่ก็โจนลงมา
๖ 2 คำ ๖	
เห็นนางนวลลิ้นซีวาลัย	มีางเสนโสมณีสถา
วิ่งเข้ากราบลงกับบาท	หมอบอยู่ตรงหน้าบึงอร
๖ 2 คำ ๖	

ฉบับพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2

จึงเอาผ้าผูกพันกระสันรัก	เกี่ยวกระหวัดไว้กับทั้งเศหาญ
ชายหนึ่งผูกศออรทัย	แล้วหอคองค์ลงใบจะให้ตาย
๖ 2 คำ ๖ โอด๕	

ครั้นถึง เกษรคันชัชวาลย์ พนักงานประโคนครั้นครั้น
 เสด็จทรงรถแก้วแห้วพรรณ าท้เคลื่อนพลชั้นชัณฑ์
 (อิเหนา. 2511 : 45)

1.1.2 การสื่อความหมายในวรรณคดี

การสื่อความหมายจากผู้แต่งไปสู่ผู้อ่านนั้น บางครั้งก็ไม่สามารถสื่อความหมายให้สมบูรณ์เสมอไป เราจะเห็นได้จากการที่เราอ่านวรรณคดีบางเรื่องหรือบางตอนแล้วไม่เข้าใจ หรือต้องอ่านหลายครั้งจึงจะเข้าใจ หรือต้องขอให้ผู้เขียนอธิบายให้จึงจะเข้าใจในบทความเรื่อง "การสื่อความหมายและการตีความหมาย" เจตนา นาควิริยะ (2521 : 1-10) ได้จำแนกปัญหาของการสื่อสารในวรรณคดีออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

ประเภทที่ 1 ปัญหาเรื่องของภาษาโดยตรง ถึงแม้ภาษาที่ใช้สื่อสารระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่านจะเป็นภาษาเดียวกันแต่ผู้อ่านย่อมพบกับปัญหาของภาษาเก่าที่มักจะมีศัพท์ที่มิได้ใช้กันในปัจจุบัน รวมทั้งปัญหาของภาษาถิ่นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการอ่านวรรณคดีร้อยกรองเก่า เรามักจะพบปัญหาภาษาเก่าอยู่เสมอ จะขอยกตัวอย่างวรรณคดีเก่าของไทยเรื่อง กาสาวพลศรีปราชญ์ ที่แสดงให้เห็นว่า หากผู้อ่านไม่รู้ความหมายของศัพท์โบราณแต่ละคำนั้นก็จะเป็นการไม่สามารถเข้าใจความหมายที่แท้จริงของโคลงบทนั้นได้เลย

ภักโศชนนชิ่งน้อง	นางเจลอช
เชอญ่านทธานเป็นพนน	ผากแก้ว
เขียนมาปลุเสอช	เชิงราค
ไพเราะคคาลแพรวแพรว	พรวงคา

คำที่ขีดเส้นใต้ คือ ภักโศ ชนชิ่ง ซึ่งเป็นภาษาโบราณ
 คำว่า "ภักโศ" แปลว่า เคย และ "ชนชิ่ง" แปลว่า เอาจริงเอาจัง

นอกจากนี้ในเรื่องของภาษาถิ่น จะพบว่าในวรรณคดียังมีภาษาถิ่นปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งบางครั้งทำให้ผู้อ่านที่มิใช่คนในถิ่นนั้น หรือเป็นคนรุ่นหลังไม่สามารถจะเข้าใจได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"ตัวอย่างงานที่จัดทำขึ้นในวารสาร"

"ตายก็ตายได้ ช่วง น้านรกกานท์" (ชวนทำข) ถิ่นอีสาน

ช่วง คว = อาณาบริเวณ เขต เรือง

"เขียนกลับหน้า ห่อนเขียน กาเขียน" (ทวาทมาส)

"พยอมพื้พุ่ม งอมมา" (พระลอ) บ เป็นถิ่นอีสาน = ไม้,

พื เป็นถิ่นใต้ = อ้วน

"อย่าได้พ่ายพ่ายทางดั่งนาคูญ ทวายพื่อน" (ขวนพ่าย)

ถิ่นอีสาน พ่ายพ่าย = ระบาย พะเยิบพระยาบ

"ศรีกระโตเล่าล้ง ลูบโลม" (กาศรวลศรีปราชญ์)

ภาษาอีสาน กระโต หรือ กะโต = เคย ถิ่นใต้ โต = เคย

"มาช้านขวางขวางกาย ดั่งนี้" (กาศรวลศรี ปราชญ์)

ถิ่นอีสาน ขวาง = ศักดิ์สิทธิ์ เจริญ กว้างขวาง

"รรมบทลบาหล คำเคี้ย" (กาศรวลศรี ปราชญ์) ถิ่น

อีสาน คำเคี้ย = ช้าช้าก ติดว กันเป็นนิศย์ เป็นประจำ

"เจ็บเจ็บจางายวาร์ วนิภาคย์" (ทวาทศมาส)ถิ่นอีสาน

จางาย = ช้า เป็นนิศย์

"ปูเอลูลูลุมกับลายฆาง" (พระลอ) ถิ่นใต้ ลูลูม =

กัวหันลุม

"พระสมมราเพยหัด ทวเภาว วินา" ถิ่นใต้ วิ = หัดเพย

"เร้งรบเร้งทูนเขา รุมรอบ" ถิ่นเหนือ หัน = เห็น

"กินรราชา กระอรอัญเชิญเมือเมือง" (พระลอ) ถิ่น

เหนือ เมือ = กลับ

"เขียนรากคว้านนภลันใต้" (เสภาขุนช้างขุนแผน)" ถิ่น

ใต้ ราก = อาเจียน

"มดดดบดบดให้มันที" (เสภาขุนช้างขุนแผน) ถิ่นใต้ ดบ = กัด

"เพอวันทองจองทองจ้าน" (เสภาขุนช้างขุนแผน) ถิ่นใต้

จ้าน = มาก

"แต่กลางวรนสมาถึงเรือน" (เสภาขุนช้างขุนแผน)

ถิ่นใต้ น่งสา = น่งละอายแก่ใจ หน้าค่าน

"ดูรรองกว่าชินเล" (พระลอ) ถิ่นอีสาน ชิน = มาก

นิก ชิ่ง กว่าชิน = กว่ามาก

"สองทวนนักดาบ ค่นค่าน" (หรือภูเขย) กันอีสาน คาบ =
ข้าง ริม"

ประเภทที่ 2 นิทานทางวรรณศิลป์โดยเฉพาะ กล่าวคือ ผู้แต่ง
มักจะใช้ภาษาที่กลั่นกรองแล้ว เพื่อให้เกิดอารมณ์และเพื่อนาง หรือเพื่อใช้ลักษณะเฉพาะ
เป็นของตนเอง ซึ่งผู้อ่านบางครั้งก็ยากที่จะเข้าใจภาษาของนักประพันธ์แต่ละคนได้ง่ายนัก
จะขอยกตัวอย่างจากกวีนิพนธ์เรื่อง "วิหะเล" ของ อังคาร กัลยาณพงศ์มาให้พิจารณา

วิหะเลเหเสงาน	รับประทานกับข้าวนา
เอื้อมเกิดบางควคาว	ไว้คลุเคล้าขาวเกลือกิน
คูปุหอยเริงระบา	เค้นราทาเพลงวังเวงลิ้น
กึ่งกำกึ่งกือโบน	ใบกินตะวันและจันทร์
คางคกขึ้นวอทอง	ลอยส่องทอง เขี้ยวสวรรค์
อึ่งอ่างใบค้ำกัน	แหวนคานหินเข้ากะลา
ไล่เคียนเหี้ยวเกี้ยวสาว	ชาวฮับสรนอนฮับฟ้า
หูกจุลินทรีย์อมไม้	เข็ดหน้าทักบีบคัส
เทพาห์เปื้อนมาน	ทะยานลงดินมากินขี้
ขมอาจมว่ามี	รสวิเศษสุดที่จะกล่าวคำ
ป่าสูงทุดม่นม	หูกคืบบริษณลึกล้ำ
ขี้เลื่อยละเมอทา	คานวณผ้าหนักแห่งเงา
โครวิเศษเสวยฟ้า	ใครอยู่หล้าเลาเงาเสลา
กาลสอฮ้อมมโนเม	โลกเอาเกิดประเสริฐเอ

จะเห็นว่า กวีนิพนธ์นี้ ผู้แต่งคือ อังคาร กัลยาณพงศ์
ใช้สำนวนภาษาที่เป็นสำนวนเฉพาะตัว หากที่ผู้อ่านจะเข้าใจงานสารที่ผู้เขียนต้องการ
จะสื่อให้ตรงกันได้ การที่ อังคาร กัลยาณพงศ์ ใช้สัญลักษณ์คำต่างๆ นานาจะเป็น
ปู หอย กึ่งกำ กึ่งกือ คางคก อึ่งอ่าง ไล่เคียน จุลินทรีย์ อมไม้ นั้น ถ้าพิจารณา

จากบริบทแล้ว คำเหล่านี้น่าจะหมายถึง คนที่ไม่เคยมีฐานะ หรือได้รับความยกย่อง
ในสังคมอดีต แต่กลับได้รับความนิยมยกย่องในปัจจุบัน ส่วนคำว่า "เทวดา" และ
"เทพาห์" นั้น น่าจะหมายถึงคนที่เคยได้รับการยกย่องสรรเสริญในสังคม แต่กลับ
ต้องมาตกต่ำและดิ่งเหวกับสังคม ทั้งนี้เพราะบุคคลนั้นเปลี่ยนไป เป็นบุคคลใหม่ที่ถือ
เอาว่าความมั่งคั่งเป็นสิ่งอันประเสริฐ เพราะเงินเท่านั้นคือ พระเจ้า มนุษย์ในยุคนี้
มีความสับสน ไม่รู้ว่าคุณค่าคืออะไร อะไรสูง อะไรต่ำ เห็นผิดเป็นชอบ ทำ
ให้บ้านเมืองขาดคนที่เป็นหลักยึด สังคมจึงวุ่นวายสับสนไปหมด

ประเภทที่ 3 บัญญัติเรื่องของการประสมการร่วม การที่ผู้อ่าน
แต่ละคนจะเข้าใจประสมการที่ผู้แต่งถ่ายทอดลงในวรรณกรรมแต่ละ เรื่องในทุหน่งๆ
นั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะประสมการของคนแต่ละคนย่อมไม่เหมือนกัน การที่ผู้แต่ง
ถ่ายทอดประสมการและจินตนาการของตนลงในวรรณกรรมแต่ละ เรื่องนั้น ผู้อ่านอาจ
จะต้องใช้จินตนาการติดตามเรื่องราวที่อาจจะอยู่นอกเหนือประสมการ ส่วนตนเข้าร่วม
ด้วย ยกตัวอย่างเช่น วรรณคดีเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณโฑมหัศจรรย์ ซึ่งมีเนื้อความที่
พระนางมัทรีคร่ำครวญหาภักขมาและชาติ หลังจากທີ່พระเวสสันดรยกทั้งพระราชบุตรและ
พระราชธิดาให้กับชูชกไปแล้ว เมื่อพระนางมัทรีกลับมานพบจึงคร่ำครวญว่า

แต่แม่เหี่ยวเซซึ่ง เสาะแสวงทุกแห่งห้องนิเวศ หั่วประเทศทุกราวป่าสุคนธ์นั้นนาที่
แม่จะตามเบเล้งแล สุคนธ์แล้วที่แม่จะขับทราบทั้งสาเนียง สดุดีเสียงที่แม่จะรำ
เรียกพิไรร้อง สดุดีเท่าที่แม่จะเยื้องย่องยกย่างลงเหยียบดิน ก็สุดสิ้นสุดบัญญัติสุคนธ์
สุคนธ์เห็นสุคนธ์ จะได้พานพบประสมรอยพระลูกน้อยแค่สักนิคณมีเลย จึงคร่ำครวญว่า
เจ้าความมฤตของทั้งคู่ของแม่เอ๋ย หรือว่าเจ้าถึงร้างร้างจากเบเกิดอื่น เหมือนแม่
ฝันเมื่อคืนนี้แล้วแล

ภิกขเว คุณารสงฆ์ทรงพรหมจารี เมื่อสมเด็จพระมัทรีทรงภาสรตแสนกับม
นาท เพียงพระสันดานจะขาดจะดับสูญ บริเหติว่า นางเสวยพระอาศูรทุนเทว
ในพระอุรา น้ำพระอัสสสุสนาเธอไหลนองคลองพระเนตร ทรงพระกัน แสงแสน
เทวพิไรรำ ทั้งแต่ประณยามค่ำไม่ยอมหยุดแค่สักนิมยาม นางเสด็จได้เข้าคิด

ความทุกข์ยาก ละเมาะฉ้อพระสงฆ์ขึ้น ทุกฝ่ายธารละหน่นเหวหุบหึงคูหาวาส
 ทรงพระพิโรธร้องก้องประกาศ เปิกบานผกากรเกริ่นสำเนียงพระสุรเสียงเธอเยือก
 เย็นระย้อทอกลีลา พระพวยราเอยพัดทุกกิ่งก้าน บุษบงก็รัศมีพระจันทร์ก็มีวทอง
 เหลือนหนึ่งจะเศร้าสลดสลับรายคเมื่อยามปัจจุสมัย ทั้งรัศมีพระสุริยชัยส่องอยู่
 ราวว ขึ้นเรื่องฟ้าเสียงระนี้เห็นว่ามีให้ทะเลหือยเอย พระกำลังนางก็อศโรยพิโร
 ธาร้อง พระสุรเสียงเธออยู่ก้องกังวานดง เทพเจ้าทุกพระองค์อศคพระหัตถ์ เรี่ยพระ
 าสดสับสาร พระเขามาลัยเธอเหี่ยวหาพระลูก พระนางเธอเสวยทุกข์แสนเข็ญ
 กังแต่ยามเย็นจรรุ่งเข้าที่สุคติสิ้นที่จะเหี่ยวคั่นทุกคานแห่งแห่งละสามพัน เธอเหี่ยวหา
 นนทรสาขชนมคค ถ้าจะคลี่คลายชยายมรคาที่ได้ลิบทำโยชนโดยนิคม นางจึงเซซัด
 เข้าไปสู่พระอาศรมมโคมบาทพระภักดา ประหนึ่งว่าชีวาจะวางวายหาสายลวง
 สองพระกรเธอช้อนทรงหวงพระกัณแสงครวญคร่ำแล้วรำพันว่าอ้อเจ้าดวงสุริยัน
 จันทรหึ่งคู่ของแม่เอย แม่ไม่รู้เลยว่าเจ้าหนีพระมารดาไปสู่หาราใด แม่รู้ที่หรือจะ
 ชำม่นที่ทะเลวนหิมเวศประเทศดินแดนใด ถ้ารู้แจ้งประจักษ์ใจแม่ก็จะตามเจ้าไปจน
 สิ้นแรง นึกเหลือที่แม่จะเหี่ยวแสวงสืบเสาะหาเมื่อเข้าแม่จะเข้าไปสู่ป่า ห่อชาติ
 แม่ก็เฝ้าหา ยังทูลสั่ง แม่ยังกลับหลังมาลงอุบญพระหม่อมจอมเกล้าทั้งสองรา กลิ่น
 ยังจับนาสาอยู่รายรื่น โอพระลูกข้านี้จะน้อมคืนเสียแล้วกระมังในครั้งนี กัดหาชาติ
 ลูกรักแม่ นับวันแต่จะแลลล่องไปเสียแล้วและหนอ ใครจะกอดพระศอเสวยชมนม
 ด้วยแม่เล่า ยามเมื่อแม่จะเข้าที่บรรจจารณ์ เจ้าเคยเคียงเรียงนอนแนบข้างทุก
 ราตรี แต่แม่จะ กล่อมมาคราใดนหรา ข้าแม่อุ้มห้องประคองเคียงเลี้ยงเจ้ามาก็
 หมายมั่น สาคัญว่า จะได้อยู่เป็นเพื่อนยาจะพาผีซึ่งลูกทั้งสองคน มิรู้ว่าจะกลับ
 วิบัติพลัดพรากไม่เป็นผล ให้อาเทศนิคประมาณ เจ้าเอาแต่ห่างส่งสารนี้หรือมาสวม
 คล้อง ให้แม่เฝ้าค้องช้องอยู่ด้วยอาลัย เจ้าทั้งชื่อและนามว่าให้เปล่าอกาณวิญญณ์

หรือในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ ตอนที่พระนางบุญเหลือผู้เป็น
 มารดากล่าวด้วยความห่วงใยกับพระลอ เมื่อคราวที่พระลอจะเสด็จไปเมืองสรองว่า

เจ้าบ่าวเจ้าจ๊ก	คืนเมื่อ ลูอาเอษ
เนื้อคู่เลือกกาเลือก	จักรว
พังคาพ่อคึกเหลือ	เหลือที่ คึกนา
คึกปได้ส่วนได้	แค่ร้อนคาเสษ

จากตัวอย่างวรรณคดีไทยทั้ง 2 เรื่องนี้ เป็นสิ่งที่ผู้แต่งได้กล่าวถึงความรักความผูกพันอันยิ่งใหญ่ของผู้ที่เป็นแม่ที่มีต่อลูก ผู้อ่านที่อยู่ในฐานะเดียวกับตัวละคร หรือเป็นผู้ที่เคยประสบกับการพลัดพรากจากผู้ที่เป็นที่รักมาแล้ว ย่อมร่วมอารมณ์ของเรื่อง และเกิดความซาบซึ้งประทับใจได้มากกว่าผู้อ่านที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในค่านี้นมาก่อน

ประเภทที่ 4 ปัญหาเรื่อง "ความหมายซ่อนเร้น" สิ่งผู้แต่งแสดงออกมาด้วยภาษา ด้วยถ้อยคำอาจจะมิใช่ความหมายทั้งหมด ส่วนผู้แต่งมิได้กล่าวออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร อาจจะไม่มีความหมายลึกซึ้งไปกว่าสิ่งที่เขาเขียนออกมาก็ได้ ในการนี้ผู้อ่านจะต้องใช้ทั้งจินตนาการและประสบการณ์ที่ตนมีอยู่มาช่วยในการแสวงหาความหมายซ่อนเร้นที่ผู้แต่งได้แฝงไว้ในวรรณกรรม ยกตัวอย่างเช่น กวีนิพนธ์บทที่ชื่อว่า "ลูกแม่" ของจาง แซ่ตั้ง

เมื่อแม่ให้ขนมหวานแก่ลูก
 ผลานับวันก็หวาน
 บานี่วันนั้นแสงแดดฉาย
 กิ่งก้านวันนี้สั้นทว ความลง
 ลูกแม่ แม่ยังมีลูก
 นิ่ง เสนาคัดค้านัดนี้

คุณค่าของกวีนิพนธ์นับอยู่ที่ความหมายที่เรียกว่าความหมายซ่อนเร้น กวีนิพนธ์นั้นใช้ถ้อยคำง่าย ๆ เป็นเหตุเป็นผลกัน คือ จากเหตุที่นำมาซึ่งผลความแก่ลูกเป็นผลให้ ผลนั้นบนต้นนั้นมีความหมายตามไปด้วย บรรยายภาพรอบข้างก็อยู่บนเรือนรมย์ ความหมายที่ซ่อนอยู่ในการเขียนก็คือ ไม่ว่าใครก็ตามปฏิบัติ หรือทำดีต่อผู้อื่นด้วยใจบริสุทธิ์ จะส่งผลให้เกิดสิ่งดีงามต่าง ๆ ตามมา สิ่งนั้นก็ขึ้นอยู่กับ

เจตนา นาควิธระ (2521 : 9) อธิบายความหมายที่ซ่อนอยู่ในกวีนิพนธ์ที่ว่ามันจะสื่อความหมายทางปรัชญาคือชี้ให้เห็นถึงเอกภาพของโลก ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความรัก ความรักของมนุษย์นั่นเองที่ไปช่วยสร้างความร่มเย็นให้แก่ธรรมชาติ เมื่อมนุษย์ได้สร้างธรรมชาติขึ้นมาด้วยความรักแล้ว มนุษย์ผูกพันไว้กับธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์อันสมบูรณ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

1.1.3 โลกของวรรณคดี

เจตนา นาควิธระ ได้อธิบายลักษณะโลกของวรรณคดีในบทความเรื่อง ความจริง ความสมจริง และความลงในวรรณคดี (2521: 47-58) ว่า โลกของวรรณคดีเป็นโลกของความสมมติ แต่ก็ไม่ความสมจริง เพียงพอที่จะทำให้เราเกิดอารมณ์คล้อยตามได้ เพราะถึงแม้ว่าวรรณคดีจะเป็นเรื่องราวที่ผู้ประพันธ์สร้างขึ้นมาจากจินตนาการเองก็ดี แต่บางครั้งก็ถึงเหตุการณ์ร่วมสมัยและเหตุการณ์ในชีวิตจริงเข้ามาให้เกิด "ความสมจริง" ได้ งานประพันธ์จึงมีส่วนที่เป็นประสบการณ์จากชีวิตจริง และส่วนที่สร้างสรรค์ด้วยจินตนาการของผู้แต่ง ซึ่งผู้ออกกาดนควาได้ว่าผสมผสานกันจนอัศจรรย์ส่วนเท่าไร แต่ถ้าประสบการณ์บางอย่างเป็นเรื่องจริง แต่ผู้ประพันธ์ไม่รู้จึงถ่ายทอดด้วยวิธีการที่เป็นศิลปะแล้ว ก็อาจจะขาด "ความสมจริง" ก็ได้ เช่น ในเรื่องผู้ชนะสิบทิศของยาขอบ ผู้แต่งได้กล่าวไว้ในคำนำ เมื่อนวนิยายเรื่องนี้พิมพ์รวมเล่มเป็นครั้งแรกว่า ผู้แต่งเขียนขึ้นด้วยจินตนาการของคนโดยอาศัยเรื่องราวจากพงศาวดารเดิมเพียงไม่กี่บรรทัด นีว่าจะ เป็นชื่อตัวละคร โครงเรื่อง หรือฉากในเรื่องอันได้แก่ชื่อเมืองแปะ เมืองทองอุ หรือหงสาวดีก็ดี เป็นเพียงสิ่งที่ผู้แต่งสร้างขึ้นให้สมจริงเท่านั้น

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ฟังชื่อคนและถิ่นฐานเป็นหลัก แต่ข้าพเจ้าผู้เขียนเป็นคนไทย ซึ่ง
 อยู่ในเมืองไทยมา 27 ปี โดยมีอายุ 27 ปี เพราะฉะนั้น ความต้องเรื่องของผู้ชนะ
 ลิขิตที่กล่าวถึง เมืองแปะ ว่ามีชัยภูมิเหมาะสมสำหรับรับข้าศึกก็ดี กองอุครอันรุ่งเรือง
 และมีพลเมืองซึ่งมีความซื่อในเลือกของคนราวกับชาวสาคันก็ดี ทั้งนี้ ขอท่านที่
 รู้จักแปะและกองอุ หรือเมืองใด ในประเทศลาว แล้ว ครั้นมาพบบรรยายลักษณะ
 ของถิ่นฐานนครนั้นว่า ในหนังสือเรื่องนี้เข้า อย่าเพิ่งอ้างอิงว่าข้าพเจ้าเขียนผิดมาก่อน
 เพราะแปะ กองอุ หงสาวดี ฯลฯ ความความรู้ของท่านและความเป็นจริงบนพื้นโลก
 นั้น อาจเป็นคนละแห่งกับ แปะ กองอุ หงสาวดี ฯลฯ ที่ตั้งอยู่บนระเคะเขียนหนังสือ
 และบนสมองของข้าพเจ้าก็ได้ เมื่อท่านปล่อยความรู้สึกลงมาให้ผู้ชนะลิขิต ท่านได้
 เข้ามาอยู่ในเรื่องและโลกสมมติของข้าพเจ้าแล้ว เพราะฉะนั้นท่านควรสังเกตความจริง
 ของท่านเสียและอนุญาตให้ข้าพเจ้าได้มีเกียรติยศหาท่านในสถานดินแดนอันเป็นของ
 ข้าพเจ้าเอง

(ผู้ชนะลิขิต. 2532 หน้า จ)

1.1.4 ข้อจำกัดของวรรณคดี

เนื่องจากวรรณคดี เป็นโลกสมมติ แต่เป็นโลกสมมติที่มีเค้าโครง
 ใกล้เคียงความเป็นจริง และเป็นโลกที่มีความสมจริงพอที่จะให้เราเกิดอารมณ์คล้อย
 ตามไปด้วย แต่เราก็ต้องไม่ลืมว่าวรรณคดีก็เป็นเพียงการแสดงออกของศิลปะแขนงหนึ่งเท่า
 นั้น จึงมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ดังที่ เจตนานาครินทร์ กล่าวไว้ในหนังสือ ทฤษฎีเบื้องต้น
 ด้านวรรณคดี (2521 : 54-56) ว่าข้อจำกัดของวรรณคดีมีอยู่ 4 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 วรรณกรรมซึ่งสื่อความหมายด้วยภาษานั้นไม่สามารถ
 ที่จะบรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อมกันนานเวลาเดียวกันได้ เพราะข้อจำกัดของภาษามีอยู่ว่า
 จะต้องดำเนินเรื่องไปตามลำดับก่อนหลัง ถึงแม้ว่าวรรณกรรมสมัยใหม่จะใช้กลวิธีการเล่า
 เรื่องแบบย้อนหลัง หรือเล่าเหตุการณ์สลับกันแบบมา แต่ผู้แต่งก็ไม่สามารถจะเล่าเรื่องราวหรือ
 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาพร้อมๆ กันได้ ซึ่งเป็นข้อจำกัดของวรรณคดีที่ต่างไปจากศิลปะ
 แขนงอื่น ยกตัวอย่างเช่น จิตรกรรมฝาผนัง

เรื่องรามเกียรติ์ ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เราสามารถจะทราบเรื่องราวในเรื่องได้
ตั้งแต่ต้นจนจบด้วยการดูภาพเหล่านั้นไปพร้อม ๆ กันได้

ประการที่ 2 วรรณกรรมจะถ่ายทอดประสบการณ์เกี่ยวกับรูป
รส กลิ่น เสียง สัมผัสได้เหมือนกับที่เราได้ในชีวิตจริงนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้จะขอยกตัว
อย่างจากรรณคดีเรื่องสุกุนดลา บทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัว ที่ได้กล่าวถึงความหอมของมวลดอกไม้ว่า

รื่นรื่นกลิ่นมัลลิกา	หอมขึ้นนาคาเกษมสันต์
รื่นรื่นสุริยวิสมกัน	กลิ่นสุคันธเย็นฉ่ำซาจ
เรื่อยเรื่อยลมพัดมาอ่อนอ่อน	ระยกลิ่นเกสรเข้ามาใกล้
เรื่อยเรื่อยรสเราเข้ากั๊ย	พาให้ลืมเบรมกั๊ย

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ถึงแม้ว่าจะพรรณนาความหอมของ
มวลดอกไม้ว่าหอมสักเพียงไร แต่ความหอมที่ผู้อ่านได้รับก็คือ ความหอมอันเกิดจาก
จินตนาการและประสบการณ์ของผู้อ่านเองทั้งสิ้น หรือในด้านเสียงดนตรีจากตัวอย่าง
วรรณคดีเรื่องโคลงนิราศสุพรรณ ของสุนทรภู่ (2510 : 80) ในโคลงบทที่ 247 ที่
บรรยายถึงเสียงของเครื่องดนตรีประเภทต่าง ๆ ไว้อย่างใกล้เสียง เช่น

เสียงซอฮ้อฮ้อฮ้อ	เอื้อยเพลง
จับปีเต๋รุ่งเต๋งเต๋ง	เต๋งค้อง
คลุขครุขครุขครุขเท่ง	เท่งเน่ง รนาคเช
ร้องหนองหนองนองนอง	ผรั่งพรั่งพรั่งคณน ฯ

เสียงดนตรีที่ผู้อ่านได้รับนั้นย่อมเกิดจากประสบการณ์การฟัง
เสียงเครื่องดนตรีเหล่านั้นมาแล้ว การที่ผู้อ่านอ่านแล้วถึงแม้ว่าอาจจะบรรยายได้ใกล้เคียง
กับเสียงดนตรีจริง ๆ สักเพียงไรผู้อ่านก็ไม่สามารถที่จะได้ยินเสียงดนตรีจริง ๆ เหมือน
กับการฟังการแสดงดนตรีสดได้ แต่การใช้ถ้อยคำภาษาที่เลียนเสียง

ธรรมชาติก็เป็นวรรณศิลป์ก่อให้เกิดจินตนาการตามได้ ซึ่งบางครั้งอาจจะเพราะเพราะ
หิ่งกว่าเสียงจริงเสียอีก

ประการที่ 3 ความรู้สึกละเอียดอ่อนเป็นนามธรรมนั้นยากที่จะถ่ายทอดด้วยภาษาในสิ่งที่เรารู้สึกกับสิ่งที่เราพูดหรือบรรยายออกมา ผู้แต่งงานบางครั้งจึงต้องใช้สัญลักษณ์หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติมาช่วยสื่อความหมายให้ ยกตัวอย่าง บทกวีนิพนธ์
บทหนึ่ง ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ ที่ว่า

โลกนี้มีอะไร	หงส์ทอง เทียนนา
กาที่เจ้าของครอง	โลกด้วย
เมฆมดถึงของทอง	หินชาติ
น้ำมิตรแล้งโลกม้วย	หมอลิ้นสุสานดี

การที่อังคารใช้สัญลักษณ์ในคำว่า "หงส์" และ "กา" ที่เปรียบ
เทียบถึง คนสูงศักดิ์ และคนต่ำศักดิ์นั้น แสดงให้เห็นว่า การใช้สัญลักษณ์แทนความหมายนั้น
บางครั้ง ผู้แต่งก็ต้องการใช้เพื่อสื่อความหมายให้บทประพันธ์ของตนนั้นมีน้ำหนักมากขึ้น

ประการที่ 4 ความคิดของผู้แต่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดทาง
ปรัชญาเป็นสิ่งที่สื่อความหมายได้ยากมาก ผู้แต่งจึงต้องหาทางออกด้วยการใช้ภาษาบาลี
สันสกฤต หรือบุคลาธิษฐาน เช่น เรื่องโจนะชั้น ลีวีลตัน นางนวล ผู้แต่งคือริชาร์ด บาค
(Richard Bach) ได้กำหนดให้โจนะชั้น นางนวลเป็นนกที่แปลกกว่านกทั่วไป นกชอบใช้
ชีวิตอย่างเหมาะสม แต่เป็นนกที่พยายามแสวงหาความจริงในการบิน แม้จะถูกส่งโทษจาก
พ่อแม่และสังคม โจนะชั้นก็จะไม่เคืองครุ่น ตั้งหน้าตั้งตาฝึกบินเพียงอย่างเดียว จน
ประสบความสำเร็จ คือ บินได้เร็วและสูง หันจากขอบเขตของโลกที่เป็นอยู่ สู่โลกแห่ง
ความรู้สึกเป็นเสรี หลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ทั้งปวง จากนั้นจึงนำความรู้ที่ตนเองค้นพบกลับมา
สอนให้คำเป็นรอยตามต่อไปในเรื่องนี้คืออะไรคือความนึกของริชาร์ด บาค เป็นเรื่องต้องตี
ความและอาจเห็นต่างกันไปได้ เช่น เห็นว่าเป็นปรัชญาที่ว่าด้วยการแสวงหาความหลุดพ้น
โดยคำอุปมาแทนหรือความยึดติดต่าง ๆ ออกไป แล้วมาเผชิญเผชิญจนเห็นสภาพจริงแท้ หรือ
อาจเห็นว่าเป็นการเสนอความนึกตามแนวปรัชญาเอกซิสเท็นเชียลลิซึม (Existentialism)

คือ แสดงความมีเสรีภาพของมนุษย์ที่จะคิดและทำอะไรก็ได้โดยไม่มีคนอยู่แต่ข้อผูกพันใด ๆ ทั้งสิ้น เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมทางสังคม ศาสนาหรือแม้แต่กฎหมาย ผู้ที่สลัดข้อผูกพันต่าง ๆ ได้ มีเสรีภาพที่จะคิดและหาหนทางสิ่งใดที่ตนเองได้เลือกแล้วว่ามีคุณค่าแก่คนจริง ๆ นั้นแสดงถึงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของคน ๆ นั้น รจนะธัน นางนวล เป็นเพียงตัวแทนของมนุษย์ที่ผู้เขียนใช้เป็นสัญลักษณ์เท่านั้น

เห็นได้ว่า ความนิทานรูปของสัญลักษณ์หรืออุปมาอุปไมยนี้ คนอ่านต้องตีความหรือสร้างจินตนาการร่วมกับผู้เขียนจึงจะสามารถเข้าถึงความนึกคิดได้

1.2 ความรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณคดี

ในการวิจารณ์หนังสือแต่ละเล่มนั้น ผู้วิจารณ์จะต้องเป็นผู้ที่ศึกษาหนังสือเล่มนั้นอย่างละเอียดทุกแง่มุม แล้วค่อยแยกแยะออกมาให้ได้ว่า ผู้แต่งต้องการสื่อ "สาร" อะไรมาให้อ่านด้วยวิธีการอย่างไรบ้าง หลังจากนั้นผู้วิจารณ์ควรจะสรุปอย่างมีหลักเกณฑ์ว่า หนังสือเล่มนั้นเป็นอย่างไร มีคุณภาพดีเลวอย่างไร ดังนั้นเพื่อให้การวิจารณ์ดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ นักวิจารณ์จึงควรจะต้องศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณคดีในแง่มุมต่าง ๆ ให้เข้าใจก่อนจึงจะสามารถวิจารณ์วรรณคดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษางานเขียนของ เจตนา นาควิธระ พบว่า ได้มีการนำเสนอความรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณคดีไว้ 6 ประเด็น คือความหมายของวรรณคดีวิจารณ์ รูปแบบของการวิจารณ์วรรณคดี สภาวะแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการวิจารณ์วรรณคดี วิธีการเชิงอักษณและบริบทในวรรณคดีวิจารณ์ การวิจารณ์วรรณคดีมีความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่น

1.2.1 ความหมายของวรรณคดีวิจารณ์

การวิจารณ์วรรณคดีนั้นเป็นการช่วยชี้แนะให้อ่านบทวิจารณ์ได้มองเห็นคุณค่า ข้อดี และข้อบกพร่องของวรรณคดีเล่มนั้นๆ ซึ่งทำให้อ่านมีแนวคิดที่กว้างขวางยิ่งขึ้นและช่วยส่งเสริมให้อ่านเป็นคนช่างคิดช่างสังเกตอีกด้วย สำหรับความหมายของวรรณคดีวิจารณ์ ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กันไป เช่น

กระแส มาลาจารณ์ (2508 : 119) กล่าวว่า "การวิจารณ์วรรณคดีก็คือ การวิจารณ์เรื่องนั้นในทางด้านอย่างมีใจเป็นธรรมหรือเป็นกลางที่สุดว่าดีไม่ดี หรืออย่างไร"

รจนาญ อินทรกานแหง (2515 : 15) กล่าวว่า

การวิจารณ์ คือการพิจารณาเพื่อดูว่ามีข้อดีเด่นอะไรบ้าง มีข้อบกพร่องอะไรบ้าง แล้วนำมาบอกให้ผู้อ่านได้ทราบข้อเสียและข้อดีนั้น อาจจะบอกเป็นคำพูดหรือเป็นคำเขียนก็ได้หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การวิจารณ์หนังสือก็คือ การพิจารณาและอธิบายลักษณะของบทประพันธ์ เพื่อชี้ให้เห็นส่วนดีเด่นของงานหรือจุดบกพร่องซึ่งแฝงอยู่ เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นคุณค่าของหนังสือเล่มนั้น

สิทธา พินิจภูวนล (2515 : 480) ให้ความหมายว่า

"การวิจารณ์วรรณคดี คือ การตัดสินคุณค่าของข้อเขียนว่าอะไรคือส่วนดี และอะไรคือส่วนเสีย โดยต้องอาศัยความซาบซึ้งเป็นเบื้องต้น และความรู้ความเข้าใจงานทฤษฎีวรรณกรรมเป็นเบื้องต้น"

จากความหมายของท่านผู้ทรงคุณวุฒิทั้งกล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปความหมายของวรรณคดีวิจารณ์ได้ว่า เป็นการอธิบายลักษณะของหนังสืออย่างละเอียดทุกแง่มุมทั้งในด้านเนื้อหาและกลวิธีการแต่ง และจะต้องมีการประเมินคุณค่าของหนังสือเล่มนั้นว่าดีหรือไม่อย่างไร โดยอธิบายเหตุผลประกอบ แต่ เจตนา นาควิริยะ ได้ให้ความหมายของวรรณคดีวิจารณ์ไว้ในหนังสือวรรณคดีวิจารณ์ และวรรณคดีศึกษา (2520 : 1) แตกต่างไปจากคนอื่นว่า วรรณคดีวิจารณ์ในความหมายที่กว้างที่สุดคือ หมายถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณคดี โดยไม่แยกระดับความลึกซึ้งว่าเป็นวรรณคดีวิจารณ์ หรือวรรณคดีวิจารณ์ ทั้งนี้เพราะท่านเชื่อว่า การวิจารณ์วรรณคดีจัดเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวรรณคดี โดยเฉพาะในการศึกษาวรรณคดีเปรียบเทียบ ซึ่งเป็นการศึกษาวรรณคดีในระดับลึกซึ้งมากที่สุด เพราะเป็นการศึกษาเปรียบเทียบทั้งปอเกิดและอิทธิพลของวรรณคดีแต่ละฉบับแต่ละชาติ ผู้ที่ศึกษาจึงจำเป็นต้องเริ่มที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับวรรณคดีวิจารณ์ของชาติอื่นมาก่อน เพราะในการ

วิจารณ์วรรณคดีแต่ละเรื่องของแต่ละชาตินั้น นักวิจารณ์จะต้องถ่ายทอดความรู้ความคิดเห็นอย่างมีหลักการลงไปบนบทวิจารณ์นั้น ๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้ความคิดของคนที่ผู้อ่าน ดังนั้น การที่เราศึกษาวรรณคดีวิจารณ์จึงทำให้เราสามารถเข้าใจถึงแก่นแท้ของเรื่อง และในบางครั้งอาจทำให้เราได้รับข้อมูลหรือแง่คิดใหม่ ๆ จากบทวิจารณ์นั้น มากกว่าการที่ผู้ศึกษาจะอ่านเฉพาะวรรณกรรมเล่มนั้นแต่เพียงอย่างเดียว ดังที่กล่าวไว้ว่า "วรรณคดีวิจารณ์ ในความหมายที่กว้างที่สุด หมายถึง ความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณคดีที่เขียนมาเกี่ยวกับความลึกซึ้งว่าวรรณคดีวิจารณ์ เป็นระดับเบื้องต้นและวรรณคดีวิจารณ์เป็นระดับสูง" หวังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า นักวิชาการในบางประเทศ เช่นเยอรมัน ใช้คำว่าวรรณคดีวิจารณ์ในความหมายของความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณคดีซึ่งแสดงออกมาในรูปของการวิจารณ์หนังสือ ในหน้าหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารต่าง ๆ ส่วนการแสดงความคิดเห็นในระดับวิชาการที่มีระบบ และการคิดค้นที่แน่นอนนั้น เขามักจะแยกเป็น "ศาสตร์แห่งวรรณคดี" หรือเรียกอีกชื่อว่า "วรรณคดีวิทยา" แต่ก็ยังถือว่าวรรณคดีวิทยาเป็นแขนงหนึ่งของวรรณคดีวิจารณ์ กล่าวคือคำว่า วรรณคดีวิจารณ์เป็นการรวมกันมาใช้กันอยู่ในหลายประเทศ เช่น อเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส

จะเห็นได้ว่า เจคณา นาควัชร ให้ให้ความหมายของวรรณคดีวิจารณ์อย่างกว้างที่สุด พร้อมทั้งได้อธิบายเพิ่มเติมถึงความหมายของคำนี้ในประเทศเยอรมัน ซึ่งทำให้เราเห็นความแตกต่างของการใช้ความหมายของแต่ละชาติได้ชัด ซึ่งเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงความรอบรู้ในเรื่องวรรณคดีวิจารณ์ของ เจคณา นาควัชร ว่าท่านมีความรอบรู้วรรณคดีวิจารณ์และต่างประเทศเป็นอย่างดี และพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นมายังผู้อ่านให้มีความรู้ความเข้าใจที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

1.2.2 รูปลักษณะของการวิจารณ์ (วรรณคดี)

การวิจารณ์วรรณคดีแต่เดิมนั้น เรามักจะเข้าใจว่า ผู้อ่านที่เป็นนักวิจารณ์เท่านั้นที่จะสามารถวิจารณ์วรรณคดีได้ แม้ว่า วิทย์ ศิวะศรียานนท์(2517 :52) จะกล่าวถึงผู้เกี่ยวข้องกับการวิจารณ์วรรณคดีว่า "การวิจารณ์วรรณกรรมนั้นเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ในทุกระดับของการประพันธ์ ผู้แต่ง นักเขียน นักประพันธ์ทุกคน เราอาจกล่าวได้ว่า เป็นนักวิเคราะห์อยู่ในตนเองทั้งสิ้น" แต่ก็ยังได้มีการจัดประเภทรูปลักษณะของการวิจารณ์วรรณคดีให้เห็นเด่นชัดนัก

เจตนา นาควิธระ ได้จัดประเภทของรูปลักษณะการวิจารณ์ไว้ในหนังสือทางศิลปวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ (2524 : 8-16) ว่ามี 3 รูปลักษณะกล่าวคือ ศิลปินวิจารณ์ตนเอง ศิลปินวิจารณ์ศิลปิน และนักวิจารณ์ในฐานะเป็นสื่อกลาง

1.2.2.1 ศิลปินวิจารณ์ตนเอง

คำว่า "ศิลปิน" ในที่นี้ เจตนา นาควิธระ (2524 : 1) หมายถึง ผู้สร้างงานศิลปะทุกสาขา ส่วนคำว่า การวิจารณ์ศิลปะนั้นใช้ในความหมายที่กว้างที่สุด คือ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปะแขนงต่าง ๆ โดยไม่จำแนกประเภทของการวิจารณ์ในทางตะวันตก ซึ่งในการศึกษางานเขียนของ เจตนา นาควิธระ ในครั้งนี้จะใช้คำว่า "ศิลปิน" ในความหมายที่หมายถึง "ผู้แต่ง" และคำว่า "การวิจารณ์ศิลปะ" ในความหมายของ "การวิจารณ์วรรณคดี"

เจตนา นาควิธระ (2524 : 79) ได้กล่าวถึงการใช้ศิลปินวิจารณ์ตนเองนั้นเป็นเรื่องของการแสดงทัศนะในผลงานของตนเอง ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของการสนทนา รูปของจดหมาย หรือบันทึกประจำวัน หรือชักชวนประวิติก็ได้ บางครั้งก็แทรกอยู่ในงานประพันธ์เอง หรือบางทีก็อยู่ในรูปของบทวิจารณ์ที่พิมพ์เผยแพร่ก็ได้ ท่านมีความเห็นว่า งานวิจารณ์ของศิลปินเป็นสิ่งที่นักวิชาการจำเป็นต้องนำมาศึกษา เพื่อที่จะได้ทราบถึงความคิดหลักที่สำคัญ ๆ ที่นำไปสู่การสร้างงานศิลปะ นอกจากนั้นงานวิจารณ์ของศิลปินมักจะมีคุณค่าในทางศิลปะแฝงอยู่ในตัว คือ ได้ลักษณะที่ชวนอ่านและดึงดูดความสนใจมากพอ กับงานของผู้แต่งก็ได้ และการวิจารณ์ตนเองจึงอาจจะเป็นทางที่ทำให้ศิลปินรู้จักตนเองดีขึ้น แต่ผู้อ่านไม่ควรที่จะเชื่อถือคำพูดของศิลปินหรืองานเขียนของศิลปิน โดยที่มิได้ใช้วิจารณญาณของเราเอง เพราะบางครั้งศิลปินก็อาจเป็นที่จะต้องปกป้องตัวเอง หรือโฆษณาตัวเอง

ส่วนสิ่งที่ควรศึกษาในการวิจารณ์วรรณคดีนั้น

เจตนา นาควิธระ (2520 : 5) กล่าวว่า วรรณคดีวิจารณ์อาจจะครอบคลุมไปถึงการศึกษากลวิธี การแต่งคำประพันธ์หรือฉันทลักษณ์ด้วย โดยศึกษาว่า ฉันทลักษณ์แบบใดเป็นเครื่องมือสื่อความหมายได้อย่างไร เหมาะสมอย่างไร...ในค่านานา ควรศึกษาความเปรียบ (Imagery) ที่ผู้แต่งยกขึ้นมากล่าวด้วย ทั้งนี้เพราะภาษาวรรณคดีโดยทั่วไปแล้วเป็นภาษาที่ต้องการความงามและความไพเราะในการใช้ถ้อยคำสำนวน

ที่ประหลาดกว่าภาษาที่ใช้ทั่ว ๆ ไป ผู้แต่งจึงนิยมใช้ความเปรียบเทียบการสร้างอารมณ์และ
สุนทรีย์ะ หน้าของนักวิจารณ์วรรณคดีชิ้นแรก คือ จะต้องชี้ให้เห็นว่า ถ้าใช้ความ
เปรียบได้เหมาะสมชวนซึ่งกันหาหรือว่า ประการใด

1.2.2.2 ศิลปินวิจารณ์ศิลปิน

เจตนา นาควิริยะ (2524 : 9-10) ได้
แสดงความเห็นเกี่ยวกับการที่ศิลปินวิจารณ์ศิลปินเองว่า มักจะมีจุดตามเรื่องของ
"ความเป็นกลาง" กล่าวคือ นอกจากความเป็นกลางจะนิยามได้ยากแล้ว การวิจารณ์
ก็จะเห็นลักษณะที่เป็นอัตวิสัยบางอย่าง เพราะโดยลักษณะของศิลปินแล้วย่อมเคารพในความ
เป็นตัวของตัวเองและเชื่อมั่นในวิธีการของคน การที่จะให้ศิลปินมาทำหน้าที่ของนักวิจารณ์
ได้อย่างเหมาะสมย่อมทำได้ยากยิ่ง บางครั้งการที่ศิลปิน "รู้มากเกินไป" ในเรื่องของ
เทคนิคก็อาจเป็นอุปสรรคต่อการวิจารณ์ได้ จะขอยกตัวอย่างจากข้อความที่ผู้แต่งไทยร่วม
สมัยผู้หนึ่ง ซึ่งได้แก่ ประจัน ชุ่มสาย ฅ อรุณชา (2521 : 254-255) เขียนวิจารณ์
อังคาร กัลยาณพงศ์ ไว้ดังนี้

อังคาร กัลยาณพงศ์ ไม่ได้เป็นเพียงผู้ร้องกรองคำประพันธ์ในแบบอย่างของตัวเอง
แต่เป็นจิตรกรจินตกรอย่างเต็มภาคภูมิ เต็มความหมายของคำสองคำนั้นสามารถ
สร้างความสะเทือนใจรุนแรงด้วยภาพพจน์บางภาพที่งามปานจะหยด และไม่เคย
ปรากฏในจินตนาการของผู้คนมาก่อนเลย ถ้าบดกลืนภาพเหล่านี้เข้าด้วยกันกับทุก
อังคารวาดความนุ่มนวลของใบเมฆ เสาคะเคียรธรรมดากลับเป็นหมอกของบริสุทธิ์
ห่วงใยกระหึ่มคอกฟ้าที่กระจัดกระจายคือแสง และอุลัลย์ที่ลอยสู่กำแพงการนิเทศ
แบบเรณูบุหงา สาดวนเวียนความหนาวเหน็บด้วยเลือดลมและผ้านวม ห้ายี่สิบ
ก็กลับความเกรี้ยวกราดให้รักออกมาเป็นปริภาพ เม็ดร้อน ล้วนด้วยบดกลืนภาพ
ไว้บัดนี้ สมองอันไร้มาจกริต อังคารวาดตลอดตั้งแต่ความเป็นพิษ งามหาย
กลาถ กลิ่น กลิ่นเกสรจระเข้จระเข้ระหังซากอสุภะ คุริยศัพท์เสนาะจนความ
เวียนสลับวิม รสอาหารอร่อยลิ้นระหังน้ำล้างคิน สัมผัสอันแผ่นละมุนระหังความ
หยาดกร้าน กักขะ ประมวลเป็นผลงานอันงดงามในรูปแบบเฉพาะตัว ยึดระจาก
อารมณ์และความหวั่นเกรงจินตใด ๆ

จะเห็นว่าผู้แต่งย่อมจะวิจารณ์เพื่อนผู้แต่งด้วย ภาษาของผู้แต่ง ผู้วิจารณ์มีความสามารถในการใช้ภาษาถึงขั้นที่ผู้อ่านอาจจะสับสนว่างานเขียนชิ้นนี้เป็นบทวิจารณ์ เพราะความเข้มข้นทางวรรณศิลป์มีมาก เสียจนเราอดที่จะคล้อยตามหรือเคลิ้มตามไปได้ การวิจารณ์ลักษณะเช่นนี้เกือบจะเรียกได้ว่า เป็นงานประพันธ์ชิ้นใหม่ที่สร้างขึ้นคู่ขนานกับวรรณกรรมชิ้นเรื่อง เราอาจจะชื่นชมกับความงามทางวรรณศิลป์ของงานเขียนชิ้นนี้ของ "อุชเชนี" เสียจนอาจจะลืมนึกถึงความงดงามวรรณกรรมของอังคารในชั่วขณะหนึ่งก็ได้ การเขียนวิจารณ์แบบนี้เป็นประโยชน์ด้านการเรียกร้องความสนใจให้แก่ศิลปินหรืองานศิลปะ และนักวิจารณ์ทุกคนจำเป็นต้องพัฒนาความสามารถในการสื่อความ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการชักจูงผู้อื่นหรือประชาชนให้สนใจงานศิลปะที่นักวิจารณ์เห็นว่ามีความค่า

1.2.2.3 นักวิจารณ์ในฐานะสื่อกลาง

เจตนา นาควิริยะ (2524 : 10) ได้กล่าวถึงหน้าที่หลักของนักวิจารณ์ว่า นักวิจารณ์จะต้องเป็นสื่อกลางระหว่างศิลปินกับประชาชน ถึงแม้ว่าวิจารณ์จะเริ่มต้นด้วยความรู้สึกที่เป็นอัตวิสัย แต่สิ่งหนึ่งที่นักวิจารณ์จะต้องคำนึงอยู่เสมอในฐานะผู้วิจารณ์ก็คือว่า เราทำหน้าที่สื่อกลางระหว่างศิลปินกับประชาชนได้มากน้อยเพียงไร เพราะนักวิจารณ์จะต้องทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนในการวินิจฉัยคุณค่าของงานศิลปะในรูปที่เป็นการเสนอแนวทางที่ศิลปินอาจจะพัฒนาความสามารถของคนต่อไปได้ จะขอยกกรณีของการวิจารณ์งานประพันธ์ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ต่อไป เพราะจะทำให้เห็นภาพวรรณกรรมของอังคารจากหลายแง่มุม สุลักษณ์ ศิวรักษ์ อาจจะมิใช่ผู้ที่ "ค้นพบ" อังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นคนแรก แต่เขาเป็นผู้ที่กล่าววิจารณ์งานของอังคารไปในลักษณะของการ "ชี้ทาง" คำนำของสุลักษณ์ศิวรักษ์ ในหนังสือ กวีนิพนธ์ ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ ที่ตีพิมพ์เมื่อปี 2507 เป็นตัวอย่าง

อังคาร กัลยาณพงศ์ จะก้าวไปได้ไกลกว่าในปัจจุบันแค่ไหนเพียงใดขึ้นอยู่กับตัวของเขาเองด้วย และขึ้นอยู่กับสังคมที่เขาอาศัยอยู่ด้วย ถ้าเขาทนคนว่าเป็นอัจฉริยะทั้งที่หัว และศิลปิน ในปัจจุบันมักหลงกัน นัยยอมทั้งคำวิพากษ์ วิจารณ์จากผู้อื่น นอกจากคำสรรเสริญเยินยอ เขาก็จะแสดงออกได้ดีกว่านี้มาได้ แต่ถึง เขาจะ

มีนเสียงการเพียงใดก็ตาม หากสังคมยังคงหลงของปลอม ยังคงยึดมั่นในวัตรธรรม

ยิ่งกว่าวัตรธรรมที่แท้เสียแล้ว ก็ยากที่งานกวีนิพนธ์ใดของใครจะถึงขีดสุดยอดได้

จะเห็นได้ว่า สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ให้ความสำคัญมาก

ต่อการวิจารณ์ ให้ความสำคัญจนถึงขั้นที่ว่าศิลปินจะต้องรับฟังการวิจารณ์

1.2.3 สภาวะแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการวิจารณ์วรรณคดี

เจตนา นาควัชระ (2524 : 1-6) ให้ความสำคัญเกี่ยวกับ

สภาวะแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาการวิจารณ์วรรณคดีว่าประกอบไปด้วย 5 ปัจจัย กล่าวคือ

1.2.3.1 การสร้างศิลปะร่วมสมัย

การวิจารณ์วรรณคดีจะอยู่ในสภาพศึกษาค้นคว้าชีวิตชีวา

หรืออยู่ในสภาพสงบเขาก็ขึ้นอยู่กับการสร้างสรรควรรณคดี เพราะหน้าที่หลักของการวิจารณ์ คือ การตีความและประเมินคุณค่าของวรรณคดี

1.2.3.2 การอนุรักษ์และเผยแพร่ผลงานศิลปะของอดีต

นักวิจารณ์มีหน้าที่หนึ่งนอกจากจะให้ความสำคัญต่อวรรณ

กรรมร่วมสมัยแล้ว ยังต้องให้ความสนใจต่อวรรณกรรมที่สร้างขึ้นในอดีต โดยพยายามชี้ให้เห็นคุณค่าของอดีตที่มีต่อสังคมปัจจุบัน

1.2.3.3 บุคลากรในสังคม

ในสังคมใดที่นอกจากจะมีผู้รับวรรณคดี แล้วยังมีผู้

ชอบแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผยเกี่ยวกับวรรณคดี การวิจารณ์ในสังคมนั้นย่อมรุ่งเรือง โดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษามักจะเป็นแหล่งกำเนิดของงานวิจารณ์ที่สำคัญ เพราะประชาคมทางวิชาการมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอยู่ประจำ

1.2.3.4 บทบาทของสื่อมวลชน

สื่อมวลชนมีบทบาทที่จะเผยแพร่ความคิดของนักวิจารณ์

ไปสู่ประชาชนในสังคม เพราะการที่นักวิจารณ์หาหน้าทีวิจารณ์ศิลปะแขนงใดแขนงหนึ่งนั้น มิใช่เป็นกิจกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อความพึงพอใจของนักวิจารณ์เอง แต่เป็นการเผยแพร่ความคิดเห็นของคนที่มีต่อวรรณกรรมเรื่องนั้นไปสู่ผู้อ่าน นักวิจารณ์จึงจะเจริญได้ยากถ้าสื่อมวลชนไม่

ให้ความร่วมมือหรือนำให้ความสนใจต่อวรรณกรรมและนำให้ออกาสแก่นักวิจารณ์ที่จะเผยแพร่ งานวิจารณ์ของเขา ในบางครั้ง เราอาจจะต้องใช้การวิจารณ์เป็นเครื่องมือในการกระตุ้น ให้ความสนใจต่อตัววรรณกรรมนั้น ดังจะเห็นได้จากในปัจจุบัน ได้มีการวิจารณ์วรรณกรรม กันอย่างแพร่หลายตามนิตยสาร วารสาร และหนังสือพิมพ์ ซึ่งบทวิจารณ์เหล่านี้มีส่วนช่วยให้ ผู้ที่อ่านบทวิจารณ์นั้น ให้ความสนใจอ่านตัววรรณกรรมนั้นมากขึ้น ดังที่ สายทิพย์ นุกูลกิจ (2523 : 177) กล่าวว่า "บทวิจารณ์จึงช่วยให้ผู้อ่านเลือกอ่านหนังสือที่ตนสนใจได้อย่าง ถูกต้องและรวดเร็ว"

1.2.3.5 บทบาทของภาษา

นักวิจารณ์สามารถสื่อความคิดของตนไปสู่ประชาชน ด้วยภาษา ดังนั้นความสามารถของนักวิจารณ์เองในการใช้ภาษาก็นับได้ว่าเป็นองค์ประกอบ สำคัญของการวิจารณ์ โดยเฉพาะในเรื่องการวิจารณ์งานด้านศิลปะ เพราะงานศิลปะ เป็นสิ่ง ที่ก่อให้เกิดอารมณ์สุนทรีย์ต่อผู้ชม ผู้ฟัง หรือผู้อ่าน ดังนั้น การที่นักวิจารณ์จะถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก หรือความคิดเห็นของตนไปยังผู้อื่น ให้เข้าใจได้ตรงกันนั้น จะต้องอาศัยภาษาที่ สามารถสื่อความมาได้ถูกต้องสมบูรณ์ บทวิจารณ์นั้นจึงจะมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อประชาชน และ เนื่องจากภาษาไทยมีทั้งพลังและข้อจำกัดในส่วนที่เกี่ยวกับการแสดงออกของความคิดทาง ศิลปะ หากแต่บางครั้ง เราสามารถค้นหาถ้อยคำภาษาที่เหมาะสมมาพรรณนาสิ่งที่นักวิจารณ์ อยากจะสื่อความไปยังผู้อ่านได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เป็นนามธรรม นักวิจารณ์ไม่สามารถ พรรณาโดยตรงได้ชัดเจน ในบางครั้งนักวิจารณ์จะต้องหันไปใช้ความเปรียบเข้ามาช่วยใน การสื่อความหมาย

1.2.4 วิธีการเชิงอรรถและปรนิยในวรรณคดีวิจารณ์

ในการศึกษาวรรณคดี ผู้อ่านหรือนักวิจารณ์มักจะมีความเห็นไม่ ตรงกันในส่วนที่เกี่ยวกับวรรณกรรม ไม่ว่าจะเป็นแง่ของการวิเคราะห์องค์ประกอบของ วรรณกรรมหรือการตีความ หรือการวินิจฉัยคุณค่า

เจตนา นาควิธระ (2524 : 73-102) ได้อธิบายคำว่า "อรรถ" และ "ปรนิย" นั้น เป็นการที่นักวิจารณ์วรรณคดีนำเอามโนทัศน์ทางปรัชญา

มาใช้ในการวิจัย วิจัยวรรณคดี ซึ่งบางครั้งก่อให้เกิดปัญหาในการวินิจฉัยคุณค่าของวรรณกรรมนั้นๆ เพราะวรรณกรรมนั้นเกิดขึ้นจากกระบวนการสร้างสรรค์ และจินตนาการของผู้ประพันธ์ จึงแตกต่างจากโลกของธรรมชาติตรงที่ว่า วรรณกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และคุณค่าของวรรณกรรมก็เป็นคุณค่าที่มนุษย์เป็นผู้กำหนด มิใช่เป็นคุณค่าที่มีอยู่ในตัวเอง เหมือนกับสรรพสิ่งในธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เราจึงจะกล่าวถึงลักษณะที่เป็นประโยชน์ตัวของวรรณกรรมได้แก่เพิ่มเติมที่ ดังนี้ สิ่งที่เราจำเป็นต้องคำนึงอยู่เสมอในการศึกษาวรรณคดีนั้นนี้อยู่ 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 เราจะต้องสำนึกว่า ตัววรรณกรรมเองนั้นเป็นสิ่งที่เราจะต้องยึดถือในการวิจัย

ประการที่ 2 ความอยากรู้ (Curiosity) ในสิ่งที่ "เกี่ยวกับ" วรรณกรรมนั้น ๆ เป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณคดีได้ ถ้าเราแน่ใจว่าความรู้ "เกี่ยวกับ" วรรณกรรมจะนำพาสายความสนใจของเราที่ต่อตัววรรณกรรมเอง

ประการที่ 3 วรรณคดีศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยศาสตร์ ซึ่งเป็นกิจกรรมทางปัญญาของมนุษย์ที่มุ่งจะ "ตีความ" และ "วัดคุณค่า" ของประสบการณ์มนุษย์ เพื่อสร้าง "ความสำนึกในคุณค่าของความเป็นมนุษย์" เรื่องที่ว่าอะไรเป็นอัตนัยหรือเป็นบริบทนั้นเป็นเรื่องของ "ระเบียบวิธีการ" (Methodology) ซึ่งเราจำเป็นต้องยึดมั่นถือมั่นจนถึงขนาดที่จะต้องก่อให้เกิดการพิพาททางวิชาการขึ้นมา เรื่องของ "คุณค่า" คือ สาระของนักวรรณคดี เราควรจะพิพาทกันในเรื่องของการวินิจฉัยคุณค่ามากกว่า

1.2.5 การวิจัยวรรณคดีมีความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่น

เจตนา นาควัชระ ได้ชี้ให้เห็นว่า การวิจัยวรรณคดีนั้นเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่น นักวิจัยวรรณคดีจึงต้องหมั่นศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยวรรณคดี เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา คติชนวิทยา มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ และภาษาศาสตร์ เป็นต้น

เจตนา นาควัชระ กล่าวถึงการวิจารณ์วรรณคดี

มีความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่น ๆ 6 สาขา คือ

- 1.2.5.1 จิตวิทยากับวรรณคดี
- 1.2.5.2 ปรัชญากับวรรณคดี
- 1.2.5.3 ศิลปวิจารณ์กับวรรณคดี
- 1.2.5.4 สังคมกับวรรณคดี
- 1.2.5.5 การศึกษากับวรรณคดี
- 1.2.5.6 เทคโนโลยีกับวรรณคดี

1.2.5.1 จิตวิทยากับวรรณคดี

การนำเอาแนวคิดทางจิตวิทยามาใช้ในการ

วิจารณ์วรรณคดี เจตนา นาควัชระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือวรรณคดีวิจารณ์และวรรณคดีศึกษา (2520 : 8-13) ว่า เริ่มต้นจากการวิจารณ์แบบอิงชีวประวัติ เพราะในการศึกษาเกี่ยวกับชีวประวัติของผู้แต่ง ผู้ศึกษาย่อมต้องพิจารณาถึงความรูสึกของผู้แต่งด้วย โดยแบ่งได้ 2 แบบ คือ

แบบที่ 1 คือ การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง

ประสบการณ์ในชีวิตกับงานประพันธ์

แบบที่ 2 คือ การนำจิตวิทยามาใช้ในรูปของ

การวิจารณ์ตัวละครในวรรณกรรมต่างๆ โดยนำเอาทฤษฎีทางจิตวิเคราะห์เข้ามาใช้ในการวิเคราะห์พฤติกรรมต่างๆ ของตัวละคร ตัวอย่างจากการวิจารณ์วรรณคดีไทย ที่เห็นได้ชัด คือ เรื่อง "การนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย" ของ นางสาวชลธิรา สัตยาวัฒนา ซึ่งนับว่าเป็นงานวิจารณ์อันบุกเบิกสำหรับวรรณคดีวิจารณ์ในประเทศ เป็นการนำเอาหลักการทางจิตวิทยาต่างๆ เช่น ทฤษฎีเรื่อง Oedipus Complex ของ Freud มาใช้ในเรื่องหญิงพญากาน และสิงหนคร และลักษณะของความก้าวร้าว (Aggression) มาใช้วิจารณ์วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งการนำเอาหลักจิตวิทยามาใช้ในวิชาวรรณคดีวิจารณ์ ทำให้เกิดประโยชน์หลายประการ เช่น ช่วยทำให้วิชาวรรณคดีวิจารณ์มีลักษณะเป็นศาสตร์

มากขึ้น และช่วยให้เราสามารถเข้าใจความคิดและอารมณ์ของมนุษย์ชาติได้ ช่วยทำให้เรา เห็นคุณค่าของวรรณคดีว่าเป็นเครื่องสะท้อนชีวิตจริงของมนุษย์ ช่วยทำให้การเรียนการสอน วรรณคดีที่เรียกว่า "จิตวิทยาของการอ่าน" หรือ "จิตวิทยาของผู้อ่าน" ก็ได้ โดยศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับผู้อ่าน เพื่อช่วยมิให้ผู้อ่านเข้าใจ หรือตีความวรรณกรรม ผิดพลาด โดยมี I.A. Richards ผู้เป็นเจ้าของทฤษฎีนี้ได้ให้แนวทางในการศึกษาวรรณ กรรมโดยการศึกษา เพื่อศึกษาความมุ่งหมายของผู้แต่งจากวรรณกรรมเป็น 4 ประเภท คือ ความหมายตรงไปตรงมา (Senses) ความหมายเกี่ยวกับอารมณ์ (Feeling) ที่ผู้แต่งสอด ใส่ไว้ในวรรณกรรม หรือของผู้อ่านที่มีต่อวรรณกรรม ความหมายในเรื่องทัศนะของผู้แต่งที่มี ต่อผู้อ่าน (Tone) และความหมายเกี่ยวกับความมุ่งหมายของผู้แต่งที่ต้องการให้งานของตนมี ผลไปในทางที่ตนต้องการ (Intension)

แบบที่ 3 คือ การนำเอาจิตวิทยามาใช้ในการแสดง ออกซึ่งอารมณ์ขึ้น ซึ่ง เจตนา นาควัชระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี (2521:83-108)ว่า นับว่าการแสดงออกซึ่งอารมณ์ขึ้นในวรรณคดีนั้น ผู้แต่งสามารถทำได้ หลายทาง เช่น เรื่องของการสร้างตัวละครที่คลา ยกตัวอย่าง เช่น ชุนชว่างในชุนชว่างชุนแผน พล-นิกร-กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต เรื่องของการใช้วัตถุหรือสิ่งของเป็นองค์ประกอบ ในการสร้างความแตกต่าง ซึ่งมักจะต้องอิงองค์ประกอบอื่น ตัวอย่าง เช่น วรรณคดีเรื่อง ระเด่นลันได ตอนที่บรรยายที่อยู่ของระเด่นลันไดว่า

อยู่ปราสาทเสาคอยอดคั่ววัน กานแพงแก้วแล้วล้วนแต่เรียวหนาม
มีทหารนอนเฝ้าเฝ้าวันยาม คอยปราบปรามปัจจามิตรที่คิดร้าย ฯ

จากตัวอย่างจะเห็นว่า กวีตั้งใจที่จะสร้างภาพ ความขบขันขึ้นมา โดยอาศัยการศึกษาของการแต่งเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ มาแต่งเรื่องของตน ความตลกขบขันจึง เกิดขึ้นจากข้อขัดแย้งระหว่างสิ่งที่เรีกว่าปกติกับสิ่งที่ไม่น่าปกติ กล่าวคือ ผู้แต่งใช้คำบรรยายถึงที่อยู่ของระเด่นลันไดว่า อยู่ "ปราสาท" แต่ขยายว่า

"เสาคอกชยอกควัน" หรือบรรยายว่ามี "ทหาร" เผ่า แต่เป็นทหารชนิดที่ "นอนเฝ้า
เผ่ามมงาม" ทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันกับคำที่ผู้แต่งใช้โดยเจตนาบรรยายให้ขัดแย้งกับ
ระดับของคำที่เอ่ยมาข้างต้น

เรื่องของการสร้างเหตุการณ์ชวนให้ขบขัน
ซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับจินตนาการของผู้แต่ง เรื่องบางเรื่อง เราน่าอาจทราบได้ว่ามี
พื้นฐานแห่งความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด เช่น เรื่องศรีธนดุษฎี เรื่องของภาษาที่
ทำให้เกิดการขบขัน นับได้ว่าเป็นจุดเด่นของวรรณศิลป์ เช่น พระมะเหลเถไถของ
คุณสุวรรณ ตัวอย่าง เช่น

เมื่อนั้น	พระมะเหลเถไถ <u>มะเหลเถไถ</u>
สีกยังแท่นทอง <u>กะเบปลา</u>	สุชาบาลาก <u>กะเบปลา</u>
วันหนึ่งพระจึง <u>มะเหลเถไถ</u>	มะเหลเถไถพรหิ <u>มะเหลเถไถ</u>
แล้วจะไปเที่ยว <u>มะเหลเถไถ</u>	<u>มะเหลเถไถ</u>

จะเห็นได้ว่า ภาษาที่ใช้บทละครเรื่องนี้ใช้คำ
ที่มีความหมายค่อนข้างวรรณคดี แต่ในตอนท้ายวรรคจะใช้คำที่ มีความหมาย อารมณ์ขัน
จึงเกิดจากการใช้ภาษาที่ฉะเป็นภาษา แต่เมื่ออ่านตลอดแล้วจะสามารถเข้าใจเรื่อง
ราวได้

ในเรื่องอารมณ์เสกในวรรณคดีนั้น เจตนา
นาครวัชร อธิบายไว้ในหนังสือทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี (2521 : 99-107) ว่า
เกิดขึ้นจากการที่ผู้ดูหรือผู้อ่านเอาตัวเขาไปผูกพันกับชะตากรรมของตัวละคร ทำให้เกิด
"อารมณ์ร่วม" ซึ่งมักจะเป็นไปในรูปของความเห็นอกเห็นใจตัวละคร ซึ่งบางครั้ง
อารมณ์เสกก็มีส่วนผูกพันกับความรู้สึทางจริยธรรม คือ สาณิกผิดชอบชั่วดีอยู่เหมือนกัน
แต่บางครั้งอารมณ์เสกก็ไม่สามารถอธิบายเหตุผลได้เสมอไป เพราะอารมณ์เสกอาจ
เป็นเรื่องของชะตากรรมและอำนาจมืดที่อธิบายไม่ได้

ในบรรดาศรรคที่เก่าของไทย เป็นที่ยอมรับกัน
แล้วว่า ลิลิตพระลอ เป็นเรื่องที่กระตุนอารมณ์ศาตอย่างยอดเยี่ยม จะเห็นว่า
พระลอซึ่งเป็นเอกของเรื่องถูก "อานาจมิด" ซึ่งได้แก่ เรื่องของเวทมนตร์คาถาและ
เรื่องของบุญกรรมที่ตนทำไว้ ได้เป็นสิ่งที่กำหนดชะตาชีวิตของพระลอ เราจะเห็นว่า
พระลอมิได้มีเสรีภาพที่จะเลือกทางเดินของตนเอง แต่คงอยู่ใต้อานาจอะไรบางอย่างที่
มีอิทธิพลเหนือคน อารมณ์เรศกานกรนี้จึงตั้งอยู่บนรากฐานของข้อขัดระหว่าง เสรีภาพกับ
ชะตากรรมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังคอนทิวา

รอยกรรมจักจาก เจ้า	จอมกษัตริย์
รอยบาปพร่องจากหลัก	ออกหัว
พระคุณไม่แทนชด	ใจคง นึก
ยาพิษ เขาไม่เมา	สุกให้หลอหลวง

(ลิลิตพระลอ. 2511 : 48)

หรืออย่างในตอนที่พระนางบุญเหลือ ผู้เป็น
มารดา เมื่อรู้ว่าพระลอร้องบอกพระเจื่อนพระแสงที่เมืองสรวงให้ได้ เพราะภคิ
เวทมนตร์คาถาของปู่เจ้าสมิงพราย พระนางบุญเหลือสุดที่จะหักห้ามได้ จึงคร่ำครวญว่า

แต่น้องแม่พร้าเลี้ยง	รักษา พ่อนา
จนเจริดขมมา	ทราบได้
สมบัติผ่านภูคา	ถวิลหาราช
ภาพ่อจ่าท้าว	แม่ไคร่รอมตาษา
คงชืทวังไค้หัง	ภูมิ พ่อแล
ม้วยชืทวังผากผี	พ่อได้
คงภาพ่อจ่าลี	ลาจาก ออกมา
ผีแม่ตายจ่าได้	ผากาให้ไคร เมา

สุจิตต์แม่หุ้ม	ภูธร
สอนทั้งแม่สอน	จัก เจ้า
หน้าใจหน้าอารมณ์	ทุกข์ใหญ่ หลวงนา
แม่อยู่ตั้งแต่เช้า	โศกร้อนภาเสนา

(ลิลิตพระลอ. 2511 : 45-46)

1.2.5.2 ประยุกต์วรรณคดี

การนำปรัชญามาใช้ในการศึกษาวรรณคดีนั้น

เจตนา นาควิริยะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "วรรณคดีวิจารณ์และวรรณคดีศึกษา"

(2520 : 17-19) ว่าเป็นแบบลักษณะอัตนัย โดยแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ

กล่าวคือ

ลักษณะที่ 1 เนื้อหาของวรรณคดีนั้นชวนให้

อ่านให้คิดเป็นเชิงปรัชญา เช่น วรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ และนวนิยายเรื่อง

หลายชีวิต ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

ลักษณะที่ 2 การนำเอาความคิดทางปรัชญาที่ผู้

วิจารณ์อยู่แล้วมาใช้ในการวิเคราะห์วรรณกรรมต่าง ๆ เจตนา นาควิริยะได้อธิบาย

การวิจารณ์เชิงปรัชญาไว้ว่า การวิจารณ์แบบนี้มักจะกลายเป็นอคติทางปรัชญาในที่สุด

ยกตัวอย่างเช่น ปรัชญาแบบ Existentialism ซึ่ง Jean-Paul Sartre มักจะ

ชอบนำมาใช้ในการวิจารณ์วรรณคดี นักปราชญ์พวก Existentialists ถือว่าปรัชญา

ในการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง คือการที่ปัจเจกบุคคลจะยึดถืออิสรภาพส่วนตัวในการที่จะดำเนิน

ชีวิตไปในทางที่ตนเห็นว่าชอบว่าควร โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงหลักจริยธรรมที่ศาสนา

สั่งสอนสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณี Sartre วิจารณ์งานนิยายของ Francois

Mauriac อย่างรุนแรงว่า ตัวละครในนิยายเหล่านั้นมีเสรีภาพที่จะกระทำสิ่งใด

ตามความต้องการของตน เพราะ Mauriac นำเอาหลักของคริสต์ศาสนาที่เกี่ยวกับ

ชะตากรรมที่พระเจ้ากำหนดไว้ล่วงหน้าเข้ามาใช้ ทำให้ตัวละครเหล่านั้นดูราวกับเป็นหุ่น

ไม่มีชีวิตชีวา หากให้นิยายของ Mauriac นำเนื้อเป็นอย่างยิ่ง ชื่อวิจารณ์ของ Sartre

เป็นเรื่องที่เถียงได้ และคงจะมีผู้อ่านเป็น

จำนวนมากที่มองเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง อันที่จริงการนำหลักปรัชญาเข้ามาใช้ในการวิจารณ์ เช่นนี้คาดว่าจะได้รับประโยชน์เสียทีเดียว การที่ Sartre เน้นถึงเรื่องเสรีภาพของปัจเจกบุคคลก็เป็นการช่วยให้ผู้อ่านได้ใช้วิจารณ์งานในการวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละคร เท่ากับเป็นการช่วยให้เราใช้ความพยายามที่จะเข้าใจมนุษย์จากมุมมองหนึ่งของชีวิตที่น่าสนใจ ยิ่ง แต่การที่จะตัดสินว่านวนิยายของ Mauriac น่าเบื่อหรือไม่นั้น มิใช่เป็นเรื่องของปรัชญา Sartre เป็นคนที่ไม่นับถือพระเจ้า จึงย่อมจะต้องโม้คึกคักต่อ Mauriac เป็นธรรมดา ในที่สุดการวิจารณ์แบบนี้ก็หนีเรื่องของ "ชอบ-ไม่ชอบ" ไปหมดสิ้น หากแต่ว่าในกรณีนี้ เป็นเรื่องของชอบ-ไม่ชอบที่มาจากอคติทางปรัชญา

สำหรับสาขาของปรัชญาที่นำมาใช้ในการวิจารณ์

วรรณคดีมี 3 สาขา คือ สาขากวิปรัชญา (Metaphysics) เป็นการนำเอาเรื่องราวที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความตายของมนุษย์มาสร้างเป็นระบุนาฏกรรม เช่น พระเจ้าเลียร์ ของเชกสเปียร์ สาขาริชศาสตร์เป็นเรื่องราวที่ผู้วิจารณ์นำมาวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครเหล่านั้นถูกหรือผิดในแง่ของจริยธรรมหรือบางครั้งความพิณาศของตัวเอกในบางเรื่องก็มาจากข้อบกพร่องในตนเอง ก็เป็นสิ่งที่นำมาเตือนสติผู้อ่านได้ เช่น นักวิจารณ์บางคนอาจจะเข้าใจให้เห็นว่า Othello ต้องพิณาศเพราะความหึงหวงหู่เบา Hamlet ต้องพิณาศเพราะเป็นผู้ที่มักล้าคิดคั่งใจ Macbeth พิณาศเพราะความทะเยอทะยานจนลืมตน สรุปได้ว่า วรรณคดีมีคุณค่าในเชิงจริยศาสตร์ได้ สาขาสุนทรียศาสตร์เป็นปรัชญาสาขาที่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อวรรณคดี วรรณคดีวิจารณ์ เพราะเป็นปรัชญาของศิลปะที่ว่าด้วยความงามโดยตรง ซึ่งมักจะให้หลักที่สำคัญเกี่ยวกับลักษณะของศิลปะ วิธีการสร้างสรรค์ เนื้อหาของบทบาทของธรรมชาติที่มีต่อศิลปะและบทบาทของศิลปิน เป็นต้น วรรณกรรมประเภทนี้ได้แก่ "กวีศาสตร์" (Poetics) ของ Aristotle ซึ่งนำเอาวรรณกรรมชั้นเลิศของนักประพันธ์กรีกมาศึกษาพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน ถึงวิธีการที่ทำให้วรรณกรรมเหล่านั้นเป็นวรรณกรรมชั้นเยี่ยมได้ ถ้าจะกล่าวถึงวรรณคดีของไทยก็น่าจะได้แก่ จินตมณี ของพระยาพรหมมุนี ที่รวบรวมกฎเกณฑ์ในการแต่งคำประพันธ์ของไทยเราไว้

1.2.5.3 สังคมกับวรรณคดี

ในการศึกษาวรรณคดีนั้น เราจำเป็นต้องให้ความสนใจกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และสังคมอยู่เสมอ เพราะวรรณคดีเป็นเครื่องสะท้อนสังคม ถ้าเราไม่รู้จักวรรณคดีแล้ว เราก็ไม่อาจที่จะรู้จักลักษณะที่แท้จริงของสังคมได้ ทั้งนี้เพราะวรรณคดีจะช่วยชี้ให้เห็นถึงชีวิตและสังคมในแง่มุมต่างๆ ดังที่ เจดนา นาควัชร ก่อไว้ในหนังสือวรรณคดีวิจารณ์และวรรณคดีศึกษา (2524 : 13) ว่า "การศึกษาวรรณคดีจึงเสมือนการศึกษาสังคมไทย"

นักวิจารณ์สำคัญที่นำเอาทฤษฎีที่ว่า "วรรณคดีเป็นเครื่องแสดงออกทางสังคม" มาใช้ Madame de stael (1776-1817) ในงานวิจารณ์เรื่อง "วรรณคดีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม" (De la litterature consideree dans les rapports avec les insituations sociales-1800) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของวรรณคดีของประเทศทางเหนือและประเทศทางใต้ของยุโรปที่สืบเนื่องมาจากความแตกต่างของสภาพแวดล้อมและสังคม

วรรณคดีวิจารณ์ประเภทนี้ เจดนา นาควัชร (2524 : 14-15) แสดงความเห็นว่ามีข้อเสีย คือ นำมาให้ความสำคัญกับความสามารถและเอกลักษณ์ของนักประพันธ์แต่ละคน เพราะมุ่งแต่จะศึกษาสังคม และมักจะมีการเมืองมาแทรกอยู่เสมอ ทำให้วรรณคดีวิจารณ์สังคมประเภทนี้มีอิทธิพลสูงสุด แต่ก็เป็นอันตรายได้ง่ายที่สุดถ้านำมาใช้ผิดทาง

1.2.5.4 ศิลปวิจารณ์กับวรรณคดี

เจดนา นาควัชร ได้อธิบายไว้ในหนังสือวรรณคดีวิจารณ์และวรรณคดีศึกษา (2520 : 22) ว่า วรรณคดีวิจารณ์ (Literary Criticism) กับศิลปวิจารณ์ (Art Criticism) เป็นศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์กัน และสามารถที่จะศึกษาร่วมกันได้ กล่าวคือ

ในด้านเนื้อหาวรรณกรรมตรงกันเพื่อใช้เป็นบทละคร นักวิจารณ์นอกจากจะต้องศึกษาวรรณกรรมนั้นในแง่วรรณศิลป์แล้ว ยังจำเป็นต้องให้ความสนใจต่อวรรณกรรมนั้นในแง่ของศิลปะการแสดง ซึ่งได้แก่ บทร้องและท่าทางด้วย มิฉะนั้นการที่นักวิจารณ์บางคนสนใจวรรณกรรมแต่เพียงในแง่วรรณศิลป์อย่างเดียว อาจก่อให้เกิด

ความเข้าใจผิดได้ ยกตัวอย่างเช่น บทละครของ เซลสเปียร์ นักวิจารณ์ที่ชื่อ Charles Lamb และ A.C. Bradley ได้วิจารณ์ว่าเป็นวรรณกรรมที่ดีแค่เป็นบทละครที่เลว เพราะผู้วิจารณ์ทั้งสองขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะศึกษาถึงศิลปะการละครในสมัยเซลสเปียร์ให้อ่องแท้ ดังที่ เจคณา นาควัชระ (2522 : 24) ได้ชี้ให้เห็นว่า ความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีก็ค่อนข้างเดียว อาจจะนำไปใช้ในการวิจารณ์วรรณกรรมบางประเภท ยิ่งในปัจจุบันแล้ว นักวิจารณ์วรรณคดีควรมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวกับศิลปะใหม่ ๆ เช่น ภาพยนตร์ รวมทั้งความรู้ความเข้าใจในวิธีการหรือกลวิธีของวิจิตรศิลป์แขนงอื่นด้วย ยกตัวอย่างเช่น ในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ ตอนที่พระลอ พระเพื่อน และพระแพงถูกสังหาร ผู้แต่งได้อธิบายไว้ว่า

ไล่ถอนพันพันแทน แวงวัดคักหัวชา คุมนิมาทั้งสาม งามเรือนดังราชสีห์
คระวีอาอุธองอาจ ค่ายอาณางมกลัว แยมั้มเล่นหัวกลาง กางกรอนรารบ
น้ำาพิภพสาทิบ เขาชั้บันเขารบรอบ กุญหอบหางทองคำ เขาอยู่แต่ไกลมีภักดิ์
น้ำาหมิงสามภักดิ์ริษ ธิ ก็เอาดาบวิคกระจกกระจาย เขาเข้าหลายเหลือบ้อง
จึงเป็นต้องพระองค์ สองอนงค์มกลัว เอาตัวออกมารับมัน ยืนอยู่กับจอมราช เขาก็
เร่งสาครพิฆ ศึกคามภักดิ์ริษสะพั้ง เลือคคกหลังถึงลง สามพระองค์อิงกัน ผัน
หน้าคอสู ศึกคองมกลีร ลันชีวิตพร้อมกัน ยืนอยู่ด้นเมตตาฯ เขาทั้งหลายนกลัวกล

จากข้อความที่ขีดเส้นใต้จะเห็นว่า ผู้แต่งสามารถที่จะเสริมความงามทางวรรณศิลป์ด้วยความงามที่หยิบยืมมาจากศิลปะแขนงอื่น ภาพของสามภักดิ์ริษที่หันหลังเข้าหากัน หน้าหน้าสู่ศัตรูจนตัวตายเป็นความงามที่เร้าใจได้ว่าเป็นความงาม "ประณีตกรรม" และจากข้อความที่ว่า "ยืนอยู่ด้นเมตตาฯ" เป็นการเสริมความสง่างามนั้นด้วยการแต่งประณีตกรรมที่ไว้เหตุผลให้ดูราวกับพื้นดินที่พืชขึ้นมาได้

1.2.3.5 การศึกษากับวรรณคดี

เจคณา นาควัชระ ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีวิจารณ์กับการศึกษาไว้ในหนังสือทางปฐกษัตริย์แห่งการวิจารณ์ (2524 : 41-43) ว่า การวิจารณ์จัดเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เพราะการ

วิจารณ์ คือ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่เรานำมาเรียนมาสอน แต่การวิจารณ์วรรณคดีนั้นในฐานะที่เป็นเครื่องมือของการศึกษา เราจะใช้เฉพาะวิธีการที่เป็นเหตุเป็นผลเท่านั้นไม่ได้ คือ จะต้องใช้ความรู้สึกส่วนตนอยู่ด้วยซึ่งก็เป็นลักษณะของอัตนิยม โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาวรรณคดีนั้น เราควรจะมีกาให้ผู้เรียนได้หัดวิจารณ์วรรณกรรมเพื่อหาหน้าที่เผยแพร่วรรณกรรมนั้นในสังคม ตัวอย่าง เช่น การที่สถาบันอุดมศึกษาคำให้การเรียนรายวิชาวรรณคดีวิจารณ์ ซึ่งเป็นการฝึกฝนให้ผู้เรียนสามารถที่จะวิจารณ์ผลงานทางวรรณคดีได้อย่างมีหลักการมากขึ้น

1.2.3.6 เทคนิคลักษณ์วิจารณ์

ในสภาพปัจจุบัน เราจะเห็นว่า เทคนิคลักษณ์เข้ามาเป็นบทบาทสำคัญในการเก็บรักษาและเผยแพร่ผลงานทางด้านศิลปะ ซึ่งก็รวมถึงงานประเภรวรรณคดีวิจารณ์เข้าไปด้วย ในเรื่องของการเก็บรักษาลักษณะรูปของงานวิจารณ์ เจตนานาควิธระ (2524 : 55) ชี้ให้เห็นว่า งานวิจารณ์จะมีลักษณะ เป็นอัตนิยมมากกว่าการเก็บรักษาด้วยวิธีการของเทคนิคลักษณ์ที่เป็นปรนัย เพราะในงานวิจารณ์ ผู้วิจารณ์มักจะต้องใส่ความรู้สึกและความคิดเห็นส่วนตัวลงไป นอกจากนี้การวิจารณ์ศิลปะจากรูปภาพ หรือ เทปบันทึกเสียง หรือจากวรรณกรรมที่มีเซตต้นฉบับด้วยเทคนิคลักษณ์ ก็นับได้ว่าวิจารณ์ที่เสี่ยงต่อการผิดพลาดหรือเสี่ยงต่อการบิดเบือนสภาพความเป็นจริงของงานศิลปะ ซึ่งเจตนานาควิธระ (2524 : 37) ได้แสดงความเห็นไว้ในกรณีนี้ว่า "เราเห็นจะต้องยอมรับข้อจำกัดของ เทคนิคลักษณ์และหาหนทางที่วิจารณ์ให้สมบูรณ์ภายในขอบเขตของข้อจำกัดที่เราเผชิญอย่างไรก็ตาม เทคนิคลักษณ์ก็เป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาวรรณคดีวิจารณ์ กล่าวคือ เป็นการสนับสนุนที่เป็นไปได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ หากให้คนเป็นจำนวนมากได้มีโอกาสรู้งานศิลปะที่ยิ่งใหญ่ และในด้านการศึกษาวเคราะห์วิจารณ์งานศิลปะหากให้นักวิจารณ์สามารถศึกษางานที่เขากำลังวิจารณ์เรื่องเดียวกันได้หลายครั้ง ซึ่งจะหาหนทางวิจารณ์นั้นมีความแม่นยำยิ่งขึ้น

2. แนวคิดทางด้านการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา

ปัจจุบันการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษาได้มีการขยายขอบเขตออกมาจากสมัยก่อนมากขึ้น ดังที่ ภัทราภรณ์ หนึ่นชัย (2528 : 1) กล่าวสรุปว่า "การศึกษาวรรณคดีไทยในระดับอุดมศึกษามุ่งให้ผู้เรียนได้รับแต่ความรู้ประกอบวรรณคดีเท่านั้น แต่มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจวรรณคดีไทยด้วยตนเอง" โดยมีครูเป็นผู้แนะนำให้ผู้เรียนรู้จักวิเคราะห์วรรณคดีด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาบทความ เรื่อง "ข้อคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา" (2524 : 124-139) "วรรณคดีศึกษากับอุดมศึกษา" (2532 : 255-291) และบทความเรื่อง "ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับการสอนวรรณคดีและวัฒนธรรมฝรั่งเศสและเยอรมัน" (2520 : 140-145) พอจะสรุปแนวคิดด้านการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา ของ เจตนา นาควิริยะ ได้ 3 ประเด็นดังนี้ คือ ปัญหาของการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา บทบาทของผู้สอน และวิธีศึกษาของผู้เรียน

2.1 ปัญหาของการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมย่อมส่งผลกระทบต่อมากมายมายังระบบการศึกษา จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันนี้ ระบบการศึกษาจะเน้นไปในทิศทางที่นิยมความเป็นสากล กล่าวคือ วิชาใดที่สามารถช่วยให้นักศึกษาสามารถที่นำไปประกอบอาชีพโดยตรง ก็จะมีผู้นิยมไปเรียนกันมาก ส่วนวิชาใดที่ผู้ศึกษาคิดว่าเรียนแล้วหางานทำได้ยาก เช่น วิชาวรรณคดีไทย ก็จะไม่ให้ความสนใจที่จะเรียน เจตนา นาควิริยะ (2521 : 125) แสดงความคิดเห็นไว้ว่า "วิชาภาษาไทยตกอยู่ในสภาพที่จะต้องต่อสู้ดิ้นรนกับสังคมที่นับเป็นมิตร ครูอาจารย์ภาษาไทยคงจะทราบดีอยู่แล้วว่า นักศึกษาที่แต่ละแคว้นมักจะไปเลือกเรียนภาษาต่างประเทศเสียเป็นส่วนใหญ่ จะว่าเป็นอคติของคนบางคนของกลุ่มชนบางกลุ่มหาได้ไม่... เราอาจกล่าวได้ว่า ยุคปัจจุบันเป็นยุคที่ความรู้เป็นของสากล วิทยาการใดที่มีได้เข้ามาอยู่ในเครือข่ายสังคมจะมีผู้นิยมน้อย ทั้งนี้มิใช่แค่เฉพาะการศึกษาภาษาและวรรณคดีไทยเท่านั้น ศาสตร์อื่นๆ

แบบไทย ก็ตกอยู่ในวิกฤตการณ์เดียวกัน" ซึ่งจากสาเหตุดังกล่าว เจตนา นาควัชระ ได้กล่าวถึงปัญหาของการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษาว่า เกิดจากสาเหตุ 4 ประการ ดังนี้

ประการแรก ปัญหาสำหรับผู้เรียน ผู้เรียนเป็นจำนวนมากที่เลือกเรียน วิชาภาษาและวรรณคดีไม่ได้เลือกเรียนด้วยความจรรู้ หากแต่ไม่สามารถไปเรียนวิชาอื่นได้ และถึงแม้จะมีผู้เรียนบางส่วนที่เลือกเรียนวิชาภาษาและวรรณคดีด้วยความจรรู้ แต่เนื่องจาก สภาพการเรียนการสอนไม่เอื้ออำนวย กล่าวคือ ขาดงานเรียนที่เป็นภาคบรรยายมีมาก จนผู้เรียนไม่มีเวลาและโอกาสที่จะแสดงทัศนะอันลึกซึ้งในการเรียน

ประการที่ 2 ปัญหาสำหรับผู้สอน กล่าวคือ ผู้สอนมักจะสอนในวิชาซ้ำๆ ซากๆ ทำให้เกิดความเบื่อทั้งผู้สอนและผู้เรียน นอกจากนี้ผู้สอนยังขาดการศึกษาค้นคว้าและแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นในระหว่างสถาบัน ทำให้ผู้สอนไม่ทราบความก้าวหน้าในสาขาที่ตนสอนจาก สถาบันต่าง ๆ

ประการที่ 3 ปัญหาของการบริหารงานวิชาการ ในกรณีที่ผู้สอนต้องการที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง แกไข "หลักสูตร" เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน แต่การจะเปลี่ยนหลักสูตรนั้นจะต้องผ่านแผนกวิชา ผ่านกรรมการคณะ ผ่านที่ประชุมคณบดี ผ่านสภามหาวิทยาลัย ผ่านหน่วยหลักสูตรสภาการศึกษา และผ่านคณะกรรมการบริหาร สภาการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งทำให้การ เปลี่ยนแปลงหลักสูตรแต่ละครั้งกลายเป็นเรื่องยุ่งยาก และซับซ้อนมาก

ประการที่ 4 ปัญหาในด้านการวัดผล เนื่องจากวิชาวรรณคดีมีลักษณะ เป็น อธิปไตย จึงหาหลักเกณฑ์ในการวัดความสามารถของผู้เรียนให้เป็นประโยชน์หรือให้เป็นมาตรฐาน ได้ยาก

2.2 บทบาทของผู้สอน

ในการจัดการเรียนการสอนนั้น ผู้สอนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ และประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ตนเรียนนั้น สำหรับ บทบาทของครูผู้สอนนั้น เจตนา นาควัชระ ได้แสดงความเห็นไว้ว่า ครูผู้สอนเป็นผู้ที่มี ประสิทธิภาพในการเรียนการสอนมากกว่า จึงเป็นผู้ที่สามารถให้คำแนะนำแก่ผู้เรียน การเข้าถึงวรรณคดีได้

2.3 วิธีศึกษาของผู้เรียน

ในการศึกษาวรรณคดีนั้น ผู้เรียนจะเป็นผู้แสดงให้เห็นว่า การเรียนการสอนวรรณคดีนั้นว ประสพผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด เจตนา นาควัชระ (2524 : 128) ได้เสนอวิธีการศึกษาวรรณคดีของผู้เรียนให้ประสพผลสำเร็จไว้ 3 ประการ คือ

ประการแรก ผู้เรียนจะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง จะต้องเป็นผู้ที่รักการอ่านหนังสือ อ่านให้มาก อ่านให้กว้าง และอ่านให้ละเอียด จึงจะเข้าใจวรรณคดีได้ลึกซึ้ง

ประการที่ 2 ผู้เรียนจะต้องหมั่นฝึกฝนตนเองในด้านอื่นว่า ไม่ว่าจะเป็นด้านการฝึกสังเกตหรือการฝึกวิจารณ์วรรณกรรมที่ตนอ่าน

ประการที่ 3 ผู้เรียนจะต้องนำทักษะหรือความรู้ที่ได้จาก การอ่านวรรณกรรมมาเรื่องหนึ่งมาเล่า เปลี่ยนทักษะกับสาระระหว่างหมู่ผู้เรียนด้วยกัน ซึ่งจะเป็นในรูปการสนทนา หรือในรูปข้อเขียนก็ได้

บทที่ 3

แนวคิดทางด้านการวิจารณ์วรรณคดี

การวิจารณ์วรรณคดีในประเทศไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่าเริ่มขึ้นเมื่อพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์วรพินิต ทรงนำวรรณคดีเข้ามาโจมตีบทกวีในการเรียนการสอน พระองค์ทรงสอนวรรณคดีวิจารณ์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นแห่งแรก เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2488-2489 และเปิดโอกาสให้นักศึกษาค้นคว้าวิจารณ์วรรณคดี เช่น บทวิจารณ์ เรื่องช้างหลังภาพ ของศรีบูรพา โดยสมจิตร ลิขิตภัค บทวิจารณ์เรื่องผู้ดี ของดอกแก้วสกล โดยนิลวรรณ ปิ่นทอง เป็นต้น แต่ยังไม่ได้มีการนำทฤษฎีการวิจารณ์ของตะวันตกมาใช้ในการวิจารณ์วรรณคดีไทยอย่างเด่นชัดนัก มีผู้เขียนตำราทางด้านวรรณคดีวิจารณ์แบบตะวันตก อยู่หลายเล่ม เช่นหนังสือการศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ของศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน บทความว่าด้วยวรรณคดี วรรณคดีวิจารณ์ และวรรณวิพากษ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์วรพินิต ในหนังสือวิทยาวรรณกรรม และหนังสือวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ ของ ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ซึ่งหนังสือทุกเล่มดังกล่าวก็ได้เป็นที่ยอมรับของวง การศึกษาวรรณคดีโดยทั่วไป แต่ชลธิรา กลัดอยู่ (2517 : 50-51) ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า "หนังสือเหล่านี้เป็นเพียงทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์เท่านั้น...ยังไม่ได้มีการวิจารณ์วรรณคดีไทย ด้วยวิธีการแบบตะวันตกอย่างจริงจัง"

ในปัจจุบันนี้ได้มีการจัดการสอนวิชาวรรณคดีวิจารณ์ในสถาบันการศึกษามัธยมศึกษา ศึกษาทั่วไปและอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ในแนวโน้มการใช้เกณฑ์หรือทฤษฎีทางตะวันตกมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากผลงานทางปริยญาภิพนธ์ของนิสิตนักศึกษานานสถาบันต่างๆ เช่น ปริยญาภิพนธ์ระดับปริญญาโทของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง "การนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย" ของ ชลธิรา ลัษณาวัฒนา และเรื่อง "พระอภัยมณี การศึกษานเชิงวิจารณ์" ของ สุวรรณา เกียรติกรพิเชียร หรือปริยญาภิพนธ์ระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เรื่อง "การศึกษานุคลิกภาพของสุนทรภู่ตามหลักจิตวิทยา" ของ วณิดา ลิขิตจันทิมา เป็นต้น

การวิจารณ์วรรณคดีนั้นจัดเป็นงานเขียนสร้างสรรค์ประเภทหนึ่งที่ผู้วิจารณ์จะต้องมีความรอบรู้ศาสตร์หลายแขนงทั้งของไทยและของตะวันตก จนสามารถนำเอาหลักการและทฤษฎีต่างๆมาวิเคราะห์ แยกแยะและประเมินงานเขียนของนักเขียนแต่ละคนได้ว่ามุ่งเสนอ

เนื้อหาสาระและแนวคิดอะไรมายังผู้อ่าน ด้วยกลวิธีอย่างไร นักวิจารณ์จึงนับได้ว่าหาหน้าที่ เป็นสื่อกลางระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่าน นอกจากนี้นักวิจารณ์ยังสามารถชี้แนะข้อดีและข้อบกพร่องของงานเขียนแต่ละชิ้นได้ งานวิจารณ์มีส่วนทำให้นักเขียนปรับปรุงแก้ไขผลงานของตนให้ดีขึ้นดังที่ รัญจวน อินทรกานเฑ (2518 : 12) กล่าวไว้ว่า "งานเขียนและงานวิจารณ์ มีประโยชน์ต่อวงการวรรณกรรมอย่างยิ่ง มีงานเขียนแต่ไม่มีงานวิจารณ์ ก็เหมือนกับปลูกต้นไม้โดยไม่ใส่ปุ๋ย งานวิจารณ์ที่ดีจะส่งเสริมงานเขียนให้พัฒนาและคงามยิ่งขึ้น" แต่ในเรื่องของการวิจารณ์วรรณคดีนั้น มิใช่เป็นเรื่องที่ใครก็สามารถทำได้ หากแต่เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญในทางนี้โดยเฉพาะ ซึ่งจะต้องมีทั้งคุณสมบัติ ความรู้ และการฝึกฝนตนเองจนเกิดความชำนาญที่จะใช้ความรู้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ในการวิจารณ์วรรณคดี

เจตนา นาควิธระ นับเป็นนักวิจารณ์ที่มีบทบาทเด่นคนหนึ่งงานแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมของไทย ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในการนำเอาทฤษฎีวิจารณ์ของตะวันตกมาประยุกต์ใช้กับวรรณคดีไทย ท่านได้แสดงความรู้ความสามารถในการวิจารณ์วรรณคดีจนเป็นที่ยอมรับ ดังที่ กุสุมา รักอันธม (2535 : 108, 112) ได้กล่าวถึงท่านไว้ว่า ถึงแม้ เจตนา นาควิธระ จะออกตัวอยู่บ่อยๆ ว่าไม่ใช่นักวรรณคดีไทย แต่ทว่าวิเคราะห์วิจารณ์วรรณคดีไทยได้อย่างเฉียบคม โดยเฉพาะบทวิจารณ์เรื่องคำพิพากษาของ ชาทิ กอบจิกิติ ที่อ่านจนแล้วได้ทั้งอารมณ์ และความคิด ทั้งๆ ที่เขียนไว้สิบปีมาแล้ว บทวิจารณ์เช่นนี้เหมาะที่จะมีส่วนทำให้นักวิจารณ์ที่ยืนอยู่ในวงการวรรณคดีอย่างเต็มภาคภูมิ

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์แนวคิดทางด้านการวิจารณ์วรรณคดีของ เจตนา นาควิธระ ใน 2 ประเด็น คือ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจารณ์วรรณกรรม และด้านกลวิธี การวิจารณ์ของ เจตนา นาควิธระ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้แต่งกับวรรณกรรม

วรรณกรรมเป็นงานศิลปะประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกจินตนาการและประสบการณ์ของผู้แต่งลงมาเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ในวรรณกรรมนั้นๆ ดังที่ ชัยศิริ สมุทวณิช (2518 : 34) กล่าวว่า "วรรณกรรมทุกประเภทเป็นผลผลิตจากความคิดเชิงสร้างสรรค์ของมนุษย์ต่อเหตุการณ์และภาวะแวดล้อมของสังคม" ดังนั้นงานศิลปะที่สร้างขึ้น ย่อมต้องมีความเกี่ยวข้องกับผู้ที่สร้างไม่ว่าจะมากก็น้อย

จากการศึกษางานเขียนของ เจตนา นาควัชร พบว่าเมื่อท่านวิจารณ์วรรณกรรม ท่านได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้แต่งกับวรรณกรรมไว้ 3 ประเด็น คือ วรรณกรรม สะท้อนบุคลิกภาพของผู้แต่ง ผู้แต่งสะท้อนสภาพสังคมลงในวรรณกรรม และวรรณกรรมมีความสัมพันธ์กับชีวประวัติของผู้แต่ง

1.1 วรรณกรรมสะท้อนบุคลิกภาพของผู้แต่ง

วรรณกรรมกับผู้แต่งย่อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมเกิดจากอารมณ์และความรู้สึกสะท้อนใจของผู้แต่งที่มีต่อสิ่งต่างๆ ผสมผสานกับจินตนาการอันกว้างไกลของตนโดยผู้แต่งได้นำประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต ตลอดจนทัศนคติ ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี ฯลฯ ของตน ถ่ายทอดลงไปในวรรณกรรมที่ตนสร้างขึ้นมาทั้งนี้จะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม ย่อมทำให้วรรณกรรมชิ้นนั้นสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกภาพและอุปนิสัยใจคอของผู้แต่งจากวรรณกรรมของเขาได้อย่างชัดเจน ดังที่ สิทธา หินจุฑาผลและคณะ (2533 : 423) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้แต่งกับวรรณกรรมว่า "การวิพากษ์บุคคล สมัยโดยย้อมนำประสบการณ์ส่วนหนึ่งของตนแทรกไว้ในงานนิพนธ์ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น ภูมิหลังตลอดจนนิสัยใจคอของกวีย่อมมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อ เนื้อเรื่องและรูปแบบของวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง"

การวิจารณ์วรรณกรรมเรื่อง "วิจารณ์คำพิพากษาของ ชาติ กอบจิตติ" และ "วิจารณ์รวมเรื่องสั้นชุดราษฎรทางเครื่อง ของ อาจันต์ บัณฑุรงค์" ที่ เจตนา นาควัชร ได้วิจารณ์ได้แสดงถึงแนวคิดของท่านที่เห็นว่าวรรณกรรมสะท้อนบุคลิกภาพของผู้แต่งได้เป็นอย่างดี

1.1.1 งาน "วิจารณ์คำพิพากษาของ ชาติ กอบจิตติ" ของเจตนา นาควัชร

เจตนา นาควัชร ชี้ให้เห็นว่า วรรณกรรมเรื่องนี้สะท้อนบุคลิกภาพของผู้แต่งคือ ชาติ กอบจิตติ ว่าเป็นคนมองโลกในแง่ร้าย (Pessimistic) มีจิตใจหดร้ายที่ไม่สามารถหาทางออกให้ตัวเองคือ พัก ที่หมดหวังค้นตลอดชีวิต จนต้องตายอย่างน่าเวทนา ซึ่งในสังคมไทยน่าจะมีเรื่องร้ายแรง ดังที่ ชาติ กอบจิตติ สร้างขึ้น ดังที่กล่าวไว้ว่า ชาติ กอบจิตติ ได้สร้างวรรณกรรมเรื่อง "คำพิพากษา" ขึ้นมาโดยมุ่งที่จะ

เสนอปรัชญาอันเป็นแก่นของเรื่องว่า ปัจเจบุคคลนั้นย่อมมีอำนาจใดที่จะต่อรองกับสภาพสิ่งแวดล้อม อันได้แก่คนในสังคมที่คอยจะเป็นผู้พิพากษาคัดสินชีวิตของคนเรา ซึ่งชาติ กอบจิตติ สร้างตัวละครที่ชื่อ "พิง" ได้ถูกสังคมอันไม่เป็นมิตร "พิพากษา" อย่างไร้ความยุติธรรม ทั้งที่มิได้กระทำความผิดอย่างที่สังคมนั้นกล่าวหา และ ชาติ กอบจิตติ นำให้หาทางออกที่ดีให้แก่ตัวละครนั้น โดยให้พิงต้องทำอย่างน่าเวทนา ในบทวิจารณ์วรรณกรรมเรื่องนี้ เจดนา นาควัชร ได้กล่าวถึงผู้แต่ง คือ ชาติ กอบจิตติ ว่ามองสังคมในคำร้ายและจินตนาการไปล่วงหน้าว่า ในที่สุดมนุษย์ก็จะเริ่มเกรียมกระทั่งต่อต้านได้ อย่างที่เขาจำลองภาพไว้ให้ดูในเรื่องคำพิพากษา (2530 : 76) ดังที่กล่าวว่า

เราควรจะถามตัวเองว่าใครกันแน่ที่กำลังถูก "พิพากษา" เราอาจจะอดคิดไม่ได้ว่าผู้ประพันธ์เรื่องนี้ออกจะเป็นคนที่โรคเหี้ยน เพราะในโลกของจินตนาการที่เขาสร้างขึ้นมาครอบเราในฐานะผู้วิจารณ์นั้นเขาเร่งเวลาแห่งประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ชาติ ในถึงจุดที่เราจะต้องยอมรับว่า พรุ่งนี้ถึงวันสุดท้ายของโลกแล้ว

เจดนา นาควัชร มอง ชาติ กอบจิตติ ด้วยความฉงนฉงายที่เหตุอันจึงกล้ำสร้างตัวละครให้พบจุดจบอย่างน่าสมเพชเวทนาเช่นนี้ มันเป็นการขมขื่นเย้ยคนมนุษย์ด้วยกันอย่างถึงที่สุด การตายของ "พิง" และพิศของ เขา "ชาติ" หากินไป จนผู้วิจารณ์อยากจะเตือนว่า หากมากเกินไปแล้ว ดังที่ เจดนา (2530 : 87-88) เขียนไว้ในบทความตอนหนึ่งว่า

เขาตายอย่างอเน็จอนาถ และพิศของเขาก็เป็นพิธีกรรมที่ทุเรศที่สุด เท่าที่จินตนาการของมนุษย์จะเสาะสรุขึ้นมาได้ ครูใหญ่คำให้ทำไปประเดิมเคาเผาศพใหม่ เป็นส่วนหนึ่งของการทดลองเครื่องจักรกลรุ่นใหม่ โดยที่เจ้าภาพนั้นต้องเสียค่าใช้จ่าย เพราะการทดลองเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการก่อสร้าง ซึ่งผู้รับเหมาต้องรับผิดชอบ จนบางครั้งผู้อ่านคงนึกอยากจะเข้าไปคบหลังผู้แต่งแล้วเตือนอย่างฉุนเฉียวว่า "นั่นมากเกินไปหรือ"

จากวรรณกรรมของ ชาคี กอบจิตติ เจตนา นาควิธระ แสดงความคิดเห็นว่า สามารถทำให้เรามองเห็นบุคลิกของเขาจากตัวละครที่เขาสร้างขึ้น แต่ในความเป็นจริง ชาคีจะมีบุคลิกเช่นนี้หรือไม่นั้น เราไม่อาจสรุปได้ แต่ถ้าเราพิจารณาจากวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ของเขา เช่น เรื่องจนตรอก หมาเฝ้าลอยน้ำ ก็จะพบว่า ชาคี สร้างตัวละครให้ตรงกับทางที่ตน หาทงออกมาได้เช่นเดียวกับ "พิภ" ในคำพิพากษา เราจึงอาจจะประเมินได้หรือไม่ว่า ชาคี เป็นคนมองโลกในแง่ร้าย

1.1.2 งานวิจารณ์ของ เจตนา นาควิธระ ในรวมเรื่องสั้นชุด "ราษฎรทางเครื่อง" ของ อาจันต์ ปัญพรรค์

เรื่องสั้นชุด "ราษฎรทางเครื่อง" ของ อาจันต์ ปัญพรรค์ นี้ ประกอบไปด้วยเรื่องสั้นจำนวน 16 เรื่อง ซึ่งผู้เขียนได้เขียนขึ้นในช่วงระยะเวลาที่ตกค้างกัน ส่วนใหญ่แนวคิดของเรื่องมุ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงชีวิตของคนไทยที่มีลักษณะค่อนข้างแสดงความเป็นมิตรานทรและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีเรื่องสั้นเพียงเรื่องเดียวที่จบลงด้วยความพินาศของตัวละคร คือเรื่อง "นักเลงซุกพระ" นอกนั้น เรื่องสั้น 15 เรื่องจะจบลงด้วยดี ซึ่ง เจตนา นาควิธระ (2530 : 93-95) ชี้ให้เห็นว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกภาพ และนิสัยใจคอของผู้แต่ง ซึ่งได้แก่ อาจันต์ ปัญพรรค์ ว่าค่อนข้างจะเป็นคนอารมณ์ดี มองโลกในแง่ดี และผู้แต่งก็มีวิธีการแสดงออกในลักษณะที่หลากหลาย และสามารถสร้างเรื่องราษฎรทางเครื่องขึ้นมาแบบสุขนานุกรม กล่าวคือ อาจันต์ ปัญพรรค์ เขียนเรื่องสั้นชุดนี้ด้วยการสร้างตัวละครแบบสุขนานุกรมที่ตั้งอยู่บนรากฐานของบุคลิกภาพ หรือที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า "Comedy of Character" เป็นที่น่าสังเกตว่าเรื่องสั้นชุดนี้เกือบทั้งหมดมีการผูกเรื่องให้ลงเอยด้วยดี ซึ่งก็คือทางออกแบบหนึ่งที่เรียกกันว่าการมองโลกในแง่ดี (Optimistic) นั้นเอง แต่ลักษณะการผูกเรื่องให้ลงเอยด้วยดีดังกล่าว เจตนา นาควิธระ ได้แสดงความคิดเห็นว่า อาจจะทำได้มันแบบเนียนนัก เพราะยึดกับความเชื่อก่อ และความเป็นจริงในชีวิต โดยยกตัวอย่างจากเรื่อง "ริศพระไว้ทาบุญ" ที่ถึงแม้ตอนจบของเรื่องจะมีลักษณะแบบ happy ending แต่เป็นการนำเอาพระสงฆ์มาล้อเลียน ซึ่งยึดกับความศรัทธาของคนไทย ดังข้อความที่ว่า

ลักษณะการมองโลกในแง่ดีนี้มีอยู่ในเรื่องสั้นเรื่องอื่นๆ และผู้แต่งก็แสดงออกซึ่งโลกทัศน์นี้ด้วยวิธีการที่นัยๆ กัน แต่ในฐานะผู้อ่าน เราคงที่จะรู้สึกมาเกี่ยวกับการหาทางออกที่แบบ "happy ending" นี้บางครั้งก็อาจจะทำให้มันแบบเือนนิก ดังเช่นในเรื่อง "รัชพระไว้หาบุญ" การมองโลกในแง่ดีอาจจะขัดกับความเชื่อถือแบบชาวบ้านของคนไทยที่ว่าหาผีนานเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์องค์เจ้า

1.2 วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนของสังคม

วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนของสังคม เพราะผู้แต่งย่อมจะใช้ เหตุการณ์ และความเป็นไปบนลักษณะต่างๆ ของสังคมเป็นวัตถุดิบ ผสมผสานกับจินตนาการของตน แล้วนำมาปรุงแต่ง เพื่อสร้างวรรณกรรมให้มีลักษณะที่สมจริง ดังนั้น วรรณกรรมจึงอาจเป็น สะท้อนของสังคมได้ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แต่ภาพของสังคมในวรรณกรรมไม่ใช่ข้อมูลงานเอกสารบันทึกทางประวัติศาสตร์หากแต่เป็นเพียงภาพสะท้อนความเป็นไปส่วนหนึ่งของสังคมซึ่งผู้อ่านจะต้องนำมาพิจารณาแยกภาพ "ความจริง" ทางสังคมและ "ความสมจริง" ตามจินตนาการความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนออกจากกัน เพื่อจะได้พิจารณา "ภาพสะท้อนสังคม" ที่ถูกต้องจากการที่ได้ศึกษาวรรณกรรม

วรรณกรรมรวมเรื่องสั้นชุด "ขุนทอง เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง" ของ อัศศิริ ธรรมโชติ นั้น เจตนา นาควัชร ให้ชี้ให้เห็นว่าผู้แต่งซึ่งได้แก่ อัศศิริ ธรรมโชติ ได้เขียนเรื่องสั้นชุดนี้ด้วยอารมณ์สะเทือนใจจากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516-2521 โดยเฉพาะอารมณ์สะเทือนใจจากเหตุการณ์ผันผวนทางการเมือง 2 ช่วง คือ ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ร่วมสมัยกับผู้แต่ง อัศศิริ ธรรมโชติ ได้บันทึกเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ไว้ในวรรณกรรมเรื่องสั้นเรื่อง "คอกำนี...ที่เขากีฬา" (พิมพ์ ธันวาคม 2516) และเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จากเรื่อง "ขุนทอง...เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง" (พิมพ์ กันยายน 2520) และ "เขายังมีชีวิตรอยู่...อย่างน้อยก็ในใจฉัน" (กุมภาพันธ์ 2521) ดังข้อความที่ว่า

ข้าพเจ้าพบว่า อัครศิริ แต่งเรื่องที่มีความผูกพันกับสังคมร่วมสมัย และเรื่องสั้นบางเรื่องก็มีรากฐานมาจากเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในประเทศไทย อาทิเช่นเรื่อง "ดอกไม้...ที่เธอถือมา" ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นเรื่องที่มีผู้อ่านทุกคนจะเห็นได้ทันทีว่าได้รับแรงกระตุ้นมาจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และเรื่อง "ขุนทอง...เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง" ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ เดือนกันยายน 2520 ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐนั้น ก็ได้รับแรงกระตุ้นจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 แต่คงเขียนขึ้นหลัง เหตุการณ์นางพอมสควร คือ ในช่วงที่มีการประกาศเรียกร้องให้ผู้ที่หลบหนีเข้าป่ามากลับมารายงานตัวได้แล้ว

เหตุการณ์ทางการเมืองในช่วง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นั้น เกิดจากการที่นิสิตนักศึกษา ซึ่งมี นายธีรยุทธ บุญมี อดีตเลขาธิการศูนย์นิสิตนักศึกษาเป็นแกนสำคัญ ในการเรียกร้องรัฐธรรมนูญจากรัฐบาลโดยมีการปิดโบสถ์ และแจกใบปลิวคำขวัญรัฐบาล โดยมีจอมพลถนอม กิตติขจรเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ผลจากการกระทำดังกล่าวนี้เอง ทำให้ นายธีรยุทธ บุญมี และพรรคพวกจำนวน 12 คนถูกจับกุมในช่วง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ในข้อหา "มีวสันตขวนาให้มีการชุมนุมทางการเมืองเกินกว่า 5 คน" เป็นเหตุให้ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้ออกแถลงการณ์สนับสนุนผู้ถูกจับกุม และโจมตี การกระทำของรัฐบาลพร้อมทั้งมีการชุมนุมประท้วงของนิสิตนักศึกษาทุกสถาบันให้รัฐบาล ปลดปล่อยผู้ถูกจับกุม และเรียกร้องให้รัฐบาลร่างรัฐธรรมนูญให้เสร็จก่อนเดือนตุลาคม พ.ศ. 2517 ซึ่งในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ขณะรัฐบาลยินยอมตามข้อเสนอของนิสิต นักศึกษาที่มาชุมนุมกันอยู่ก่อนสภารับประชามติ แต่เกิดการเข้าโจมตีกันขึ้น จึงทำให้เกิด การต่อสู้กันอย่างรุนแรงระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลและนิสิตนักศึกษา มีการนำทั้งรถถัง และ เฮลิคอปเตอร์ออกมาปราบปราม ทำให้มีนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนบาดเจ็บล้มตายกันเป็นจำนวนมาก

จากเหตุการณ์ในครั้งนี้ ทำให้ อัครศิริ ธรรมชาติ สะท้อนแนวคิดและความรู้สึกสะท้อนใจออกมาใน "ดอกไม้ที่เธอถือมา" โดยให้ตัวละคร "เธอ" แทนนิสิตนักศึกษา ที่มีเจตนาบริสุทธิ์เพื่อความถูกต้องยุติธรรมของสังคม แต่กลับต้องมาสูญเสียชีวิตอย่างน่าเสียดาย

สำหรับเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เริ่มจากเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2519 จอมพลถนอม กิตติขจร อธิการบดีของมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เดินทางไปตรวจเยี่ยมและพบปะกับนิสิตนักศึกษาและประชาชนในมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งขณะนั้นกำลังมีการนัดรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และได้มีการนัดรวมตัวกันที่หน้าอาคารเรียนของคณะศิลปกรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2519 แต่เหตุการณ์ประท้วงเกี่ยวกับจอมพลถนอม กิตติขจร กลับบานปลายกลายเป็นว่าประชาชนต่อต้านและไม่เห็นด้วยกับการประท้วงของนิสิตนักศึกษาที่มีการแสดงออกในทางหมิ่นพระบรมเดชานุภาพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งเป็นการแสดงออกที่ผิดกฎหมาย แต่ก่อนการจับกุมนั้นได้มีการต่อสู้กันขึ้นระหว่างนิสิตนักศึกษา ประชาชนและตำรวจถึงขั้นใช้อาวุธสงครามเข้าประชิดประหารกันถึงตายและนองเลือดอย่างทารุณ ตลอดคืนของวันที่ 5 ตุลาคม และตลอดวันของวันรุ่งขึ้น ตำรวจจับกุมผู้ต้องหาได้สามพันกว่าคน เหตุการณ์จึงสงบลงได้

อัศศิริ ธรรมโชติ ได้บันทึกเหตุการณ์ทางการเมืองช่วงนี้ในเรื่องสั้นชื่อ "เขายังมีชีวิตอยู่...อย่างน้อยก็ในใจฉัน" และ "ขุนทอง เจ้าจะกลับเมื่อห้าโมง" ถึงแม้ อัศศิริ จะไม่ได้รับวันเดือนปี สถานที่ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน แต่ถ้าผู้อ่านอ่านแล้วนำมาเทียบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลานั้น ก็จะทราบได้ทันทีว่าเป็นเหตุการณ์ในช่วงเวลา 6 ตุลาคม 2519 ที่เห็นได้ชัดเจน ก็คือ ในฉากที่ อัศศิริ บรรยายเกี่ยวกับการกลับมาของอดีตนักการเมืองที่เคยถูกเนรเทศให้ออกนอกประเทศมาแล้ว ทั้งข้อความที่ว่า

รูปอดีตนักการเมืองถูกล้อมรอบสี่เหลี่ยมคางหมู เกือบอยู่บนแผ่นเบลีวั้น ได้ภาพบรรยายข้อความต่อต้านการกลับมา ด้วยถ้อยคำที่เร้าใจมากไปด้วยศัพท์คำพูดอยู่ในยุคประชาธิปไตย เรียกร้องเชิญชวนให้ทุกคนขับไล่อดีตนักการเมืองผู้เคยยิ่งใหญ่ ภายในการรณรงค์นั้นออกไปจากประเทศ...ความไม่ลงรอยของบุคคลในรัฐบาลประจวบผู้บรรเลงเพลงสังหารบทแรกโดยมีสื่อมวลชนบางแห่งบางที่เป็นผู้กระ-

หน้าซ้ำเดิมอย่างสอคล้อง เข้าทานองกลุ่มหลังต่างว เรืองของการต่อต้านการกลับ
มาของอศิกนักการเมืองคูเป็นเรืองเล็กน้อยและทลประเด็นบเสียแล้ว มีเรืองที่
ยิ่งวท่กระทบ ถึงสถาบันและจุดหลังแห่งความเค้นเคืองกระทึงคนส่วนมาก
ในประเทศ

(เธอยังมีชีวิตอยู่...อย่างน้อยก็ในใจฉัน. หน้า 47,49)

ในเรือง "ขุนทอง เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง" นั้น เจตนา นาควัชร
(2530 : 7) ได้แสดงความคิดเห็นว่า อัศศิริ น่าจะเขียนขึ้นโดยได้รับแรงกระตุ้นจาก
เหตุการณ์ทางการเมืองช่วง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 แต่คงเขียนขึ้นหลังเหตุการณ์
นานพอสมควร คือ ในช่วงที่มีการประกาศเรียกร้องให้ทลบทนี้ ซึ่งได้แก่ นิสิตนักศึกษา
และประชาชนที่เข้าป่ามาลัษนารายานทั่วไ้แล้ว โดยที่ อัศศิริ ให้ตัวละคร "ขุนทอง"
เป็นตัวแทนของคนเหล่านั้น จะเห็นได้จากการที่ อัศศิริ บรรยายไว้ใกล้เคียงกับเหตุการณ์
ที่เกิดขึ้นจริงในสมัยนั้น เช่น ในตอนเปิดเรือง อัศศิริ ก็เริ่มต้นถึงการที่รัฐบาลประกาศ
นิรโทษกรรมแก่นิสิตนักศึกษาที่ทลบทนี้เข้าป่าหลังจากที่เกิดเหตุการณ์นองเลือดช่วง
6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ว่า

รำลึกกันมาตั้งแต่ฉันฝันเข้าพรรษา ว่าเจ้าขุนทองมันจะได้กลับมาบ้าน มาเป็นผู้คน
พลเมืองอย่างถูกต้องอย่างเพื่อนบ้านคนอื่นได้ก็ เห็นจะคราวนี้แหละ...แม้ม่เคยนึก
สักนิดว่าเวลาต่อมา มันจะม่ถือคาบเหี้ยวคลุกอยู่กับเลือดและความตายท่อยู่
คามป่าเขาและคงติดกันคาราคาซังทั้งที่ม่เคยเห็นมันจับคาบ นอกจากหนังสือหนังสือหา
ที่มันรักของมัน

(ขุนทอง เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง. หน้า 183, 185)

นอกจากนี้ เจตนา นาควัชร ยังกล่าวว่า ลักษณะเนื้อหาในวรรณกรรม
รวมเรืองสั้นชุด "ขุนทอง...เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง" ของ อัศศิริ ธรรมโชติ ผู้แต่งได้
สะท้อนสภาพความเป็นจริงของสังคมบางแง่มุมไว้ในเรืองสั้นแต่ละเรืองของเขาอย่าง
น่าสนใจ น่าว่าจะเป็นเรืองความขัดแย้งทางการเมือง เรืองของความอยุติธรรมในสังคม

เรื่องของความหลากหลายของคนชนบท เรื่องของชีวิตสังคมในเมืองหลวงและเรื่องโสเภณี ที่จำเป็นต้องขยายตัวเพื่อไปเลี้ยงครอบครัว ซึ่งเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องสั้นเหล่านี้ ส่วนเป็น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และเคยเกิดขึ้น ในสังคมไทยตลอดมา ดังข้อความที่ เจตนา นาควัชร (2530 : 109) วิจารณ์ไว้ว่า

ผู้อ่านเรื่องสั้นชุด "ขุนทอง... เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง" บางคนอาจจะคิดเองว่า อัศศิริ ธรรมโชติ เขียนวรรณกรรมตามแบบแผนของกลุ่มนักประพันธ์ที่เรารู้จักกันในนามว่ากลุ่ม "วรรณกรรมเพื่อชีวิต" ถ้าจะพิจารณากันในแง่เนื้อหาแล้ว เรื่องสั้น ส่วนใหญ่ในชุดนี้มีแนวทางที่เบนไปในทาง "วรรณกรรมเพื่อชีวิต" อยู่ไม่น้อย เรา จะพบเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความยากจนและความขัดแย้งทางการเมืองในหลายเรื่อง เช่น "เธอยังมีชีวิตอยู่... อย่างน้อยก็ในใจฉัน" หรือ "ดอกไม้ที่เธอถือมา" เรื่องที่ เกี่ยวกับความอยู่ดีธรรมในสังคม และความแตกต่างระหว่างคนรวยกับคนจน เช่น ในเรื่อง "เมื่อเย็นเข้าของวันอันร้าย" เรื่องของความหลากหลายของคนชนบทใน "สิ้นแล้วเลิखाบ" เรื่องของสังคมเมืองหลวงใน "ถึงคราวจะหนีไกลจากลา คลองสายนั้น" เรื่องของโสเภณีที่จำเป็นต้องขยายตัวไปเลี้ยงครอบครัวใน "รถไฟ ครึ่งที่ห้า

1.3 ชีวิตประวัติของผู้แต่งที่มีความสัมพันธ์กับวรรณกรรม

การทำวรรณกรรมมีความสัมพันธ์กับชีวิตประวัติของผู้แต่ง เนื่องจากผู้แต่งเป็นผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมขึ้นมาจากอารมณ์ ความรู้สึกสะเทือนใจ ตลอดจนนาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตมาเป็นวัตถุดิบในการเขียนวรรณกรรมของผู้แต่ง โดยที่ผู้แต่งจะถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ลงไปในวรรณกรรม ทั้งจะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม ย่อมทำให้วรรณกรรมนั้นสามารถสะท้อนความคิด หัสนคติ ชีวิต และประสบการณ์ อย่างใดอย่างหนึ่งของผู้แต่งออกมาเช่นกัน

เจตนา นาควัชร ได้แสดงให้เห็นว่า ชีวิตประวัติของผู้แต่งมีความสัมพันธ์กับวรรณกรรมในแง่ที่ว่า หากผู้อ่านจะศึกษาวรรณกรรมให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งแล้ว ก็ ควรที่จะศึกษาชีวิตประวัติของผู้แต่งที่เป็นเจ้าของวรรณกรรมเล่มนั้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน

เรื่องของการวิจารณ์วรรณคดี ผู้วิจารณ์ควรที่จะให้ความสนใจในภูมิหลังของผู้แต่ง ซึ่งได้แก่ พื้นฐานทางครอบครัว การศึกษา ฯลฯ ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถวิจารณ์วรรณกรรมนั้นได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในการวิจารณ์ "เรื่องบทกวีว่าด้วยวรรณคดีวิจารณ์" ของ ม.ล.บุญเหลือ เทพสุวรรณ" เจดนา นาควิธระ ชี้ให้เห็นว่าชีวประวัติของผู้แต่งมีความสัมพันธ์กับวรรณกรรมอย่างไรว่า ถ้าผู้วิจารณ์จะวิจารณ์วรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น ผู้วิจารณ์ควรจะต้องรู้จักชีวประวัติของผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนั้นก่อนที่จะลงมือวิจารณ์ เพราะจะทำให้ผู้วิจารณ์สามารถเทียบเคียงประเพณีในแง่มุมต่างๆ มาวิจารณ์วรรณกรรมได้ลึกซึ้งและกว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าที่จะวิจารณ์เฉพาะส่วนที่เป็นวรรณกรรมอย่างเดียว ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนนี เจดนา นาควิธระ ชี้ให้เห็นก็คืองานวิจารณ์ของ ม.ล.บุญเหลือ ที่เกี่ยวกับคอกามัสคตินั้น ม.ล.บุญเหลือ สามารถวิจารณ์งานของคอกามัสคตินได้อย่างลึกซึ้งยากที่นักวิจารณ์อื่นจะทำได้ ทั้งนี้เพราะ ม.ล.บุญเหลือ มีข้อมูลเกี่ยวกับในเรื่องคอกามัสคติน ซึ่งเป็นพี่สาวของท่านเอง โอกาสดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นยากมากกับนักวิจารณ์คนอื่น ๆ โดย เจดนา นาควิธระ ได้ยกตัวอย่างถึงการที่ ม.ล.บุญเหลือ วิจารณ์คอกามัสคตินในเรื่องที่คอกามัสคตินชอบแต่งวรรณกรรมมีเรื่องลูกเลี้ยงรักแม่เลี้ยง เพราะในชีวิตจริงของคอกามัสคตินก็มีสภาพครอบครัวประกอบด้วยแม่เลี้ยง และลูกเลี้ยงเหมือนกัน ทั้งข้อความที่ว่า

งานวิจารณ์ของ ม.ล.บุญเหลือ ที่เกี่ยวกับคอกามัสคติน เป็นอุทาหรณ์ที่ดีในเรื่องของการได้เปรียบหรือเสียเปรียบ ด้วยเงื่อนไขของข้อมูลด้านชีวประวัติ คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า ม.ล.บุญเหลือ วิจารณ์งานของ "คอกามัสคติน" ได้อย่างลึกซึ้ง ยากที่นักวิจารณ์อื่น ๆ จะทำได้ เพราะท่านมีข้อมูลเกี่ยวกับพี่สาวของท่านเอง ซึ่งนักวิชาการ หรือนักวิจารณ์อื่น ๆ ไม่มี ตัวอย่างเช่น ม.ล.บุญเหลือ ตั้งข้อสังเกตว่าว่า "คอกามัสคติน" ชอบแต่งให้ลูกเลี้ยงรักแม่เลี้ยง ทั้ง 2-3 เรื่อง เพราะคอกามัสคตินมีประสบการณ์เรื่องลูกเลี้ยงรักแม่เลี้ยงในชีวิตจริง

นอกจากนี้ในการวิจารณ์เรื่อง "ว่าด้วยความสำเร็จและความล้มเหลวของ ม.ล.บุญเหลือ เทพสุวรรณ" ควรคู่ไปกับการวิจารณ์วรรณกรรมของท่านเสมอ ๆ โดยก่อนที่จะวิจารณ์วรรณกรรม เจดนา นาควิธระ ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับชีวประวัติของ

ม.ล.บุญเหลือ ไว้ 2 ประการ กล่าวคือ ข้อมูลในคำพื้นฐานของครอบครัว และข้อมูลด้านการศึกษาระดับตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา เพื่อเป็นประโยชน์ทางการศึกษาวรรณกรรมของ ม.ล.บุญเหลือ ทั้งที่ เจตนา นาควัชระ (2530 : 40) กล่าวว่า

เพื่อเป็นการปูพื้นให้แก่ท่านผู้อ่านที่อาจจะไม่รู้จัก ม.ล.บุญเหลือ ข้าพเจ้าจึงใคร่ขออนุญาตให้ข้อมูลเชิงชีวประวัติบางประการที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการศึกษางานด้านการวิจารณ์ของท่าน" ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า ในการวิจารณ์วรรณกรรมนั้น ผู้วิจารณ์ควรจะศึกษาวรรณกรรมควบคู่ไปกับชีวประวัติของผู้แต่ง อันจะทำให้ผู้วิจารณ์เข้าใจงานวรรณกรรมเรื่องนั้นลึกซึ้งขึ้น

ในคำพื้นฐานครอบครัว ม.ล.บุญเหลือ เกิดมาท่ามกลางสมาชิกในครอบครัวที่สนใจในเรื่องศิลปวัฒนธรรม โดยมองเห็นตลอดเวลา จะมีการสนทนาเกี่ยวกับวรรณคดีศิลปะเกือบทุกวัน ทำให้ ม.ล.บุญเหลือ ชื่นชมงานรสนาวรรณคดีไทยมาตั้งแต่เด็ก การสั่งสมประสบการณ์การเรียนรู้ของท่านไม่จำกัดว่าจะต้องศึกษานานโรงเรียน อาจเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองก็ได้ ดังข้อความที่ว่า

อาจารย์บุญเหลือ เกิดมาในครอบครัวที่ฝังจิตฝังใจกับเรื่องของศิลปวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา ในชีวิตประจำวัน ท่านมีโอกาสได้รู้จักศิลปะไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณศิลป์และนาฏศิลป์อย่างลึกซึ้ง ก็เพราะพื้นเพทางบ้านเชื้ออานวย ท่านเกิดมาในตระกูลศิลปิน ท่านจะต้องไปเข้าโรงเรียนเรียนเรื่องศิลปะที่ไหน ท่านรับรู้และเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม ด้วยวิธีการที่เป็นธรรมชาติ การศึกษาของ ม.ล.บุญเหลือ ในคำนี้เป็นการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ (Informal Education) ในความหมายที่ประเสริฐที่สุดของคำนี้ ท่านเองก็สาธิตในข้อได้เปรียบนี้อยู่มาก

ในคำพื้นฐานการศึกษา เนื่องจาก ม.ล.บุญเหลือ ได้ศึกษาระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ กรุงเทพฯ และระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนคอนเวนต์ปิ้ง ซึ่งเป็นโรงเรียนของนักบวชที่เป็นแม่ชีนิายาโรมันคาทอลิก ที่เคร่งครัดในเรื่อง

เพศศึกษา มีผลทำให้ท่านแสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาไว้ในบทความชื่อ "วิชาการธรรมศึกษา...สิ่งที่สอนและวรรณคดีการสอน" ว่าชาวตะวันตกขาดความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตหลายประการที่สำคัญ คือ เรื่องเพศ ซึ่ง เจดนา นาควัชระ ได้วิจารณ์การแสดงทัศนะของ ม.ล.บุญเหลือ ว่าท่านได้รับอิทธิพลทางความคิดในการวิจารณ์แบบชาวตะวันตกซึ่งได้คลุกคลีอยู่เป็นเวลานาน โดยเฉพาะประสบการณ์จากการที่ท่านได้อ่านวรรณกรรมรุ่นพระนางเจ้าวิคตอเรียที่เขียนมาด้วยจริยธรรมอย่างที่ถูกสตรีฟิงอ่านในสมัยนั้น ทำให้ท่านมีความคิดเกี่ยวกับเรื่องเพศค่อนข้างแคบและตายตัวเกินไป ดังข้อความที่ว่า

เราอาจจะเข้าใจท่านได้ดีขึ้น ถ้าได้คำนึงถึงข้อมูลเชิงชีวประวัติ เราอาจจะต้องนำหลักของ "ประชาธิปไตยแห่งการมีกรรมมาก" เข้ามาทาบ ในขณะเดียวกันเราก็ไม่ควรจะลืมว่า ท่านเริ่มรู้จักกับ "ชาวตะวันตก" ในเรื่องราวของแม่ชื่อนางเรียนคอนแวนต์ที่ท่านนับถือ และเขียนสกุติไว้ด้วยความจริงใจในความสำนึกและความล้มเหลว วรรณคดีตะวันตกที่ท่านได้รู้จักในวัยเด็ก ก็คงเป็นวรรณกรรมรุ่นพระนางเจ้าวิคตอเรีย ที่ถูกสตรีฟิงอ่านกันในห้องเรียนฝรั่งเศสสมัยนั้น วัฒนธรรมตะวันตกที่ท่านได้สัมผัสเป็นครั้งแรกนั้น คงจะเขียนมาด้วยจริยธรรมแบบวิคตอเรียที่ถ่ายทอดมาสู่โรงเรียนแบบตะวันตกในดินแดนรันทะเล นั่นคือ พื้นฐานทางความคิดที่ท่านได้รับมาจากบ้านและโรงเรียน

และเนื่องจากพื้นฐานการศึกษาของ ม.ล.บุญเหลือ ที่ได้ศึกษานางเรียนคอนแวนต์ทั้งในประเทศและบิ๊น ซึ่งโรงเรียนที่มีแม่ชีชาวต่างประเทศเป็นผู้สอน ทำให้งานวิจารณ์ของท่านในบางครั้งมีลักษณะที่เป็นฝรั่งเศสอ่านไทย กล่าวคือ มุมมองในการวิจารณ์ของท่านมักจะใช้พื้นฐานวัฒนธรรมตะวันตก มาวิจารณ์วรรณคดี ดังข้อความที่ เจดนา นาควัชระ กล่าวไว้ว่า

ในเรื่องพื้นเพทางการศึกษาที่เป็นทางการนั้น ท่านเล่าเรียนชั้นประถมและมัธยมในโรงเรียนคอนแวนต์ทั้งในประเทศไทยและเกาะบิ๊น ท่านใช้ภาษาอังกฤษได้อย่างดีเยี่ยมมาตั้งแต่เยาว์วัย ในแง่หนึ่งท่านจึงเป็นศิษย์ฝรั่ง...ท่านเป็นเหมือนคนหลาย ๆ

เรื่อง หินเพอของวัฒนธรรมตะวันตก โมลต์การวิจารณ์ของท่านอย่างลึก เลื่องนามได้ บางครั้งท่านวิเคราะห์วรรณคดีรุ่นเก่าของเราในเชิงสังคมวิทยา ในแบบที่อาจจะทำให้ผู้อ่านหัวโบราณเหมาเอาได้ว่า เป็นเรื่องของฝรั่งอ่านไทย

นอกจากนี้ เจตนา นาควัชร ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทความของ ม.ล.บุญเหลือ ที่มักจะมีลักษณะเป็นการวิจารณ์เพื่อการศึกษาหรือเพื่อนักการศึกษาและครู อาจารย์ ก็เพราะเนื่องจาก ม.ล.บุญเหลือ ได้สำเร็จการศึกษาในสาขาศาสตร์ มาทั้งในประเทศไทย และในประเทศตะวันตก ดังข้อความที่ว่า

อาจารย์บุญเหลือ ได้ศึกษาวิชาการทางด้านครุศาสตร์ทั้งในประเทศไทยและประเทศตะวันตก ท่านเป็นนักการศึกษา ทั้งด้วยความสันติและด้วยจิตใจ วรรณคดีวิจารณ์ของท่านจึงมักจะมีลักษณะเป็นการวิจารณ์เพื่อการศึกษา หรือเพื่อนักการศึกษาและครูบาอาจารย์ด้วยกันเอง ผู้อ่านที่เป็นครูโดยเฉพาะครูภาษาไทย จะต้องหาใจว่าเสียตั้งแต่ต้นว่า อาจารย์บุญเหลือ รวมดีเพื่อนครูด้วยกันเองอย่างตรงไปตรงมา เข้าท่านองที่ว่า ยิ่งรักมากก็ยิ่งต้องดีให้แรง

จากตัวอย่างที่ เจตนา นาควัชร วิเคราะห์การวิจารณ์ของ ม.ล.บุญเหลือ ย่อมเป็นเครื่องแสดงว่า การศึกษาวรรณกรรมควรจะศึกษาควบคู่ไปกับการศึกษาชีวประวัติของผู้แต่ง เพราะจะทำให้ผู้อ่านเข้าถึง เรื่องและสำนวนวรรณกรรมนั้นๆ อย่างลึกเจนครบถ้วน และลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2. แนวคิดด้านกลวิธีการวิจารณ์

การที่วรรณกรรมปัจจุบันซึ่งได้แก่ นวนิยายและเรื่องสั้น จะเป็นที่ยอมรับหรือเป็นที่นิยมของผู้่านมากหรือน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งได้แก่ กลวิธีการแต่ง เนื่องจากนวนิยายและเรื่องสั้นนั้นว่าเกิดขึ้นมาจากศิลปะของการเล่าเรื่อง (Narrative Art) ดังนั้นผู้แต่งจึงเป็นต้องแสวงหาวิธีการที่เหมาะสมกับการสร้างสรรค์งานประพันธ์ของตน โดยพยายามหาแนวทางนั้นมียุคค่าและน่าสนใจมากกว่าการบอกเล่า

ธรรมดา ทั้งที่ กุหลาบ มีสัจจะมาส (2522 : 116) ได้กล่าวว่า "กลวิธีในการแต่งวรรณคดีเป็นคุณสมบัติอันสำคัญยิ่ง ในการทำให้เรื่องมีคุณค่าทางวรรณคดี กลวิธีเป็นความสามารถและ เป็นฝีมือของผู้แต่ง"

การที่ผู้อ่านจะสามารถเข้าถึงแก่นแท้ของนวนิยายและ เรื่องสั้น เรื่องใด เรื่องหนึ่งได้อย่างรวดเร็ว นั้น หนทางหนึ่งที่จะช่วยผู้อ่านให้เข้าถึงก็คือ การศึกษาวรรณกรรมจากการวิจารณ์ประกอบ กล่าวคือการวิจารณ์วรรณกรรมนั้นเป็นการช่วยชี้แนะให้ผู้อ่านบทวิจารณ์ได้มองเห็นคุณค่า ข้อดีและข้อบกพร่องของงานประพันธ์ชิ้นนั้นๆ โดยเริ่มต้นจากการพิจารณาลักษณะของบทประพันธ์ แยกแยะส่วนประกอบที่สำคัญต่าง ๆ ของบทประพันธ์นั้น ๆ แล้ววิจารณ์ส่วนที่ไว้วิเคราะห์แต่ละส่วน เพื่อให้ผู้อ่านทราบถึงลักษณะศิลปะและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเหล่านั้น พร้อมทั้งวินิจฉัยคุณค่าของบทประพันธ์นั้น ตามทัศนะของผู้วิจารณ์โดยใช้กฎเกณฑ์หรือทฤษฎีอย่างใดอย่างหนึ่งมาประกอบ แต่สิ่งหนึ่งที่ผู้อ่านจะต้องยอมรับ คือ การวิจารณ์ของนักวิจารณ์ แต่ละคน ย่อมแตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างในด้านความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ตลอดจนการใช้ทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง เป็นเครื่องมือในการวิจารณ์เป็นศาสตร์ที่เชื่อถือได้ดังที่ สายทิพย์ นุกูลกิจ (2523 : 181) ได้กล่าวถึงการวิจารณ์วรรณคดีโดยทั่วไปว่า "ไม่มีใครสามารถกำหนดได้แน่นอนว่าการวิจารณ์แนวใดเหมาะสำหรับวรรณคดีประเภทใด ทั้งนี้เพราะพื้นฐานของการวิจารณ์วรรณคดีเป็นเรื่องของการแสดงความรู้ลึกซึ้งส่วนตัวของผู้วิจารณ์ที่มีต่อวรรณคดีที่ตนได้อ่าน" นั่นเอง

จากการศึกษางานด้านวิจารณ์ของ เจตนา นาควิธระ พบว่า เจตนา นาควิธระ มีกลวิธีในการวิจารณ์ แบ่งได้ 2 ประเด็น กล่าวคือ การวิจารณ์นวนิยาย และการวิจารณ์เรื่องสั้น

2.1 การวิจารณ์นวนิยาย

นวนิยายเป็น เรื่องที่ผู้แต่งสมมติขึ้น โดยอาศัยพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมเป็นพื้นฐานแล้วนำมาปรุงแต่งให้ความสมจริง โดยอาศัยความรู้ ประสบการณ์ และจินตนาการสร้างสรรค์ของผู้แต่ง การประเมินค่าในนวนิยาย เรื่องหนึ่งนั้นเราอาจพิจารณา

ได้จากกลวิธีการแต่งและท่วงทำนองการแต่งว่าดีหรือไม่ เหมาะสมเพียงไร จากการศึกษางานเขียนในด้านการวิจารณ์วรรณคดีของ เจตนา นาควัชระ พบว่า เจตนา นาควัชระ ได้วิจารณ์นวนิยาย 1 เรื่อง ซึ่งได้แก่ คาพิพากษาของ ชาติ กอบจิตติ โดยกล่าวยุติการถึงองค์ประกอบของเรื่อง ซึ่งได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก แนวคิดของเรื่อง รวมทั้งกลวิธีการประพันธ์ และคุณค่าของเรื่อง

2.1.1. องค์ประกอบของเรื่อง

ในการศึกษาองค์ประกอบของนวนิยาย ผู้ศึกษาจะต้องพิจารณารายละเอียดขององค์ประกอบส่วนต่างๆ กล่าวคือ พิจารณาลักษณะและ ศิลปะในการใช้ภาษาของผู้ประพันธ์ พิจารณาลักษณะของรูปแบบ และพิจารณารายละเอียดของเนื้อหา ซึ่งประกอบด้วยเรื่องราว ลักษณะของผู้แต่ง ตัวละคร และฉาก ซึ่งแต่ละส่วนที่กล่าวมานี้ มีความสำคัญและสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง จะขาดส่วนหนึ่งส่วนใดไม่ได้ เพราะการวิจารณ์วรรณคดีจำเป็นต้องวิเคราะห์หรือศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญเหล่านี้ เพื่อให้เห็นถึงข้อดีและข้อบกพร่อง พร้อมทั้งวินิจฉัยคุณค่าของวรรณกรรมชิ้นนั้นๆ อันเป็นเครื่องแสดงความสามารถของผู้แต่งว่ามีความสามารถในการประพันธ์มากน้อยเพียงไร

ในการวิจารณ์นวนิยายเรื่อง คาพิพากษาของ ชาติ กอบจิตติ พบว่า เจตนา นาควัชระ ได้กล่าวยุติการถึงองค์ประกอบของเรื่อง ซึ่งได้แก่ ตัวละคร ฉาก แนวคิดของเรื่องดังนี้คือ

2.1.1.1. โครงเรื่อง

โครงเรื่อง คือ เหตุการณ์ทั้งหลายที่ผู้ประพันธ์กำหนดขึ้นเพื่อให้เรื่องดำเนินไปตั้งแต่ต้นจนจบ โดยที่ดำเนินแล้วโครงเรื่องจะเกิดขึ้นจากองค์ประกอบ 2 อย่างคือ ความต้องการของตัวละครอย่างหนึ่งและอุปสรรคที่ขัดขวางไม่ให้ตัวละครบรรลุความต้องการนั้นอย่างหนึ่ง องค์ประกอบสองอย่างนี้จะทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ตัวละครก็จะหาทางต่อสู้ดิ้นรนจนเกิดเป็นเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้นซ้อนต่อเนื่องกันเป็นเรื่องราวมีคืบคลาน และในตอนปลายของเรื่องเมื่อเรื่องที่ขัดแย้งก็คลี่คลายสู่จุดจบ จะมีลักษณะความขัดแย้งของเหตุการณ์ที่มีเหตุผล มีความต่อเนื่องน่าเชื่อถือจนที่สมบูรณ์มีเหตุการณ์คลี่คลายออกนอกเรื่องโดยนัยจำเป็นที่สำคัญที่สุดก็คือ การแก้ปัญหาต่าง ๆ แล้วมีความสมจริง

ในการวิจารณ์นิยายเรื่อง คาทิพาทษาของ

ชาติ กอบจิตติ นั้น เจตนา นาควัชระ ได้กล่าวถึงผู้แต่ง คือ ชาติ กอบจิตติ ว่าสามารถสร้างโครงเรื่องได้ดีและมีแบบแผนและทั้งที่ กุหลาบ มีลิมะมาส (2522 : 101) กล่าวว่า "โครงเรื่องที่ผู้เขียนจะต้องผูกโครงเรื่องให้มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นลำดับ มีความสมเหตุสมผล เป็นไปตามลำดับความคิด โครงเรื่องที่ผู้อ่านนิยมก็คือ โครงเรื่องที่มีปัญหาหรือความขัดแย้งที่สำคัญเกิดขึ้นกับตัวเอกของเรื่อง เป็นปัญหาหรือความขัดแย้งที่มีความเข้มข้นรุนแรง มีอิทธิพลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือมีผลกระทบอย่างแรงค่อไปถึงชีวิตของตัวเอกของเรื่อง" ซึ่งในเรื่อง "คัทิพาทษา" เจตนา นาควัชระ ได้กล่าวเอาไว้ว่า ชาติ กอบจิตติ ได้สร้างปัญหาและข้อขัดแย้งที่สำคัญให้เกิดตัวละครที่ชื่อพัก ที่ถูกคนในสังคมประณามข่มขู่ด้วยความเข้าใจผิดว่าคันทางสมทรงหญิงสกินดีเป็นแม่เลี้ยง เป็นภรรยาทั้งที่มันเป็นความจริง จนทำให้พักรู้สึกเก็บกดและซึมเศร้า และหาทางระบายออกด้วยการดื่มสุราจนติดเป็นนิสัย ทำให้พักต้องตายอย่างน่าเวทนา ดังข้อความที่ว่า

การวางโครงสร้างของเรื่องนั้นทำได้อย่างมีแบบแผนโดยแบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ 'นำเรื่อง' 'ในร่างแห' และ 'สู่อิสระ' นั้นเป็นปริศนา และเต็มไปด้วยความหมายซ่อนเร้น อีกรูปภาพที่เราได้เห็นก็คือความตาย และทางที่นำไปสู่ความตายนั้นก็คือ ทางแห่งเมรัย ชาติผูกเรื่องได้อย่างมีแบบแผน... เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตอนต้นจะเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ในตอนท้ายเรื่องอย่างมีเอกภาพ

(ทางไปสู่วิเคราะห์เหตุการณ์วิจารณ์. หน้า 80)

2.1.1.2. ตัวละคร

ตัวละคร คือ ผู้รับบทบาท แสดงพฤติกรรมตามเหตุการณ์ในเรื่องหรือผู้ที่ได้รับผลจากเหตุการณ์ที่กำหนดขึ้นตามโครงเรื่องที่กำหนดไว้ ตัวละครที่ดีต้องถอดแบบของชีวิตออกมาได้อย่างแนบเนียน โดยให้มีบทบาทและพฤติกรรมเหมือนผู้คนในสังคมจริง ๆ

นวนิยายและเรื่องสั้นจำเป็นต้องมีตัวละคร ซึ่งผู้แต่งสมมติขึ้นโดยกำหนดให้มีรายละเอียดให้สอดคล้องกับโครงเรื่องและเนื้อเรื่องที่แต่ง

ขึ้น ผู้เขียนจะต้องกำหนดลักษณะรูปร่าง หน้าตา อายุ อุบิสัย ความคิดอ่าน การศึกษา ประสบการณ์ รวมทั้งชื่อและลักษณะครอบครัว หรือสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ การบอกลักษณะ ตัวละครผู้แต่งอาจจะไม่บอกตรง ๆ ซึ่งทั้งนี้ผู้อ่านจะจับลักษณะนิสัยได้จากบทสนทนาของ ตัวละครนั้น หรืออาจจะดูได้จากบทบรรยาย หรือการพรรณนาของผู้แต่งได้

ในการวิจารณ์คำพิพากษาของ ชาคี กอบจิตติ นั้น เจตนา นาควัชระ ได้กล่าวถึงตัวละครในเรื่องนี้ (ซึ่งได้แก่นางสมทรง) ไว้ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกในเรื่องบทบาท และพฤติกรรมของตัวละครที่มีผลต่อการดำเนินเรื่อง ส่วนประเด็นที่สองในเรื่องความสมจริงของตัวละคร กล่าวคือ ชาคี กอบจิตติ ได้สร้าง ตัวละครที่ชื่อ นางสมทรง มาให้บทบาทและพฤติกรรมที่ช่วยให้เรื่องสามารถดำเนินไป อย่างมีเอกภาพตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเป็นตัวละครที่ทำให้ตัวละครที่ชื่อพิทังต้องประสบกับ ปัญหาตั้งแต่เริ่มเรื่อง และพฤติกรรมของนางยังส่งผลทำให้พิทังต้องตายในตอนจบ แต่การที่ ชาคี กอบจิตติ สร้างตัวละครตัวนี้ขึ้นมาให้มีลักษณะที่วิกลจริต แต่มีพฤติกรรมค่อนข้างที่จะ ไร้นางอนาจารนั้น อาจทำให้ตัวละครมีลักษณะที่สมจริงก็เป็นได้ ดังข้อความที่ว่า

เพราะพฤติกรรมของสมทรงหญิงบ้าकुออกจะหมิ่นเหม่อยู่น้อย จะเอาเรื่อง ความวิกลจริตมาแก้ก็คงพูดได้ไม่เต็มปาก เพราะถึงบ้าแต่ก็บ้า! แม้ว่าเราได้อ่าน เรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ เราจะเห็นเอกภาพของเรื่องได้เป็นอย่างดี และ เรื่องของ นางสมทรงก็เป็นส่วนหนึ่งของเอกภาพนี้ ความรับผิดชอบของพิทังที่ก่อ โยธของพ่อ เป็นสิ่งที่คัดค้านอีกลักษณะหนึ่งที่เราน่าจะเรียกว่า เป็นเครื่อง เสริมความเป็น "นักบุญ" ของเขา แม้ว่าผู้อ่านบางคนอาจจะตั้งข้อสงสัยในเรื่องความสมจริงของ ตัวละครตัวนี้อยู่บ้าง

(ทางใบสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์. หน้า 79-80)

นอกจากนี้ เจตนา นาควัชระ ยังให้เห็นข้อบกพร่อง ของ ชาคี กอบจิตติ ที่เน้นการบรรยายถึงพฤติกรรมของตัวละคร ชั่วๆ ชากว ย่อมส่งผล ให้ผู้อ่านเบื่อหน่าย และ เป็นการยึดเยื้อคณาพของตัวละครให้แก่ผู้อ่านจนเกินในข้อ ความที่ว่า

ความเข้มข้นมีค่าอยู่ที่การบรรยายอย่างเกี่ยวกันซ้ำๆ หรือให้ตัวละครหาพฤติกรรมซ้ำๆ กันบ่อยครั้งเกินไป เรื่องอาการอาเจียนของคนเมานั้น จะบรรยายอย่างไร ก็น่าจะดูซ้ำซากน่าเบื่อ จนกระทั่งพิศอาเจียนมาเป็นโรคนั้นแหละ ผู้อ่านจึงรู้สึกว่ามันคือเรื่องซ้ำซากน่าเบื่อ

(วิจารณ์ "คำพิพากษา" ของ ชาคี กอบจิตติ. หน้า 83)

2.1.1.3. ฉาก

ฉาก คือ สถานที่บรรยายหรือสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ที่ตัวละครใช้แสดงนาฏการหรือปรากฏอยู่ในสถานการณ์นั้น ฉากมีความสำคัญต่อเรื่องในแง่ที่ ทำให้ผู้อ่านมองเห็นตัวละครได้ดียิ่งขึ้น เกิดอารมณ์หรือบทบาทต่อนาฏการที่ปรากฏการสร้าง ฉากให้เกิดผลดังกล่าวจึงต้อง เลือกฉากหรือบรรยายให้เข้ากับท้องเรื่อง

เจตนา นาควิธระ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการที่ผู้แต่งนวนิยายเรื่อง คำพิพากษาของ ชาคี กอบจิตติว่า ในการบรรยายฉากผู้แต่งความตั้งใจงานการนำเสนอการเข้ามาเขียนนวนิยายเรื่องนี้ได้อย่างเต็มที่ และก็เขียนบรรยายฉากแต่ละฉากได้อย่างละเอียดละออ โดยเฉพาะฉากที่หักมุมซ่อนความมืดมน ในอรรถรสแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้ว่า การที่ผู้แต่งตั้งใจที่จะนำให้เรื่องนี้มีข้อบกพร่องใดๆ เลย ทำให้ผู้แต่งพยายามบรรยายฉากต่าง ๆ อย่างพิถีพิถัน บางครั้งการบรรยายข้อความทำให้ไม่เข้ากับบริบท ซึ่ง เจตนา นาควิธระ ชี้ให้เห็นว่า บางครั้งการบรรยายข้อความก็น่าจะเป็นข้อข้อความที่ว่า

ในฉากที่หักมุมซ่อนความมืด ผู้บรรยายภาพได้อย่างดีมาก ผู้อ่านย่อมได้รับรู้ อยู่แล้ว โดยผู้แต่งน่าจะจะต้องบอกกล่าวไว้อีกในตอนต่อมามีว่า "หลังการโดน คักซ่อนในคืนนั้นแล้ว..." ข้าพเจ้าเข้าใจดีว่า ผู้ประพันธ์เป็นนักเขียนที่ตั้งใจจะเขียนให้สนุกมีมือ ไม่สนุกเอาเท่ากันแบบนักเขียนประเภทตอนต่อตอนบางคน แต่ ความละเอียดลออของงานนี้น่าจะเป็นต้องคำนึงเอาให้เข้ากับบทมาก

2.1.1.4. แนวคิดของเรื่อง

แนวคิดของเรื่อง เป็นสาระ หรือสิ่งที่จะผู้ประพันธ์
 หยั่งเห็น เชื่อถือหรือยึดถือและประสงค์จะสื่อสารไปยังคนอ่าน นวนิยายทุกเรื่องย่อมเสนอ
 แนวคิดสำคัญอย่างหนึ่งเสมอ แต่ผู้อ่านจะต้องอ่านนวนิยายเรื่องนั้นจนจบก่อน แล้วประมวล
 สรุปความคิคนั้นออกมาให้ได้ส่วนใหญ่ แนวคิดสำคัญจะปรากฏในลักษณะที่เป็นหัวข้อสรุปของ
 เรื่อง

เจตนา นาควิธระ ได้กล่าวถึงเรื่องแนวคิดไว้
 ในการวิจารณ์ว่า แนวคิดย่อมมีความสัมพันธ์กับชื่อเรื่อง เพราะว่าชื่อเรื่องบางเรื่องอาจสื่อ
 ถึงแนวคิดที่ผู้แต่งต้องการสื่อมายังผู้อ่านได้ นอกจากนั้น ยังได้วิเคราะห์ถึงแนวคิดใน
 วรรณกรรมที่ท้าววิจารณ์ พร้อมทั้งเปรียบเทียบแนวคิดของวรรณกรรมไทย กับวรรณกรรม
 ตะวันตกที่มีลักษณะแนวคิดคล้ายคลึงกัน ทำให้การแสดงทัศนะในเรื่องแนวคิดของท่าน
 กว้างขวาง และลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในเรื่อง "คำพิพากษา" ของ ซาคี กอบังคตินั้น ผู้แต่งเจตนา
 จะสื่อความคิดของคนออกมาตั้งแต่ชื่อเรื่องว่า "คำพิพากษา" แล้ว เพราะผู้แต่งมีแนวคิดที่
 ต้องการจะแสดงให้เห็นว่า คนเราแต่ละคนนั้นย่อมมีอำนาจต่อรองอันใด สิ่งแวดล้อม
 เป็นตัวกำหนดชีวิตของเขา ถึงแม้ว่าบางครั้งเราจะมีคำถามที่สังคมกล่าวหาเราก็ตาม
 ดังข้อความที่ว่า "ปรัชญาอันเป็นแก่นของเรื่องคำพิพากษานี้ มุ่งที่จะชี้ให้เห็นว่า ปึงเจ-
 บุคคลนั้นมียอำนาจต่อรองอันใด สิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดชีวิตของเขา...นวนิยายเรื่อง
 คำพิพากษาผ่านเลเยระดับของปรัชญาการเมืองไปสู่ปรัชญาเสียแล้ว"

(ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์. หน้า 76,79)

ในเรื่องเดียวกันนี้ เจตนา นาควิธระ ยังได้นำ
 แนวคิดจากเรื่อง "คำพิพากษา" มาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมของฝรั่งเศสเรื่อง คนนอก
 (L'Etranger) ของอัลแบร์ กามูส์ (Albert Camus) ซึ่งมีแนวคิดคล้ายคลึงกันตรงที่
 ตัวละครเอกในเรื่องที่ต่างก็ถูกสังคมและบุคคลภายนอก "พิพากษา" ให้กลายเป็น "คนนอก"
 ของสังคม จนทำให้ต้องตายในที่สุด เพียงแต่ในเรื่องคนนอกของ อัลแบร์ กามูส์ นั้น ตัว
 ละครที่ชื่อ Meursault ยังมีทางออกโดยการแสดงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของคนก่อน
 ตาย ในขณะที่ตัวละครชื่อ ฟาในคำพิพากษา ต้องจบชีวิตลงอย่างน่าเวทนา ดังข้อความที่ว่า

ถ้าจะพูดด้วยภาษาวรรณกรรมตะวันตกที่รู้จักแพร่หลาย เราก็คงจะต้องกล่าวว่าถ้า หัก เป็น "คนนอก" ก็สมแล้วที่เขาจะเป็น "คนนอก" เพราะ "คนใน" นั้นแม้จะมี เป็นจำนวนมาก แต่ก็พอมะอยู่ในศิลปะอันสูงส่ง มีอะไรบางอย่างที่ทำให้เราอด คิดถึงวรรณกรรมเรื่อง คนนอก ของนักประพันธ์ฝรั่งเศส อัลแบร์ต์ กามูส์ (Albert Camus) ไม่ได้ เรื่องของกามูส์เป็นเรื่องของคนที่ถูก "คำพิพากษา" จากสังคมที่เขาคิด เป็นฐานแห่งกระบวนการยุติธรรม แต่ถ้านำเอา คนนอก (L'Étranger) ของ กามูส์ มาเปรียบกับ "คำพิพากษา" ของ ซาคี กอบจิตติแล้ว เราก็คงจะต้องกล่าวว่า กามูส์ยังอยู่ห่างจากวันสุดท้ายของโลกมากนัก

(ทางไปสู่วรรณกรรมแห่งการวิจารณ์. หน้า 78)

จากลักษณะการวิจารณ์แนวคิดดังกล่าวของ เจตนา นาควิธระ ย่อมแสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารถอันกว้างขวางของ เจตนา นาควิธระ ที่นำเอาวรรณกรรมทั้งของไทยและตะวันตกมาเปรียบเทียบกัน ซึ่งทำให้ผู้อ่าน ได้รับความรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณคดีกว้างขวางขึ้น และทำให้เห็นลักษณะการวิจารณ์ เฉพาะตัวของ เจตนา นาควิธระ ได้เด่นชัดยิ่งขึ้น

2.1.2 กลวิธีการประพันธ์

กลวิธีการประพันธ์ เป็นคุณสมบัติสำคัญอย่างหนึ่งในการหาหัว- นิยายแต่ละเรื่องมีคุณค่าในทางวรรณคดี กลวิธีเป็นความสามารถและมีมือของผู้แต่งกลวิธี การประพันธ์มีหลายแบบ แต่ที่นิยมใช้ในวรรณคดีทั่วไป ได้แก่ กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง และกลวิธีเกี่ยวกับการสร้างตัวละครในเรื่อง

เจตนา นาควิธระได้กล่าวถึง เรื่องกลวิธีการประพันธ์ใน นวนิยายไว้ในประเด็นที่เกี่ยวกับกลวิธี เกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง โดยได้กล่าวถึงเรื่อง "คำพิพากษา" ของ ซาคี กอบจิตติ ว่า ผู้แต่งได้ใช้กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่องโดยให้ตัวละครที่ ชื่อหัก เป็นผู้เล่าด้วยวิธีการเสียดสีในรูปของความคิดที่ประหลาดไปถึงบุคคลและเหตุการณ์ ต่างๆ ที่ตนประสบมาซึ่งผู้แต่งคือ ซาคี กอบจิตติ ทำให้ได้และมีความคิดที่พัฒนาจนถึงขั้นที่ ทำให้ตัวละครขบคิดประเด็นปัญหาและได้แก่งคนเองอยู่ในใจ ลักษณะเช่นนี้เราเรียกว่า

"บทสนทนาด้วยตัวคนเดียว" ซึ่งนักประพันธ์ไทยยังไม่ค่อยมีใครนำกลวิธีเขียนแบบนี้มาใช้งาน
ของคน ดังข้อความที่ว่า

เมื่อกล่าวถึงกลวิธีการประพันธ์แล้วอาจจะต้องพูดถึงการใช้เทคนิคการเขียนแบบ
"กระแสนึก" (Stream of Consciousness) ในการเล่าเรื่อง ซาคิ ใช้
เทคนิคนี้ได้อย่างแนบเนียน และเขาอาจจะพัฒนาเทคนิคนี้ไปไกลเกินกว่านักประ-
พันธ์บางคนเสียด้วยซ้ำ เทคนิคที่ใช้นี้มีอยู่ว่าเขาเรียกว่า "การพูดเดี่ยวกับ
ตัวเอง" (ศัพท์เดิมเป็นภาษาฝรั่งเศส เรียกว่า Monologue Interieur)
ซึ่งก็เข้าหาตนเองราวกับตัวเอง ซึ่งกลวิธีก็รู้จักที่อยู่แล้ว แต่ซาคิเข้าใจที่จะขยาย
"การพูดเดี่ยวกับตัวเอง" ออกไปจนถึงขั้นเป็น "บทสนทนาด้วยตัวคนเดียว"
(ถ้าจะแปลศัพท์ฝรั่งเศสเดิมให้มีความตรงกันก็คงจะต้องเรียกว่าเป็น "Dialogue
Interieur" ซึ่งเป็นคำที่ยังไม่มีใครใช้กัน) คือเป็นการที่ตัวละครคิดขบประ-
เด็นกับตัวเองเป็นสองทาง โต้เถียงกับตัวเองอยู่ภายใน แล้วจึงตัดสินใจหาสิ่งใด
สิ่งหนึ่งลงใจ

(ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์. 2530 : 85-86)

2.1.6 คุณค่าของเรื่อง

เจตนา นาควิริยะ (2530 : 90-91) ได้หยิบยกเรื่องการ
ประเมินคุณค่าของวรรณกรรมขึ้นมากล่าวถึงในการวิจารณ์วรรณคดีด้วย เพราะนวนิยาย
เรื่องคำพิพากษา ของ ซาคิ กอบจิตติ มีคุณค่าอยู่ที่การกระตุ้นเตือนให้เกิดความสำนึก
ในเรื่องศีลธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งคือ ซาคิ กอบจิตติ มีความรับผิดชอบต่อ
สังคม ซึ่งต่างไปจากนักเขียนวรรณกรรมร่วมสมัยคนอื่น ๆ และในขณะเดียวกัน เจตนา
นาควิริยะ ก็ได้วิจารณ์วิธีการนำเสนอสิ่งที่เป็นคุณค่าของผู้แต่งด้วยว่า การที่จะกระตุ้น
เตือนให้เกิดความสำนึกในเรื่องศีลธรรมเป็นสิ่งที่ดี แต่ผู้แต่งก็ควรที่จะหาในลักษณะที่
พอเหมาะพอที เพราะถ้านำเสนอในลักษณะที่รุนแรงเกินไปก็อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จ
ตามที่ผู้แต่งตั้งใจไว้ก็ได้ ดังข้อความที่ว่า

เรื่องคำพิพากษา อาจจะเป็นเรื่องที่แหวกแนวออกไปจากวรรณกรรมร่วมสมัย ส่วนใหญ่ของไทย เป็นเรื่องที่ผู้แต่งจะโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม อาจช่วยหาหน้ำที่ ดุกระชากนวนิยายร่วมสมัยให้หลุดพ้นจากปลัก "น้ำเน่า" ซึ่งที่มิได้กล่าวหาว่า เขียนเอาไว... เราควรจะขอบคุณ ชวติ กอบจิตติ ที่กล้าอาสาเข้ามารับบทบาท ของนักเขียนที่พยายามแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม และก็เป็นที่น่าทึ่งว่า การ กระตุ้นคนให้เกิดความสำนึกในเรื่องของศีลธรรมนั้น อาจจะทำได้ด้วยการวาท ภาพของโลกที่ขาดศีลธรรม แต่ผลสำเร็จอยู่ที่ความเหมาะสมพอดี...แต่เรา นิเสธว่าได้ว่าผู้เขียนให้สิ่งที่ เป็นข้อชวนคิดไว้มากมายและ เราคงจะต้องให้ "คำพิพากษา" สถานเบาไว้แก่นวนิยายเรื่องนี้ การปลุกคนให้ตื่นนั้น ทำได้หลาย วิธีและก็นั่นเองเสมอว่า วิธีที่แรงที่สุดจะให้ได้ผลดีที่สุด

2.2 การวิจารณ์เรื่องสั้น

เรื่องสั้นเป็นผลงานทางวรรณศิลป์ ที่ผู้ประพันธ์สร้างขึ้นมาจากอารมณ์ ความรู้สึก และประสบการณ์ในชีวิตของผู้แต่ง โดยอาศัยศิลปะในการประพันธ์ช่วยให้ เรื่อง น่าอ่านและน่าสนใจยิ่งขึ้น ดังนั้น การที่เรื่องสั้นแต่ละ เรื่องจะได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่า หรือน่าสนใจเพียงไรย่อมขึ้นอยู่กับศิลปะการประพันธ์เป็นสำคัญ

ในการวิจารณ์เรื่องสั้นแต่ละเรื่องนั้น ธวัช บุณยเทพ (2527 : 105-110) กล่าวถึง หลักเกณฑ์ในการวิจารณ์เรื่องสั้นว่า "ผู้วิจารณ์ต้องวิเคราะห์แยกแยะ พิจารณาเรื่องสั้นที่จะศึกษาวิจารณ์อย่างทุกแง่ทุกมุม แล้วเขียนยกขึ้นมาวิจารณ์ แสดงความ คิดเห็นของผู้วิจารณ์อย่างให้ความเป็นธรรม"

จากการศึกษางานเขียนของ เจตนา นาควัชร พบว่า มีการนำเอา วรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นมาวิจารณ์อยู่ 2 เรื่อง ได้แก่ รวมเรื่องสั้นชุด ราษฎร ทางเครื่อง ของ อาจันต์ บัณฑิตพงศ์ และรวมเรื่องสั้นชุดขุนทอง เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง ของ อัครศิริ ธรรมโชติ โดยมีการเกริ่นนำเรื่อง เป็นการแนะนำหนังสือ และผู้แต่งก่อนที่จะ วิจารณ์รายละเอียดขององค์ประกอบของเรื่องสั้นอันได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร แนวคิดของเรื่อง นอกจากนี้ยังได้วิจารณ์ลัทธิการประพันธ์โดยพิจารณาเกี่ยวกับกลวิธีการ คำเนิ่นเรื่อง และสำนวนภาษา

2.2.1 การเกริ่นนำเรื่อง

การเกริ่นนำเรื่องเป็นส่วนแรกของผู้วิจารณ์ที่ต้องการที่จะบอกกล่าวเรื่องราวของวรรณกรรมเล่มนั้นๆ เพื่อให้รายละเอียดเกี่ยวกับหนังสือ เช่น ลักษณะเนื้อเรื่องพล็อต เซตวันเดือนปีที่ตั้ง หรือการแนะนำตัวผู้แต่ง เพื่อช่วยให้ผู้อ่านได้รู้จักวรรณกรรมเล่มนั้นเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะวิจารณ์เรื่องนั้นต่อไป

ในการวิจารณ์รวมเรื่องสั้นชุด ราษฎรทางเครื่อง ของ อาจันต์ ปัญพรรค์ นั้น เจตนา นาควิธระ ได้มีการเกริ่นนำเรื่อง โดยกล่าวถึงความสามารถของผู้แต่ง คือ อาจันต์ ปัญพรรค์ ว่าเป็นนักเขียนที่ได้รับความนิยมมาเป็นเวลานาน เพราะเรื่องสั้นของเขาแสดงให้เห็นว่ามีคุณค่าทางที่เป็นศิลปะ เป็นที่น่าประทับใจของผู้อ่านจนได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ดังข้อความที่ว่า

อาจันต์ ปัญพรรค์ เป็นนักเขียนเรื่องสั้นที่ได้รับความนิยมต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานาน อาจจะเรียกได้ว่าเขาเป็นราชาแห่งเรื่องสั้นของไทยก็ได้ คงจะไม่มีใครที่จะปฏิเสธได้ว่าเรื่องสั้นของเขาสนุก อ่านแล้วคิดอยากอ่านอีก และอาจันต์ก็สามารถที่จะเขียนเรื่องออกมาได้เรื่อยๆ ดูราวกับว่าแรงคลาญของเขาไม่มีวันที่จะเหือดหายไป...ราษฎรทางเครื่อง ของ อาจันต์ ปัญพรรค์ อาจจะช่วยเตือนสติผู้อ่านร่วมสมัยได้ว่า วรรณกรรมเป็นงานศิลปะ ไม่ใช่เป็นวิชาการทางสังคมศาสตร์หรือลัทธิทางความคิดที่มุ่งแต่จะแก้ปัญหของสังคมแต่เพียงอย่างเดียว

ส่วนในการวิจารณ์รวมเรื่องสั้นชุด "ขุนทอง...เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง" ของ อัครศิริ ธรรมโชติ นั้น เจตนา นาควิธระ ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับวาระการตีพิมพ์ของเรื่องสั้นแต่ละเรื่องทั้งหมดรวมอยู่ในเรื่องสั้นชุดนี้ พร้อมกับแนะนำว่า เป็นหนังสือที่ได้รับรางวัล SEA-WRITE ประจำปี ค.ศ. 1981 เพื่อชี้ให้เห็นว่า เนื้อหาโดยรวมเรื่องสั้นชุดนี้มีลักษณะสะท้อนเหตุการณ์บ้านเมืองและสังคมร่วมสมัย จึงจำเป็นที่ผู้อ่านจะต้องเข้าใจในรายละเอียดก่อน ดังข้อความที่ว่า

เรื่องสั้นรวมเล่มชื่อ ขุนทอง...เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง ของ อัครศิร ธรรมชาติเป็นรวมเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัล SEA-WRITE ประจำปี ค.ศ. 1981 เรื่องสั้นที่ตีพิมพ์รวมเล่มอยู่ในชุดนี้ทั้งหมด 13 เรื่อง เรื่องสุดท้ายมีชื่อว่า "ขุนทอง...เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง" ซึ่งผู้แต่งได้ใช้เป็นชื่อของหนังสือรวมเรื่องสั้นชุดนี้ด้วย หนังสือชุดนี้ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2521 (ข้าพเจ้า จะอ้างถึงฉบับตีพิมพ์ครั้งแรกในบทความนี้) เรื่องที่เก่าที่สุดในชุดนี้คือ "คอกาน้ำที่เธอถือมา" ตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสาร นิสิตนักศึกษาเมื่อเดือนธันวาคม 2516 เรื่องที่ตีพิมพ์ล่าสุด คือ "เข้าวันคันกุ่มพิน" พิมพ์ครั้งแรกใน นิตยสาร หม่นสวาท เดือนมิถุนายน 2521 ที่ข้าพเจ้าได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการตีพิมพ์ครั้งแรกของแต่ละเรื่องมาดังนี้ ก็ใช้แค่เพียงประสงค์จะแนะนำว่า ในการวิจารณ์นั้น เราควรจะต้องให้ความสนใจว่า วรรณกรรมเรื่องใดถือกำเนิดขึ้นมาเมื่อใด ซึ่งอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาวรรณกรรมเชิงประวัติ แต่อันที่จริงแล้วข้าพเจ้ามีเหตุจูงใจอย่างอื่น เมื่อได้อ่านเรื่องสั้นชุดนี้ของ อัครศิร ธรรมชาติ แล้ว ข้าพเจ้าพบว่า อัครศิร แต่งเรื่องที่มีความผูกพันกับสังคมร่วมสมัย และเรื่องสั้นบางเรื่องก็มีรากฐานมาจากเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในประเทศไทย อาทิเช่นเรื่อง "คอกาน้ำ...ที่เธอถือมา" ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นเรื่องที่มีผู้อ่านทุกคนจะเห็นได้ทันทีว่า ได้แรงกระตุ้นมาจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเรื่อง "ขุนทอง...เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง" ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรก เดือนกันยายน 2520 ในหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ นั้น ก็ได้รับแรงกระตุ้นจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2518 แต่คงเขียนขึ้นหลังจากเหตุการณ์นองเลือด คือ ในช่วงที่มีการประกาศเรียกร้องให้ผู้ทาสอบผิดเข้าป่ามาลาถนารายงานตัวได้แล้ว

2.2.2 องค์ประกอบของเรื่อง

การที่วรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะได้รับการประเมินค่าว่าดีหรือแย่อย่างไร มีคุณค่าและน่าสนใจเพียงไรนั้น ผู้วิจารณ์จะต้องวิเคราะห์ แยกส่วนประกอบที่สำคัญต่างๆ ของวรรณกรรมนั้นแล้ว ถึงจะวิจารณ์ส่วนที่ได้วิเคราะห์แต่ละส่วนนั้น เพื่อให้ผู้อ่านทราบถึงลักษณะ ศิลปะ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเหล่านั้น ซึ่งถ้าองค์ประกอบของเรื่อง ซึ่งได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร แนวคิด ฉาก และบทสนทนา มีความสัมพันธ์เหมาะสมกลมกลืนกันดี วรรณกรรมเรื่องนั้นก็นับได้ว่ามีคุณค่าและน่าสนใจ

ในการวิจารณ์ "รวมเรื่องสั้นชุดร่ายรำทางเครื่อง ของอาจินต์ บัญพรค์" และ "ขุนทอง เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง ของ อัศศิริ ธรรมโชติ" นั้น เจตนา นาควัชร ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของเรื่อง ซึ่งได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร และแนวคิด ของเรื่อง ดังนี้

2.2.2.1 โครงเรื่อง

ในการวิจารณ์รวมเรื่องสั้นชุดร่ายรำทางเครื่องของ อาจินต์ บัญพรค์ ในด้านโครงเรื่องนั้น เจตนา นาควัชร (2530 :97-98) ชี้ให้เห็นว่า อาจินต์ บัญพรค์เป็นผู้ที่มีความสามารถในการสร้างแบบขัดแย้งไว้ในเรื่องลักษณะที่เรียกว่า "ศรีธนญชัยนิยม" กล่าวคือ ผู้แต่งก็จะสร้างแบบปัญหาให้เกิดขึ้นในตอนต้นเรื่อง และในตอนจบ ของเรื่อง ผู้แต่งก็จะให้ตัวละครในเรื่องสามารถแก้ปัญหาที่ผู้แต่งผูกไว้ด้วยความเฉลียวฉลาด และปฏิภาณไหวพริบอันเฉียบคมของตัวละครด้วยวิธีการที่น่าสนใจ เช่นนี้ทำให้ผู้อ่านต้องคอย ติดตามอ่านอย่างต่อเนื่องโดย เจตนา นาควัชร ได้ยกตัวอย่างเรื่องสั้นที่อยู่ในรวมเรื่องสั้น ชุดนี้ เรื่อง "เจ้ามือหอย ก.ช." และ "อาจารย์บัวหอย" ที่มีลักษณะโครงเรื่องคล้ายคลึงกัน มาอธิบายประกอบ ดังข้อความที่ว่า

ถ้าจะพิจารณากันในแง่ความสามารถในการประพันธ์แล้ว เราคงจะต้องชื่นชมใน ความจัดเจนของผู้แต่งที่จะหาทางออกแปลกๆ ได้เสมอ อาจินต์แต่งเรื่องโดยใช้ ความจัด เจนต่อโลกในรูปที่คนไทยเรารู้จักกันดี ซึ่งข้าพเจ้าอยากจะเรียกว่าเป็น แบบของ "ศรีธนญชัยนิยม" คือขมวดเบ็ดปริศนาไว้ให้แก้ และผู้แต่งก็แสดงวิธีแก้ด้วยการให้ ตัวละครแสดงความเฉลียวฉลาด และปฏิภาณอันเฉียบคม ยกตัวอย่าง เรื่อง "เจ้ามือหอย ก.ช." หลานสามารถจะลูบคมไม้เลงใหญ่คือลุงผู้เป็นเจ้ามือหอย ก.ช. ได้ด้วยการแอบใบเหม่ ห.ทหาร แล้วก็ได้เงินมาถึง 30 บาท จากนั้น ลุงอาจหาความดีด้วยการออกหาหยื่อช่วยให้คนเหิงถูกกับเขาสักครั้ง หลานก็ลูบคม ลุงในด้านความดีต่อคนอื่นขึ้นหนึ่งด้วยการแอบเอาเงิน 30 บาท หั้นเหิงหอยได้มานั้น "สอดเข้าไว้ใต้เสื้อที่บุรอง เก้าอี้ของลุงโดยที่ลุงไม่เห็น นั่นคือศรีธนญชัยที่ได้ผ่านการ ศึกษาของโลกสมัยใหม่มาแล้ว ในเรื่อง "อาจารย์บัวหอย" ก็เช่นกัน อาจารย์ผู้

วิเศษหาทางออกที่แสงให้เห็นถึงความฉลาดเฉียบแหลม คือ ให้สิ่งที่มีวันจะผิดพลาดได้ เพราะรูปภาคนาฬิกามองกลมล้อมรอบนั้น เป็นแหล่งที่มาของเลขฝรั่ง คือ เลขอารบิก (ไม่ใช่เลขโรมันซึ่งผู้เขียนบอกไว้) ได้ทุกตัวตั้งแต่ 1 จน 0 นั่นคือ ศรีธนชัยยุคใหม่ที่คงตัวอยู่เหนือความรุ่งโรจน์และบาปบุญของคนทั่วไป

2.2.1.2 ตัวละคร

เจตนา นาควัชร ได้กล่าวถึงตัวละครในรวมเรื่องสั้นชุดธาราทรทางเครื่อง ของ อาจันท์ ปุณฺณพรรค์ ใน 2 ประเด็น ได้แก่วิธีสร้างตัวละคร และลักษณะของตัวละคร

ในด้านวิธีการสร้างตัวละคร เจตนา นาควัชรได้กล่าวถึง อาจันท์ ปุณฺณพรรค์ ว่ามีความสามารถที่จะสร้างตัวละครจากชีวิตของคนในสังคมไทยให้มีความหลากหลาย และแต่ละชีวิตจะมีลักษณะเด่น และมีลักษณะประจำตัวที่ทำให้พฤติกรรมของเขาแตกต่างไปจากคนอื่น โดย เจตนา นาควัชร ได้ยกตัวอย่างจากเรื่องที่ว่า วิถีการประกอบให้เห็นจริง

ส่วนในด้านลักษณะของตัวละคร เจตนา นาควัชรได้ชี้ให้เห็นว่าตัวละครที่ อาจันท์ ปุณฺณพรรค์ สร้างขึ้นมีลักษณะแบบสุนาฏกรรม โดยตัวละครตั้งอยู่บนรากฐานของบุคลิกภาพ กล่าวคือ มีลักษณะนิสัยคงที่จนเป็นบุคลิกภาพประจำตัวซึ่งทำให้เขาแตกต่างจากคนอื่น โดย เจตนา ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงลักษณะที่ตัวละครกระทำกริยาแบบเดียวกันซ้ำไปซ้ำมา ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Monomaniac ดังข้อความที่ว่า

จุดเด่นของเรื่องสั้นชุดนี้อยู่ที่ความหลากหลายของตัวละคร ซึ่งมีบุคลิกภาพแตกต่างกันไปเป็นหลายแบบ เรียกว่าอาจันท์สามารถที่จะ นำเอาความหลากหลายของชีวิตในสังคมไทยมาตีแผ่ ให้ผู้อ่านรับรู้ได้อย่างกว้างขวางจริงๆ ตัวละครแต่ละตัวจะมีลักษณะเฉพาะของตนที่ดึงดูดความสนใจผู้อ่านได้เป็นอย่างดี อาจจะกล่าวได้ว่า อาจันท์ เขียนเรื่องสั้นชุดนี้ด้วยการสร้างตัวละครแบบสุนาฏกรรม ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของบุคลิกภาพ หรือที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษได้ว่าเป็น "Comedy of Character" ตัวละครที่มีบุคลิกภาพที่เห็นได้ชัดก็เห็นจะได้แก่ ครูชิ้นในเรื่อง "คนปากหมา"

และ "รักพระไว้หาบุญ" หรือ แม่เมียนปากร้ายในเรื่อง "ลูกสาวหาบเร่" หรือ นักเลงบ้านนอกที่หน้าเกรงขามเช่นตัวลุงในเรื่อง "เจ้ามือหาย ก.ข." บุคคลเหล่านี้ มี ลักษณะประจำตัวที่ทำให้เขาแตกต่างจากคนอื่น และพฤติกรรมของเขาก็ถูกกำหนด ด้วย ลักษณะประจำตัวที่เข้าตานองว่าหมกมุ่นอยู่กับการกระทำแบบเดียวกันที่รู้จักกันในภาษาอังกฤษว่า "Monomaniac"

นอกจากจะชี้ให้เห็นจุดเด่นของตัวละครในเรื่องสั้นชุดนี้แล้ว เจดนา นาควัชร (2530 : 94) ได้กล่าวเปรียบเทียบว่า ลักษณะของตัวละครในเรื่องสั้นชุดรายบุรุษทางเครื่องนี้คล้ายกับละครชวนหัวของประเทศฝรั่งเศสที่เรียกว่า Moliere ดังข้อความที่ว่า "ในบางครั้ง เรื่องสั้นของอาจินต์บางเรื่องทำให้เราคิดถึงละครชวนหัว ที่ยิ่งใหญ่อดตะลึงจนน่าอัศจรรย์ นั่นคือ สุนทรภรณ์ของ Moliere นักประพันธ์เอกฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 17"

จากการที่ อาจินต์ ปิญพรรค์ สร้างตัวละครให้มีลักษณะดังกล่าว นอกจากจะแสดงให้เห็นว่า เป็นผู้ที่มีความสามารถในการประพันธ์สูงแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า อาจินต์ ปิญพรรค์ เป็นผู้ที่เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ และมองโลกในแง่ดีอีกด้วย

2.2.2.3 แนวคิดของเรื่อง

ในการวิจารณ์แนวคิดของเรื่องสั้นทั้ง 2 ชุด ซึ่งได้เก็บรวมเรื่องสั้นชุดรายบุรุษทางเครื่อง ของ อาจินต์ ปิญพรรค์ และรวมเรื่องสั้นชุด ชุนทอง เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสาง ของ อัศศิริ ธรรมโชติ นั้น เจดนา นาควัชร ได้นำเสนอแนวคิดของเรื่องสั้นแต่ละเรื่องในชุดเป็นภาพรวมก่อนที่จะวิจารณ์รายละเอียดแนวคิดของเรื่องสั้นแต่ละเรื่องในรวมเรื่องสั้นชุดรายบุรุษทางเครื่องของ อาจินต์ ปิญพรรค์ เจดนา นาควัชร (2530 : 99, 102-103) ชี้ให้เห็นถึงแนวคิดของเรื่องว่า ผู้แต่งเจดนาที่จะแสดงภาพชีวิตของไทยยังมีความเป็นนิรันดร์และเชื้อเพื่อก่อกัน โดยที่แต่ละเล่มที่จะกล่าวในเรื่องศีลธรรมแฝงไว้ในเรื่องต่างๆ ดังข้อความที่ว่า

โดยทั่วไปแล้วเรื่องสั้นของ อาจันต์ ปิณฑพรรค ในชุดนี้มุ่งที่จะชี้ให้เห็นถึง
ชีวิตคนไทยที่ค่อนข้างทางแสงความเป็นนิรันดร์และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน....
ข้าพเจ้าอยากจะได้คิดว่า อาจันต์ ปิณฑพรรค เป็นนักเขียนที่มีความสำนึกในเรื่อง
ศีลธรรมอยู่มาก จะเป็นปราชญ์จริงหรือคนจริง จะโดยทั้งใจหรือในทั้งใจก็ตาม

สำหรับแนวคิดของเรื่องสั้นจำนวน 13 เล่ม ในรวม
เรื่องสั้นชุด ชุนทอง...เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสาง เจตนา นาควัชร ได้กล่าวถึงแนวคิดหลัก
ได้แก่ การที่ผู้แต่ง คือ อัศศิริ พยายามชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายของสิ่งที่เป็นเรื่องประ
สภารณ์ของมนุษย์ โดย เจตนา นาควัชร (2530 : 113) ได้กล่าวถึงแนวคิดในหนังสือ
รวมเรื่องสั้นชุนทอง...เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสางว่ามีลักษณะคล้ายเป็น "วรรณกรรมเพื่อชีวิต"
ทั้งนี้พิจารณาจากแนวคิดของเรื่องเป็นเกณฑ์ ได้แก่ เรื่องเธอยังมีชีวิตอยู่ อย่างน้อยก็ในใจ
ฉัน และเรื่องดอกไม้ที่เธอถือมา เป็นเรื่องที่แสดงความขัดแย้งทางการเมือง

เรื่อง เมื่อเย็นเข้าของวันอันร้าย เป็นเรื่องที่เกี่ยว
กับความอยุติธรรมในสังคม โดยสะท้อนให้เห็นความแตกต่างระหว่างคนรวยกับคนจน

เรื่อง เลื่อนแล้วเสียไป เป็นเรื่องของความยาก
ลำบากของคนในชนบท

เรื่อง ถึงคราวจะหนีไกลจากลาคลองสาขานั้น เป็น
เรื่องของชีวิตในสลัมในเมืองหลวง

เรื่อง รถไฟครั้งที่ 5 เป็นเรื่องของโสเภณีที่จำเป็น
ต้องขายตัวเพื่อเลี้ยงครอบครัว

แต่ถ้าอ่านด้วยความสนใจวิเคราะห์แล้วเรื่องสั้นเหล่านี้
นี้เป็นเรื่องสั้นที่สะท้อนสภาพปัญหาของสังคมได้อย่างน่าสนใจ ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่อง ถึง
คราวจะหนีไกลจากลาคลองสาขานั้น เป็นเรื่องที่มีผู้เขียนต้องการจะชี้ให้เห็นว่า คนจนยังมี
สิทธิที่จะเลือกทางเดินในการดำรงชีวิตอย่างเป็นอิสระแก่ตนเอง ดังข้อความที่ว่า "เขา
เพียงแต่ชี้ให้เห็นว่า คนจนนั้นเขาจะต้องถูกกำหนดด้วยสิ่งแวดล้อมจนเป็นทาสของวัตถุบางอย่าง
หลักเสี่ยงไม่ได้ คนจนยังมีความเป็นมนุษย์ คนจนยังมีทางเลือกที่จะเป็นอิสระเป็นไทแก่ตัว

เอง แม้ว่าทางเลือกนั้นก็คือการเปลี่ยนแปลงสภาพ เปลี่ยนพื้นฐาน จากความจนชนิดหนึ่งไป
สู่ความจนอีกแบบหนึ่งนั่นเอง"

หรืออย่างในเรื่อง บนท้องฟ้าเมื่อยามค่ำ ที่ชี้ให้เห็น
ทางเลือกของคนจนในอีกลักษณะหนึ่งที่แตกต่างไปจาก เรื่อง ถึงคราวจะหนีไกลไปจากลาคลอง
สายนั้น โดยให้ตัวละครเป็นคนจนที่หาเหตุผลมาต่อสู้กับบรรณธรรมของคน คังข้อความที่ว่า

ในการเขียน อัศศิริ จะศึกษาเรื่องความยากจนในอีกรูปแบบหนึ่ง เรื่องของชาวสวน
ผู้ยากจน ต้องขายเรือบรรทุกคนจนไปขายได้เงินมาแทนไม่พอเลี้ยงครอบครัว แต่
"โชคดี" ไปพบศพเด็กลอยน้ำมา ศพนั้นน่าจนอีก ส่งกลิ่นเหม็นจนกลิ่นอาเจียนไว้
ไม่อยู่แต่หนูน้อยผู้นั้นสวมสร้อยทองที่ข้อมือ เขาคัดสินใจกรีดเอาสายสร้อยเส้นนั้นมา
จากศพ ทางเลือกของเขาเป็นไปตามคนละแบบกับหญิงพวักผู้ยากจนในเรื่อง "ถึงคราว
จะหนีไกลไปจากลาคลองสายนั้น" แต่มันก็เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่ง ทางเลือกของ
คนจนที่พยายามจะหาเหตุผลมาโต้แย้งกับตัวเองว่าเขาน่าได้ทำอะไรผิด

2.2.2.4. กลวิธีการแต่ง

เจตนา นาควิธระ (2530 : 103-104) ได้
กล่าวถึงความสามารถของ อาจันต์ บัญพรค์ ผู้แต่งเรื่องสั้นชุด ราษฎรทางเครื่อง ไว้ว่า
มีความสามารถด้านกลวิธีการแต่งสูงมาก โดยเฉพาะในด้านการผูกเรื่อง มักจะสร้าง
เรื่องให้ผู้อ่านติดตามอ่านแล้วใช้วิธีจบเรื่องแบบหักมุม สำหรับกลวิธีการประพันธ์ที่ อาจันต์
ใช้ในเรื่องนี้ เจตนา นาควิธระ ได้ชี้ให้เห็นเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ด้านรูปแบบของการ
เล่าเรื่อง และค่านิยมของตัวละคร กล่าวคือ

ในค่านิยมแบบการเล่าเรื่อง อาจันต์ บัญพรค์
ได้สร้างรูปแบบของการเล่าเรื่องขึ้นมาใหม่ โดยให้มีลักษณะคล้าย กับเป็นสถานที่ปรากฏ
ในเรื่อง ใช้โทนลึกลับ ทำให้เนื้อหา และรูปแบบประสมกลมกลืนกัน โดย เจตนา ชี้ให้
เห็นว่า การใช้ภาษาในรูปแบบการเล่าเรื่อง เช่นนี้เห็นได้ชัดว่ามันไม่เหมาะกับการประพันธ์
เรื่องสั้น แต่ควรจะเหมาะกับร้อยกรองมากกว่า คังข้อความที่ว่า

เรามีความสามารถในด้านเทคนิคการประพันธ์สูงมาก เรามีพลเม็คเค็คทรายแพรว
พราวในการผูกเรื่อง เราสามารถหลอกล่อให้ผู้อ่านคล้อยตามไปจนเกือบจะสุดทาง
แล้วก็หักมุมเสียในตอนจบ แต่ความหมกมุ่นอยู่ในเรื่อง เทคนิคบางอย่างก็อาจจะทำ
ให้เราใช้การสร้างสรรค์วรรณกรรมเป็น "การทดลอง" แบบข้าง โดยที่เนื้อหากับ
รูปแบบอาจจะยังไม่ประสานกันสนิท ยกตัวอย่างเช่น เรื่อง "อัตโนมัฐทุ่ง" ผู้แต่ง
พยายามที่จะทดลองการเขียนไปอีกแนวทางหนึ่งที่มีใช้เป็นการ "เล่าเรื่อง" แบบธรรม
คา แต่เป็นสื่อความในรูปของกาสรวล หรือราพัน หรือลานา การเขียนแบบนี้ถ้าจะ
ให้ผู้อ่านจะต้องใช้วิธีการทางวรรณศิลป์อย่างเต็มที่ เพราะอันที่จริงแล้ว
รูปแบบของร้อยกรองจะเหมาะกว่ารูปแบบของ "เรื่องสั้น" ที่ไม่ค่อยมีเนื้อเรื่องที่
จะเล่า

ในด้านนากรรมของตัวละคร เจตนา นาควิริยะ
ให้เห็นว่าในเรื่องสั้นชุด ราษฎรทางเครื่องนี้ อาจันต์ ได้พยายามที่จะสร้างนากรรมมา
การประพันธ์ขึ้นมาอีกรูปแบบหนึ่ง โดยในเรื่อง "สาวใช้เชือกซี" แสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งมุ่ง
พรรณนาแต่ลักษณะในเชิงกายภาพ จนทำให้ความสนใจกับการสร้างพฤติกรรมของตัวละครน้อย
เกินไป หากตัวละครมีลักษณะคงที่ ไม่เคลื่อนไหว ลักษณะที่เป็นนากรรมเช่นนี้ ถึงแม้ยังไม่
ประสบผลสำเร็จ แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์วิธีการ
แต่งให้พัฒนายิ่งขึ้นไป ดังข้อความที่ว่า

อาจันต์พยายามสร้างนากรรมในการประพันธ์ขึ้นมาอีกรูปแบบหนึ่ง ใน "สาวใช้
เชือกซี" โดยต้องการจะสร้างค่านแบบของหญิงสาวที่มีลักษณะเป็น "สากล" พอที่จะ
เป็นตัวแทนของคนอีกเป็นจำนวนมากได้ ผลที่ออกมาก็คือค่านแบบของสาวใช้เชือกซีนี้
เป็นประติมากรรมทางวรรณศิลป์ที่ขาดชีวิตชีวา มีลักษณะคงที่ ไม่เคลื่อนไหวเพราะ
ผู้แต่งมุ่งพรรณนาลักษณะในเชิงกายภาพมากเกินไป และสร้างพฤติกรรมให้แก่ตัว-
ละครน้อยเกินไป มันอาจจะเป็น "การทดลอง" ที่ยังไม่ได้ผลเป็นที่พึงใจนัก แต่
เราก็คงจะต้องสรรเสริญ อาจันต์ ในแง่ที่ว่าเขาไม่เคยหยุดนิ่งในด้านของการ
พัฒนาเทคนิคการเขียน

ส่วนในเรื่องกลวิธีการแต่งรวมเรื่องสั้นชุดขุนทอง ธรรมชาติ ใช้กลวิธีการแต่งที่แสดงให้เห็นถึงประสบการณ์หลากหลายของมนุษย์ และใช้ กลวิธีการแต่งหลายแนว ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความสามารถของเธอ กล่าวคือ อัศศิริ ธรรมชาติ เขียนเรื่องสั้นรูปแบบที่เหวี่ยงเหวี่ยงจากเรื่องสั้นโดยทั่วไป โดยที่เรื่องบาง เรื่องของเธออาจจัดอยู่ในประเภท "กวีนิพนธ์ที่เขียนด้วยร้อยแก้ว" เช่น เรื่อง คอกานที่เธอ ถูกลูก หรือเรื่อง เธอยังมีชีวิตอยู่...อย่างน้อยก็ในใจฉัน ที่เป็นลักษณะเอาสารคดีเข้ามาปะปนกับเรื่องสั้น หรือในเรื่อง บนเส้นทางของหมาป่า อัศศิริ ธรรมชาติ ใช้วิธีเขียนแบบ ที่อาจจะเรียกเป็นสากลได้ว่า "Surrealistic" คือ เป็นเรื่องที่บรรยายอารมณ์ที่อยู่กึ่ง กลางระหว่างความจริงกับความฝัน

จะเห็นได้ว่าการวิจารณ์กลวิธีการแต่งของรวม เรื่องสั้นทั้งสองชุด เจตนา นาควัชระ จะชี้ให้เห็นจุดเด่นในด้านกลวิธีการแต่งที่เป็นการ แสดงความสามารถของผู้แต่งให้เห็นเด่นชัดขึ้น กล่าวคือ อาจิมันต์ ปัญจพรรค์ จะใช้กลวิธี การแต่งที่ผูกเรื่องให้ชวนติดตามอ่าน แล้วหักมุมในตอนจบ และพยายามที่จะพัฒนากลวิธีการ แต่งในรูปแบบใหม่ ส่วน อัศศิริ ธรรมชาติ ก็มีการใช้กลวิธีการแต่งหลายแนวเพื่อแสดงให้เห็นถึงประสบการณ์หลากหลายของชีวิตมนุษย์

2.2.2.5. กลวิธีการเล่าเรื่อง

ข้อบกพร่องของ อาจิมันต์ ที่ เจตนา นาควัชระ (2530 : 104) ชี้ให้เห็นในด้านกลวิธีการเล่าเรื่อง กล่าวคือ ในบางครั้ง ผู้แต่งก็สมควร จะปรากฏตัวในเรื่อง เพราะทำให้เสียอรรถรส ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนักประพันธ์ชาว ฝรั่งเศสชื่อ กุสตาฟ โฟลแบร์ (Gustave Flaubert) ที่ว่า ผู้แต่งไม่ควรจะปรากฏตัว ในเรื่องให้คนเขาจับได้ว่า ผู้แต่งยังเข้ามาทำการแสดงโดยตรง ดังข้อความที่ว่า

แต่สิ่งที่จะต้องปรับปรุงในงานเขียนของอาจิมันต์ก็คือ ความสัมพันธ์ในบางครั้งบาง คราวระหว่างโลกสมมติกับโลกของผู้แต่ง เราจะพบว่าในหลายกรณีผู้แต่งมักได้บ่นลอย าวให้เรื่องดำเนินไปเอง แต่แทรกตัวเข้ามาในเรื่องจนเราจับได้ ยกตัวอย่างเช่น เรื่องหมากรุกกล เราอดคิดไม่ได้ว่าข้อความที่คัดมาข้างล่างนี้น่าจะเป็น เพราะ

เรื่องที่ดำเนินอยู่กับความอยุ่ขัดแย้งแล้ว...หมากรุกหมันเริ่มแล้ว ระหว่างคนมีเงิน มีเกียรติ มีวิชาความรู้ กับคนขี้อายต่ำต้อยที่สุดของตลาด เป็นภาพที่น่าทึ่งน่าคิด (หน้า 135)...ผู้อ่านคงจะนึกว่าเป็นต้องได้รับการกำกับจากผู้แต่ง ว่าภาพนี้เป็นภาพที่น่าทึ่งน่าคิด เป็นเพราะเขาแต่งได้จริงเราเฝ้าดูเฝ้าคิดอยู่แล้ว เช่นเดียวกับข้อความในเรื่อง... "นักเลงชุดพระ" ตอนที่เห็นชุดทรัพย์สินอย่างเร่งรีบ ซึ่งผู้แต่งบรรยายว่า "เจ้าหินเปียกตัวเข้ามา ตะกุกตัวมือทั้งสองข้างอย่างหนักแน่นฉีกซากก่อนคงจะเคยเป็นสุนัขขี้ขี้" (หน้า 15)

ประจักษ์สุดท้ายอาจจะทำให้เสียรส เพราะเรา
อุกคึกขึ้นมาทันทีว่าผู้แต่ง เข้ามาปรากฏตัวอีกแล้ว

2.2.2.6. สำนวนภาษา

ในคำนำสำนวนภาษาที่ใช้นั้นเรื่องสั้นชุด ขุนทอง...
เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสาง นั้น เจตนา นาควัชร (2530 : 111) ได้แสดงความคิดเห็นว่าการใช้ภาษาของ อิศศิริ ธรรมโชติ มีลักษณะการใช้ภาษาที่มีจังหวะจะโคน คล้าย ๆ เป็นร้อย และชี้ให้เห็นว่าไม่มีทั้งข้อที่หน้าขย่ง และข้อบทพร้อมที่ควรแก้ไขปรับปรุงในงานประพันธ์ครั้งต่อไปของเขา

ในคำนำข้อนี้ อิศศิริ ได้แสดงความสามารถที่ใช้ภาษาเป็นวรรณศิลป์ไว้หลายตอนด้วยกัน ที่เห็นได้ชัดมี 2 ประการคือ ประการแรกการใช้คำพรรณนาทำให้เกิดอารมณ์นั้น อิศศิริ ธรรมโชติ ได้พยายามที่จะใช้ถ้อยคำพรรณนารายละเอียดของสิ่งต่างๆ ในเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกที่รุนแรงร่วมกับความรู้สึกของตัวละคร โดยวิธีการวาดภาพที่เรียกว่า ธรรมชาตินิยม ซึ่งเป็นการแสดงความสามารถของ อิศศิริ อย่างเห็นได้ชัด ดังข้อความที่ว่า

ในเรื่อง "บนห้องน้ำเมื่อยามค่ำ" ซึ่งเป็นเรื่องที่ อิศศิริ แสดงฝีมือในการวาดภาพแบบที่เรียกว่าเป็นลักษณะ "ธรรมชาตินิยม" (Naturalistic) อย่างเต็มที่จะพยายามให้รายละเอียดในการพรรณนาเพื่อให้เกิดความรู้สึกที่รุนแรง รุนแรงจนถึง

ชั้นชยะแซง แต่เขาก็มีทางแก้ด้วยการสร้างอารมณ์เศซที่หาให้เรายิ่งให้ความสนใจ
ชมต่อภาพที่นำชยะแซงได้

ประการที่สอง การใช้คำที่ทำให้เห็นภาพ เจตนา
นาควัระ (2530: 110) แสดงความคิดเห็นว่าการใช้ภาษาบรรยายภาพตัวละครของ เรื่อง
อัศศิริ ธรรมโชติ หาได้ดี ด้วยการใช้อยู่คำที่มีลักษณะเป็นวรรณศิลป์อย่างแท้จริง ทำให้
ผู้อ่านเกิดจินตภาพตามเรื่องราวในเรื่อง ได้อย่างแจ่มชัด โดยได้ยกตัวอย่างจากเรื่องสั้น
เรื่อง ถึงคราวจะหนีไกล ไปจากลาคลองสายนั้น อัศศิริสามารถบรรยายภาพแม่ลูกครอบครัว
นี้ได้อย่างน่าประทับใจ จากตอนที่ว่า

ความคิดมันพลันผ่านเข้ามาในสมอง หัวใจจะหนักหวั่นหวาค้นหาให้เลื่อนขวาเข้า
มุ้งและทิ้งเอาลูกสาวกำลังหลับนั้นมากอดนอนแนบอก เสียงลูกร้องครางเบา ๆ
ขณะสะพานไหวสั่น และกระท่อมหิม่น้ำสะเทือนส่งเสียงดัง พร้อมด้วยเสียงรถเล่น
ผ่านไปด้วยความเร็ว

ในเรื่อง "บนเส้นทางของหมาป่า" เจตนา
นาควัระ (2530 : 114) ชี้ให้เห็นว่า อัศศิริ สามารถใช้อยู่คำภาษาที่มีลักษณะเป็น
วรรณศิลป์ บรรยายภาพในเรื่องได้งดงาม ราวกับจิตรกรที่ใช้พู่กันในการวาดภาพ โดยการใช้
มิติของกาลเวลามาเป็นเครื่องช่วยเสริมให้เห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังข้อความที่ว่า
"ตะวันลับลงหลังหิวเขา ค่อยๆ กลบดินฟ้าแดงเลื่อนหาย ทั้งสิ่งสรรพสารพันให้เป็นเงาตา
อยู่กับความมืด ทั้งหมา คน และ ถนนลูกรัง เส้นนั้นที่ถูกกลบเกลื่อนหายไปด้วย สายสัมพันธ์
แห่งกาลเวลา..." (หน้า 120)

สำหรับข้อบกพร่องในเรื่องการใช้ภาษาของอัศศิริ
ธรรมโชติ ในรวมเรื่องสั้นชุด ชุนทอง...เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง นั้น เจตนา นาควัระ
(2530 : 116) ชี้ให้เห็นว่า ยังมีจุดที่แสดงว่า อัศศิริมีระดับกระวังในการใช้ภาษา ทำให้
เสียอรรถรสในการอ่านไว้ 2 ประการ ดังนี้

ประการแรก การใช้ภาษามีลักษณะเป็นเหมือนความเรียง ทำให้คำพูดของตัวละครมีลักษณะไม่สงวนจริง ไม่เหมือนกับคำพูดของคนทั่วไปที่เข้าในชีวิตประจำวัน จะเห็นได้ชัดในเรื่องสั้นเรื่อง "เธอยังมีชีวิตอยู่... อย่างน้อยก็ในใจฉัน" ในตอนที่ตัวละครเอกของเรื่องใช้คำพูดในลักษณะเป็นคติพจน์ถึง 2 ครั้ง ในเรื่องนี้ ทั้งคำพูดที่ว่า "ในประเทศของเราฉัน เราจะต้องช่วยกันสร้างความถูกต้องและเป็นธรรม"

ประการที่สอง การใช้ถ้อยคำภาษาที่ไม่เข้ากับบริบท จากเรื่อง "ขุนทอง... เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง" ที่เป็นเรื่องบรรยายความรู้สึกของตัวละครผู้เป็นแม่ที่อยู่ว่างในชนบท ซึ่ง อัครศิริ ธรรมโชติ สามารถโน้มน้าวให้ผู้อ่านรู้สึกเห็นอกเห็นใจตัวละครตัวนี้มากขึ้นทุกที แต่ในตอนท้ายของเรื่อง อัครศิริกลับใช้ภาษาที่หยาบคายของบรรดาคนในชนบทอย่างน่าเสียดาย เพราะใช้คำต่างระดับกัน ดังข้อความที่ว่า "ขุนทองมันหยาบช้าเข้าป่าไปมันแค่ปลายพรหมปักก่อน... ปล่อยความทุกข์เข้า ครองเรือนครองหัวใจแม่ฉันมาแล้วก็นานนักหนา... ๗ ปีคือนั่งอย่างเร่ร่อนยิ่งปลงใจ เชื่อว่า มันจักต้องหวนกลับมาสู่ความสุขแห่งครอบครัวและความรักความอบอุ่นอันเป็นของมารดาที่เที่ยงแท้แน่นอน"

บทที่ 4

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา และวิจารณ์วรรณคดีวิจารณ์ ของ เจตนา นาควัชร

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลที่ได้จากการศึกษา แนวคิดทางด้านการศึกษาวรรณคดี และวรรณคดีวิจารณ์ ที่นำเอาหลักการทฤษฎีทางตะวันตกมาประยุกต์ใช้กับวรรณคดีของไทย จะเป็นการขยาย ทัศนคติและเพิ่มมุมมองใหม่ ในการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษางานเขียนประเภทบทความของ เจตนา นาควัชร ในครั้งนี้จะศึกษา เฉพาะเรื่องที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นภาษาไทยแล้ว และศึกษาเฉพาะบทความที่นำเสนอแนวคิด ทางด้านการศึกษาวรรณคดีและวิจารณ์วรรณคดีเท่านั้น ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 41 เรื่อง โดยตีพิมพ์ในวารสารต่างๆ ตั้งแต่ พ.ศ.2520 ถึง พ.ศ.2531 ที่นำมาพิมพ์รวมเล่มไว้แล้ว ดังนี้

1. วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี (พิมพ์รวมอยู่ในหนังสือวรรณวิทยาการ พ.ศ.2520) รวม 10 เรื่อง
2. ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี (พิมพ์ พ.ศ. 2525) รวม 10 เรื่อง
3. ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ (พิมพ์ พ.ศ. 2530) รวม 10 เรื่อง
4. ทางอันไม่รู้จบของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์(พิมพ์ พ.ศ.2530)รวม 6เรื่อง
5. ทางรอดของมนุษยศาสตร์ (พิมพ์ พ.ศ.2531) รวม 5 เรื่อง

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้านครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรองประกอบกันและเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาชีวประวัติและผลงานของ เจตนา นาควัชร จากเอกสารและงานเขียนของบุคคลต่าง ๆ ที่กล่าวถึง เจตนา นาควัชร
2. วิเคราะห์แนวคิดของ เจตนา นาควัชร ทางด้านการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดี
3. สรุปผลการวิเคราะห์และเสนอรายงานผลการศึกษารูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

1. แนวคิดของ เจตนา นาควัชร เกี่ยวกับการศึกษาวรรณคดี

1.1 แนวคิดทางด้านความรู้และทฤษฎีทางวรรณคดี

ในการศึกษาวรรณคดีนั้น เจตนา นาควัชร ได้เสนอแนวคิดว่าผู้ศึกษาวรรณคดีจะต้องมีความรู้ความเข้าใจงานประพันธ์ต่าง ๆ ดังนี้

ประเด็นแรก ผู้ศึกษาจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในลักษณะเฉพาะของวรรณคดีว่า วรรณคดีมีลักษณะ เป็นศิลปะร่วม และมีความสัมพันธ์กับศิลปะแขนงอื่น ๆ เช่น จิตรกรรม คีตศิลป์ และ นาฏศิลป์ เป็นต้น ผู้ศึกษาจะต้องค้นคว้าหาความรู้ เกี่ยวกับศิลปะแขนงนั้น ๆ ที่วรรณคดีอ้างอิงและศิลปะแขนงอื่น ๆ ก็ต้องอิงวรรณคดีเช่นกันเช่น จิตรกรรม นำเอาเรื่องราวจากวรรณคดีไปวาดภาพลงในสมุดข่อย หรือ ผนังอุโบสถของวัดและวิหารต่าง ๆ เป็นการช่วยเผยแพร่วรรณคดีด้วยภาพ ส่วนนาฏศิลป์และคีตศิลป์ก็นำเอาเรื่องราวจากวรรณคดีไปทำเป็นบทละคร และบทเพลง เพื่อแสดงและขับร้อง นับเป็นการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ระหว่างวรรณคดีและศิลปะแขนงต่าง ๆ ดังกล่าว ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เราจะศึกษาวรรณคดีอย่างใดก็ได้ ก็ยากที่จะได้ การที่ผู้ศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับศิลปะแขนงต่าง ๆ จะช่วยทำให้ผู้ศึกษาสามารถมองเห็นภาพรวมของวรรณคดีได้ชัดเจน

ประเด็นที่สอง ผู้ศึกษาจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการสื่อความหมายในวรรณคดี เพราะการสื่อความหมายในวรรณคดี ระหว่างผู้แต่งกับผู้อ่านอาจไม่สามารถสื่อความหมายได้ครบถ้วน ทั้งนี้เพราะปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับศัพท์โบราณ ภาษาถิ่น วรรณศิลป์ และปัญหาที่ในบางครั้ง ผู้แต่งไม่ต้องการที่จะสื่อความหมาย

ออกมาโดยตรง ผู้ศึกษาวรรณคดีจึงมีหน้าที่ ที่จะค้นหาความหมายซ่อนเร้นเอาเอง ดังนั้น การสื่อความหมายในวรรณคดีจะสมบูรณ์ครบถ้วนมากน้อยเพียงไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์และพื้นฐานความรู้ทางวรรณคดีของผู้ศึกษาวรรณคดี เป็นประการสำคัญ

ประเด็นที่สาม ผู้ศึกษาจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องข้อจำกัดของวรรณคดี เนื่องจากวรรณคดีเกิดจากอารมณ์และเทือนใจผสมผสานกับจินตนาการของผู้แต่ง จึงมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ กล่าวคือ วรรณคดีไม่สามารถที่จะบรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ในเวลาเดียวกันได้ เหมือนกับศิลปะประเภทอื่น เช่น จิตรกรรมได้ และไม่สามารถจะถ่ายทอดประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ได้เหมือนกับที่เราได้รับในชีวิตจริงได้ เพราะเรื่องราวในวรรณคดีถึงแม้จะมีความสมจริงเพียงไร แต่ก็เป็นเพียงเรื่องราวที่ผู้แต่งสมมติขึ้นมาหรือพยายามที่จะให้ใกล้เคียงประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตเท่านั้น

ประเด็นที่สี่ ผู้ศึกษาจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องโลกของวรรณคดี เพราะโลกของวรรณคดีเป็นโลกของความสมมติ แต่ผู้แต่งก็สามารถสร้างเรื่องราวในวรรณคดี โดยการดึงเอาเหตุการณ์ร่วมสมัย และ เหตุการณ์ในชีวิตจริง เข้ามาผสมผสานกับจินตนาการของผู้แต่ง เพื่อให้วรรณคดีมีความสมจริงเพียงพอที่จะทำให้เราเกิดอารมณ์คล้อยตามได้ ดังนั้น ผู้ศึกษาวรรณคดีจึงไม่ควรนำเอาหลักแห่งความเป็นจริง เข้าไปวิเคราะห์วรรณคดีโดยตรง เพราะอาจทำให้วรรณคดีเรื่องนั้น ๆ เสียอรรถรสไปได้

1.2 แนวคิดทางด้านความรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณคดี

ในการวิจารณ์วรรณคดี เจตนา นาควิริยะ ได้เสนอแนวคิดว่า ผู้วิจารณ์วรรณคดีจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ประเด็นแรก ผู้วิจารณ์วรรณคดีจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในความหมาย และขอบข่ายของวรรณคดีวิจารณ์ว่า วรรณคดีวิจารณ์ในความหมายกว้างที่สุดหมายถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณคดี ซึ่งในบางประเทศ เช่น ประเทศเยอรมนี จะแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือถ้าเป็นการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณคดีในรูปของการวิจารณ์หนังสือในหน้าหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารต่างๆ จะเรียกว่า วรรณคดีวิจารณ์ แต่ถ้าเป็นการแสดงความคิดเห็นในระดับวิชาการ จะเรียกว่าวรรณคดีศึกษา ซึ่งผู้วิจารณ์จะต้องเข้าใจว่าวรรณคดีศึกษาเป็นแขนงหนึ่งของวรรณคดีวิจารณ์ และในการวิจารณ์วรรณคดีนั้น จะหาหลักเกณฑ์ที่

ตายตัวลงไปได้ยาก เพราะลักษณะของวรรณคดีมักจะหลีกเลี่ยงการแสดงความรู้อีกส่วนหัว
ของผู้วิจารณ์ที่มีลักษณะ เป็นอัตนัยได้ยาก

ประเด็นที่สอง ผู้วิจารณ์วรรณคดีจะต้องมีความรู้ความเข้าใจงานรูป
ลักษณะของการวิจารณ์วรรณคดีว่ามี 3 รูปลักษณะ กล่าวคือ

ลักษณะแรก ผู้แต่งเป็นผู้วิจารณ์หรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ
ผลงานของตนเอง ซึ่งอาจอยู่ในรูปของการสนทนา สัมภาษณ์หรือในบทวิจารณ์ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ก็ได้

ลักษณะที่สอง ได้แก่ ผู้แต่งวิจารณ์ผลงานของผู้แต่งในแวดวง
วรรณคดีเดียวกัน เช่น ม.ล.บุญเหลือ เทพสุวรรณ์ และ อุชเชนี (ประคิม ชุ่มสาย ณ
อยุธยา) วิจารณ์ อังคาร กัลยาณพงศ์ ด้วยมุมมองของตน

ลักษณะที่สาม ได้แก่ การที่นักวิจารณ์แสดงความคิดเห็นของคน
วิจารณ์ผลงานของผู้สร้างวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งนักวิจารณ์อาจจะเป็นนักวิชาการ
จากสถาบันการศึกษาก็ได้ เพื่อทำหน้าที่สื่อกลาง ระหว่างผู้สร้างวรรณกรรมกับประชาชน

จากรูปลักษณะของการวิจารณ์ทั้ง 3 รูปลักษณะที่กล่าวมาแล้วจะ
พบว่า ลักษณะแรกมีค่อนข้างน้อยเพราะคนไม่ค่อยจะเชื่อถืออาจจะเป็นเพราะมีลักษณะ เป็น
อัตนัยจนเกินไป ส่วนลักษณะที่สองนั้น คนจะสนใจอ่านมากกว่าลักษณะแรก เพราะเป็นการ
มองผลงานของผู้แต่งคนอื่น ๆ ด้วยทัศนะของผู้สร้างสรรค์วรรณคดีด้วยกัน ทำให้เกิดมุมมอง
ที่น่าสนใจยิ่งขึ้นสำหรับลักษณะที่สาม จะทำให้การวิจารณ์เผยแพร่ไปสู่ประชาชนมากขึ้น ซึ่ง
ถ้าสังคมมีรูปลักษณะดังกล่าวครบทั้ง 3 รูปลักษณะ ก็จะทำให้ผู้อ่านได้อ่านบทวิจารณ์ที่ดี
และได้เห็นทัศนะที่หลากหลาย แต่ในวงการวิจารณ์ในประเทศไทยเท่าที่เป็นอยู่จะพบว่า มี
ลักษณะที่สามมากที่สุด แต่ยังเหินห่างได้กับการวิจารณ์ต่างประเทศ

ประเด็นที่สาม ผู้วิจารณ์วรรณคดีจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่อง
วิธีการที่มีลักษณะอัตนัย และบริบทที่นำมาใช้ในการวิจารณ์วรรณคดี กล่าวคือวิธีการในเชิง
อัตนัย และบริบทที่นำมาใช้ในการวิจารณ์วรรณคดีนั้นเป็นการนำเอามโนทัศน์ทางปรัชญามาใช้
กล่าวคือ วิธีการเชิงอัตนัยหมายถึง วิธีการแสดงความคิดเห็นในการวิจารณ์วรรณคดีโดยยึด
ความคิดเห็นส่วนตัวของผู้วิจารณ์เป็นหลัก ในขณะที่วิธีการเชิงบริบทนั้น หมายถึงวิธีการวิจารณ์
วรรณคดี โดยพยายามยึดลักษณะของวรรณกรรมที่จะวิจารณ์เป็นหลัก โดยพยายามหลีกเลี่ยง

การแสดงความรู้สึกส่วนตัวของผู้วิจารณ์ให้มากที่สุด ดังนั้นการประเมินคุณค่าของวรรณคดี ถ้าผู้วิจารณ์วรรณคดีนั้นมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องวิธีการเชิงอรรถ และบริบทแล้วก็จะส่งผลให้การประเมินค่าวรรณคดีนั้น ๆ ผิดพลาดจากความเป็นจริงได้

ประเด็นที่สี่ ผู้วิจารณ์วรรณคดีจะต้องมีความรู้ความเข้าใจว่าการวิจารณ์วรรณคดีจะต้องมีความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่น ๆ ซึ่งได้แก่ จิตวิทยา ปรัชญาสังคม เพื่อนำมาใช้ในการวิจารณ์วรรณคดี กล่าวคือ เพื่อให้การวิจารณ์วรรณคดีมีหลักการอ้างอิงที่เชื่อถือได้ กล่าวคือ เราอาจนำความรู้ทางจิตวิทยาไปใช้ในการวิเคราะห์นิสัย และพฤติกรรมของตัวละคร นำความรู้ทางปรัชญามาวิเคราะห์เนื้อหาของวรรณคดี หรือการนำเอาความรู้ทางประวัติศาสตร์และสังคม มาวิเคราะห์สภาพสังคมในวรรณคดี เพราะเนื่องจากวรรณคดีเป็นเครื่องสะท้อนภาพของสังคมในแง่มุมต่าง ๆ นอกจากนั้น สถาบันการศึกษาจะมีส่วนช่วยให้นักวิจารณ์สามารถวิจารณ์วรรณคดีอย่างมีระบบ และมีหลักการที่น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น โดยการนำเอาความรู้ทางเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการพัฒนาการวิจารณ์วรรณคดี ให้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

2. แนวคิดทางด้านการเรียนการสอนด้านวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา

เจดนา นาควัชระได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษาไว้ 3 ประเด็นคือ ปัญหาของการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา บทบาทของผู้สอนและวิธีศึกษาของผู้เรียน

ปัญหาของการเรียนการสอนของวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา ได้แก่ ปัญหาด้านผู้เรียนที่มักได้เลือกเรียนวรรณคดีด้วยใจรัก ปัญหาด้านผู้สอนที่มักจะต้องสอนในรายวิชาซ้ำ ๆ ซาก ๆ ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายทั้งผู้สอนและผู้เรียน รวมทั้งการที่ผู้สอนขาดการติดต่อและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในระหว่างสถาบัน หากให้ผู้สอนนำทราบความก้าวหน้าในสาขาที่ตนสอนจากสถาบันต่าง ๆ ปัญหาของการบริหารงานวิชาการ ที่ยุ่งยากและซับซ้อน และปัญหาด้านการวัดผล เนื่องจากวิชาวรรณคดีมีลักษณะ เป็นอรรถนิย จึงหาหลักเกณฑ์ในการวัดความสามารถของผู้เรียนให้เป็นมาตรฐานได้ยาก

บทบาทของผู้สอน ผู้สอนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ โดยการให้คำแนะนำและฝึกฝนผู้เรียนให้บรรลุผลตามที่วางไว้ได้

วิธีศึกษาของผู้เรียน วิธีการศึกษาวรรณคดี ที่จะทำให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จได้แก่ หลักปฏิบัติ 3 ประการ คือ ผู้เรียนจะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง โดยการอ่านหนังสือให้มาก ผู้เรียนจะต้องหมั่นฝึกฝนตนเองในด้านการสังเกตและการวิจารณ์และผู้เรียนควรจะมีการแลกเปลี่ยนทัศนะที่ได้จากการอ่านวรรณคดีในหมู่ผู้เรียนด้วยกัน

3. แนวคิดของ เจตนา นาควิริยะ ทางด้านการวิจารณ์วรรณคดี จากการวิเคราะห์พบว่า แนวคิดทางด้านการวิจารณ์วรรณคดีของ เจตนา นาควิริยะ สามารถแบ่งได้ 2 ประเด็น คือ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างกวีกับวรรณกรรมและด้านกลวิธีวิจารณ์

3.1 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้แต่งกับวรรณกรรมเจตนา นาควิริยะ กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า ผู้แต่งกับวรรณกรรมที่เขาสร้างขึ้นมีความสัมพันธ์กัน 3 ลักษณะ คือ

3.1.1 วรรณกรรมสะท้อนบุคลิกภาพของผู้แต่ง จากงานวิจารณ์นวนิยายเรื่อง คาคิพาคา ของ ชาคี กอบจิตติ และงานวิจารณ์รวมเรื่องสั้นชุด รามรึงทางเครื่อง ของ อาจันต์ ปิณฑพรรค เจตนา นาควิริยะ แสดงทัศนะว่า ผู้แต่งได้สะท้อนบุคลิกภาพของตนออกมาในการวางโครงเรื่องและสร้างตัวละคร ศึกษานเรื่องคาคิพาคามีความคึกคักอย่างไร และมองสังคมอย่างไร ก็คือ ทัศนคติของ ชาคี กอบจิตติ นั้นเอง ส่วนอาจันต์ ปิณฑพรรค นั้น ลักษณะตัวละครที่สร้างขึ้นมาให้มีลักษณะสุนทราภรณ์ในเรื่องย่อมเป็นสิ่งที่สะท้อนบุคลิกภาพและนิสัยใจคอ ของ อาจันต์ ปิณฑพรรค ว่าเป็นคนมองโลกในแง่ดีและมีอารมณ์ขัน

3.1.2 ผู้แต่งสะท้อนสภาพสังคมลงในวรรณกรรม จากการวิจารณ์รวมเรื่องสั้นชุด ขุนทอง.. เจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสาง ของ อัศศิริ ธรรมโชติ นั้น เจตนา นาควิริยะ ชี้ให้เห็นว่า อัศศิริ ธรรมโชติ ได้เขียนเรื่องสั้นหลายเรื่องที่จะสะท้อนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และเรื่องสั้นบางเรื่องก็มีรากฐานมาจาก เหตุการณ์สำคัญทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเมื่อ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

3.1.3 ชีวประวัติของผู้แต่งมีความสัมพันธ์กับวรรณกรรมและการวิจารณ์เรื่อง "บทนำว่าด้วยวรรณคดีวิจารณ์ ของ ม.ล.บุญเหลือ" และเรื่อง "ว่าด้วย

ความสำเร็จและความล้มเหลวของ ม.ล.บุญเหลือ" ของ เจตนา นาควัชรระ อาจกล่าวได้ว่า พื้นฐานทางครอบครัว การศึกษาและสิ่งแวดล้อมของผู้แต่งมีความสัมพันธ์กับวรรณกรรมของผู้แต่ง

3.2 ด้านกลวิธีการวิจารณ์ เจตนา นาควัชรระ มีกลวิธีการวิจารณ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของตนเองอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ประการแรกใน ด้านการวิจารณ์องค์ประกอบของนวนิยายหรือเรื่องสั้น ผู้วิจารณ์จะปรับแนวทางการวิจารณ์ไปตามลักษณะเนื้อหาของ เรื่องที่จะวิจารณ์นั้นให้เหมาะสม ประการที่ 2 มักจะกล่าวถึงผู้แต่งควบคู่กับการวิจารณ์วรรณกรรมเสมอ ประการที่ 3 การยกตัวอย่างวรรณกรรมของประเทศตะวันตก หรือนาฏยวิทยาตะวันตกมาอธิบายเพิ่มเติม ประการที่ 4 มีการสอดแทรกความรู้ในเรื่องวรรณคดีวิจารณ์ลงไปด้วยมักจะอ้างถึงทฤษฎีหรือเรื่องที่ทำนได้เคยอธิบายไว้แล้วในหนังสือคาราของท่าน และประการสุดท้าย จะเป็นการวิจารณ์เพื่อชี้ให้เห็นข้อดีและข้อบกพร่องของเรื่องที่วิจารณ์ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดี ของ เจตนา นาควัชรระ ผู้วิจัยพบว่า ในด้านแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาวรรณคดี เจตนา นาควัชรระ มุ่งที่จะเสนอความรู้ในเรื่องหลักการและทฤษฎีพื้นฐานทั่ว ๆ ไป ในการศึกษาวรรณคดีและพยายามค้นหาหลักการและทฤษฎี ของประเทศทางตะวันตก ซึ่งได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศสและเยอรมัน มาอธิบายประกอบเพื่อที่จะได้เข้าใจศาสตร์ทางการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีที่เป็นสากล พร้อมทั้งยกตัวอย่างวรรณคดีไทยบาง เรื่องที่มีความเป็นสากลบางประเด็น เพื่อที่จะเป็นแนวทางให้ผู้อ่านสามารถนำความรู้ไปศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีด้วยตนเองได้ และเนื่องจาก เจตนา นาควัชรระ มีประสบการณ์ทั้งในฐานะผู้เรียน และผู้สอนในระดับอุดมศึกษา จึงได้เสนอแนะแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษาไว้อย่างน่าสนใจ

ในด้านแนวคิดทางด้านการวิจารณ์วรรณคดี เจตนา นาควัชรระได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้แต่งกับวรรณกรรมในด้านต่าง ๆ ว่า วรรณกรรมสามารถสะท้อนบุคลิกภาพ และนิสัยใจคอของผู้แต่ง และสะท้อนสภาพเหตุการณ์ในสังคม รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับชีว

ประวัติของผู้แต่ง ส่วนในค่านกวลวิธีการวิจารณ์นั้น จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมที่ เจตนา นาค-
 วัชร นามวิจารณ์นี้มีลักษณะหลากหลายทั้งนวนิยาย รวมเรื่องสั้น ชีวิตประวัติและบทวิจารณ์
 ซึ่งแต่ละเรื่อง จะเป็นวรรณกรรมที่มีลักษณะน่าสนใจ และนอกจากจะวิจารณ์วรรณกรรมใน
 คำนวณประกอบของเรื่องทั่วๆ ไปแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าเจตนา นาควัชร เป็นผู้ที่มีความ
 รู้ความเข้าใจและสนใจในเรื่องของวรรณคดีและศิลปะหลายแขนง ทั้งศิลปะของไทยและของ
 ต่างประเทศ จึงสามารถนำความรู้เหล่านั้น มาใช้ในการวิจารณ์วรรณคดีไทย โดยการยก
 ทฤษฎีกล่าวและตัวอย่างวรรณกรรมและศิลปะประเภทอื่นมาอธิบายและ เปรียบเทียบ จึงมี
 ผลทำให้งานเขียนของท่านมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวอย่างเห็นได้ชัด

ข้อเสนอแนะ

ควรจะมีการศึกษาแนวคิดทางการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีของนักวิชาการคนอื่น
 เพื่อที่จะนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณคดีและวิจารณ์วรรณคดีให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น
 อีกแนวทางหนึ่ง

บรรณานุกรม

- กระแสร มาลาธารณ์. วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2512.
- _____. วรรณคดีวิเคราะห์ : หลักบางประการ. กรุงเทพฯ : แผนกการพิมพ์
โรงเรียนสตรีเนติศึกษา, 2522.
- _____. วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, โฉเทียนสิทธิ์, 2530.
- กุหลาบ มีลิกะมาส. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517.
- กุสุมา รักสมิ์. "นักวิจารณ์กับทฤษฎีจอก," ปากกาชนน สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์.
39 ; กุมภาพันธ์ 2535.
- เจตนา นาควัธนะ. ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, 2521.
- _____. ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์. กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์, 2524.
- _____. ทางรอดของมนุษยศาสตร์ รวมบทความทางวิชาการ (2525-2532).
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- _____. ทางอันไม่รู้จักจบของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ : รวมบทวิจารณ์ 2524-
2530. กรุงเทพฯ : เทียนสุวรรณ, 2530.
- _____. วรรณวิทยากร ชุมชนบทความวิชาการ. กรุงเทพฯ : โครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2520.
- เจือ สตะเวทิน. วรรณคดีและประวัติวรรณคดีไทย. ธนบุรีการศึกษา, 2502.
- _____. ภาษาไทยอุดมศึกษา เล่ม 1 ประวัติภาษาไทย. กรุงเทพฯ : สุทธิ
สารการพิมพ์, 2517.
- ชลธิรา กลัคอยู่ และคนอื่นๆ. การวิจัยภาษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคเสิตไทย, 2517.
- ชัยศิริ สมุทวณิช. "การเข้าถึงวรรณกรรม," ภาษาและหนังสือ. 4 : 34-39 มกราคม
2518.
- โชติ แพร่พันธ์. ผู้เขียนสิบทิศ เล่ม 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงศึกษา, 2532.
- ณรงค์ จันทรเรือง. "นักเขียนกับนักวิจารณ์," ใน คนเขียนหนังสือ. กรุงเทพฯ :
มิตรนราการพิมพ์, 2513.

- ศรีศิลป์ บุญจรร. พัฒนาการการศึกษาคันควัวและวัววรรณคดีไทย. คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- ธวัช บุญทดท. แนวทางศึกษาวรรณกรรมปึงจุบัน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,
2527.
- บุญเหลือ เทพสุพรรณ, ม.ล. แนะแนวทางอ่านนวนิยาย. อนุสารทมาควิชาภาษาไทย
ท 2/25ท. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2511.
- _____. วิเคราะห์สวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2517.
- ภัทราภรณ์ หนึ่งชัย. การวิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ในวรรณคดีที่ปรากฏในหนังสือเรียน
ภาษาไทยวิชาบังคับระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- พระอัครราชเทวี, สมเด็จพระเจ้า. อิเหนา. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2524.
- รัฐจฉาย อินทรกำแหง. วรรณกรรมวิจารณ์ ตอนที่ 1. กรุงเทพฯ : พิมพ์และการ
พิมพ์, 2518.
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์. วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและ
หนังสือ, 2514.
- _____. "วรรณคดีวิจารณ์," ใน วรรณกรรม. คณะกรรมการจัดงานสัปดาห์หนังสือ
แห่งชาติ, 2517.
- วิทยาการ เชียงกุล. "การวิจารณ์หนังสือในบ้านเรา," ใน คนเขียนหนังสือ.
กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์, 2513.
- วิสา ศัญทัพ. "คนอ่านหนังสือ คนเขียนหนังสือ และนักวิจารณ์ในบ้านเรา," ใน
อักษรศาสตร์วิจารณ์. 1(3) สิงหาคม 2516. วารสารคณะอักษรศาสตร์,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิลปากร, กรม. โครงการศิลปกรรมของสุนทรภู่. กรุงเทพฯ : ศิวพรการพิมพ์, 2510.
- _____. ลิลิตพระลอ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2511.
- สกลธีน ชัยประสาธน์. "วิจารณ์การวิจารณ์ได้ เจตนา นาควิริยะ และกอบกุล
อังกุทานนท์," โลกหนังสือ. 6(4) : มกราคม, 2516.
- สายทิพย์ บุญกิจ. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : ชัยศิริการพิมพ์, 2523.

ลีธธา หิณิจกุล และคนอื่นๆ. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, 2515.

_____. ภาษาไทย 4: วรรณคดีไทย. หน่วยที่ 1 - 7. สาขาวิชาศึกษาศาสตร์,

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2526.

ลีธธา หิณิจกุลและนิตยา กาญจนาวรรณ. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย.

กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2520.

สุวรรณา เกียรติภรเพียร. พระอภัยมณี : การศึกษาเชิงวรรณคดีวิจารณ์.

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514.

Hamalian, Leo and Frederick R. Karl .The Shape of Fiction.

United States of America Holt, Rinehart and Winston
Inc, 1975.

Haines, Helen E. What's in a Novel. New Jersey : Prentice

Hall Inc, 1963.

ประวัติของผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวสันต์กัญญา ชื่อสกุล อรุณธารี

เกิดวันที่ 29 เดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช 2506

สถานที่เกิด กรุงเทพมหานคร

สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 49 ซอยพงษ์เวชอนุสรณ์ 2 ถนนสุขุมวิท 64
แขวงบางจาก เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร 10260

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน อาจารย์ 1 ระดับ 3

สถานที่ทำงานปัจจุบัน กองการเจ้าหน้าที่ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2524 มัธยมศึกษาตอนปลาย (แผนกศิลป์ภาษา) จากโรงเรียนเซนต์ยอเซฟ
คอนเวนต์

พ.ศ. 2528 กศ.บ. (วิชาเอกภาษาไทย วิชาโทภาษาอังกฤษ)
จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน

พ.ศ. 2537 กศ.ม. (ภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีของ เจตนา นาควัชร

บทคัดย่อ

ของ

สันติปัญญา อรุณธารี

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ความหลังสู่การปรับปรุงการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย

มีนาคม 2537

บริบทนิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาและ
วิจารณ์วรรณคดี ของ เจตนา นาควัชระ โดยศึกษาจากบทความที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ
การศึกษาและวิจารณ์วรรณคดี ของ เจตนา นาควัชระ จำนวน 41 เรื่อง และเสนอผล
การศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า เจตนา นาควัชระ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการ
ศึกษาวรรณคดีไว้ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก ผู้ศึกษาจะต้องมีความรู้และความเข้าใจใน
ทฤษฎีเกี่ยวกับวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ ด้านความรู้และทฤษฎีทางวรรณคดีนั้น จะต้องรู้
ลักษณะเฉพาะของวรรณคดีที่มีลักษณะ เป็นศิลปะร่วม และมีความสัมพันธ์กับศิลปะแขนงอื่น
การสื่อความหมายในวรรณคดีซึ่งจะมีปัญหาในเรื่องการใช้ภาษา และประสิทธิภาพร่วมของ
ผู้แต่งกับผู้อ่าน ข้อจำกัดของวรรณคดีซึ่งต้องใช้แค่เพียงตัวหนังสือถ่ายทอดสิ่งต่างๆ ลงบน
วรรณกรรมให้ใกล้เคียงที่สุด และโลกของวรรณคดีซึ่งเป็นโลกของการสมมติ จึงไม่ควรเอา
หลักแห่งความเป็นจริงไปวิเคราะห์วรรณคดี ในด้านการวิจารณ์วรรณคดีนั้น ผู้วิจารณ์จะ
ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการวิจารณ์วรรณคดี ในด้านความหมาย และลักษณะ
ขอบข่ายของวรรณคดีวิจารณ์ รูปแบบของการวิจารณ์ วิธีการเชิงอรรถและประโยชน์ในการ
ประเมินค่าของวรรณคดี สภาวะทางสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการวิจารณ์ และความสัมพันธ์
ระหว่างวรรณคดีกับศาสตร์แขนงอื่น ๆ เช่น จิตวิทยา ปรัชญา สังคม การศึกษา และ
เทคโนโลยี เพื่อที่จะได้นำเอาความรู้ความเข้าใจประเด็นดังกล่าวมาใช้ในการวิจารณ์
วรรณคดีให้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ส่วนประเด็นที่ 2 แนวคิดด้านการเรียนการสอน
วรรณคดีในระดับอุดมศึกษานั้น เจตนา นาควัชระ เน้นบทบาทของผู้เรียนเป็นอันดับแรก คือ
ต้องเรียนด้วยใจรัก หนักแน่นหาความรู้ สังเกต ผิดพลาด และวิจารณ์วรรณคดีด้วยตนเอง
อย่างสม่ำเสมอ พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้อื่น ในด้านบทบาทของผู้สอนวรรณคดีจะต้อง
เป็นผู้มีความรู้ และแสวงหาความก้าวหน้าในสาขาของตนด้วยการแลกเปลี่ยนทัศนะใน
ระหว่างสถาบันที่สอนวรรณคดีด้วยกัน ตลอดจนให้คำแนะนำฝึกฝนผู้เรียนให้บรรลุผล

สำหรับแนวคิดด้านการวิจารณ์วรรณคดีนั้น เจตนา นาควัชระ กล่าวไว้ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกในด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้แต่งกับวรรณกรรม ในแง่วรรณกรรมสะท้อนบุคลิกภาพของผู้แต่ง ผู้แต่งสะท้อนสภาพสังคมลงในวรรณกรรม และชีวประวัติของผู้แต่งมีความสัมพันธ์กับวรรณกรรม ประเด็นที่ 2 ในด้านกลวิธีการวิจารณ์วรรณคดี พบว่า เจตนา นาควัชระ มีแนวการวิจารณ์เป็นของตนเองโดยปรับวิธีการวิจารณ์องค์ประกอบของนวนิยายหรือเรื่องสั้นไปตามลักษณะเด่นของเรื่อง เน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้แต่งกับวรรณกรรมที่สร้างขึ้นเป็นพิเศษ และใช้ทฤษฎีการวิจารณ์ของตะวันตกวิจารณ์องค์ประกอบในเรื่อง พร้อมทั้งยกตัวอย่าง เปรียบเทียบให้เห็นข้อดีข้อด้อยของเรื่องที่จะวิจารณ์อย่างชัดเจน ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะเป็นประโยชน์แก่ผู้แต่งในการพัฒนางานเขียนของตนต่อไป

CONCEPT REGARDING LITERARY STUDY AND CRITICISM
OF
CHETANA NAGAVAJARA

AN ABSTRACT
BY
SANHAKANYA ARUNTHART

Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Master of Education degree in Thai
at Srinakharinwirot University
March 1994

CONCEPT REGARDING LITERARY STUDY AND CRITICISM

OF

CHETANA NAGAVAJARA

AN ABSTRACT

BY

SANHAKANYA ARUNTHART

Presented in partial fulfillment of the requirements for the

Master of Education degree in Thai

at Srinakharinwirot University

March 1994